

XIII. KÖTET, 2. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1905. ÁPRILIS—JÚNIUS.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MŰZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1905. ÉVI FOLYAM.

II. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1905.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtára az 1904. évben	97
Csiky János. Régi magyar művészi zene. Könyvészeti tanulmány. (Öt hasonmással a szövegben.)	116
Dr. Ahn Frigyes. Mannel (Manlius) János magyarországi nyomtatványai (1572—1604). Első közlemény	134
Tárca. Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról az 1905. év első negyedében	158
A budapesti magy. kir. tudományegyetem könyvtára 1903-ban ..	162
Szakirodalom. Bellai József, A Temesvár szab. kir. városi nyilv. könyvtár szakcímjegyzéke. I. II. köt. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Passerini G. L. e Mazzi G., Un decennio di bibliografia Dantesca. 1891—1900. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Strausz Antal, A vészprémi káptalan könyvtárának betűsoros címtára. Ism. — <i>ly</i> —. — Champion Pierre, Les plus anciens monuments de la typographie Parisienne. Ism. — <i>Sp</i> —. — Köblös Zoltán, Halotti beszédek az Erdélyi Orsz. Múzeum és a kolozsvári református kollégium könyvtárában. Ism. —s. — Graesel Arnim, Führer für Bibliotheksbenutzer. Ism. I. — Külföldi folyóiratok szemléje. (Deutsche Literaturzeitung, XXVI. 1—3. 5. 6. 8. 10. 12. 13. La bibliofila, VI. 11—12. Le Bibliographie Moderne, VIII. 48. Revue des Bibliothèques, XV. 1—2. Rivista delle Biblioteche e degli Archivi, XVI. 1—2. Zeitschrift für Bücherfreunde, VIII. 10. 11. 12. Zentralblatt für Bibliothekswesen, XXII. 1. 2. 3.)	171
A magyar bibliografiai irodalom az 1905. év első negyedében	
Horváth Ignác tól	181
Esztegar László dr. †	184
Vegyes közlemények. Igazgatóváltozás a párisi Bibliothèque Nationale-ban (*). A löcsei könyvsajtó kezdetei (<i>Hajnóczi Iván</i>). Bibliografiai leletek. Régi kéziratok fac-simile kiadásai. Kérdés a Magyar Könyvszemle olvasóihoz	4-6
Változások a magyarországi nyomdáknál 1905. április 1-től június 31-ig	1..

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA AZ 1904. ÉVBEN.

Az 1904-ik év úgy a könyvtár gyarapodása, mint nagymérvű használata által a legeredményesebbek egyike volt. A gyarapodásról és a látogatók számának tekintélyes emelkedéséről az alábbi részletes adatok nyújtanak tájékoztatást. A használatnak nagy mértékét előmozdította azon régi váagnak teljeseése, hogy a könyvtár 1904. október havától kezdve az addigi négy óra helyett naponként hét órán át (délelőtt 9 órától délután 4 óráig) áll a kutatók rendelkezésére. A használatnak számszerű eredményei fényesen bizonyítják a nagyméltóságú Miniszterium és a Széchényi orsz. könyvtár e részben való törekvéseinek helyes voltát és az a liberalitás, melylyel a magas kormány a meghosszabbított használati idő felügyeleti költségeit készséggel bocsátotta a Magyar Nemzeti Múzeum rendelkezésére, őszinte hálaá kötelezte a hazai tudományosság és közművelődés terjesztésének minden igaz barátját.

A hosszabbított nyitás által előidézett fokozott mérvű használat azonban egyre érezhetőbbé teszi a könyvtári helyiségeknek teljesen alkalmatlan és szűk voltát, a mi meggyőző módon igazolja azt, hogy a Széchényi orsz. könyvtár régóta kinőtt abból a keretből, melyet helyiségei tekintetében hatvan évvel ezelőtt reá szabtak. Átlagos számítással, különösen a téli hónapokban, naponként ötven-hatvan olvasó kénytelen órákig várni, míg az olvasóteremben és dolgozóhelyiségekben egy-egy hely megürül; a helyiségek szűk és túltömött volta, valamint a nagy forgalom csaknem lehetetlenné teszi a különben is csekély számú hivatalos személyzet felügyeletét. Ezek oly bajok, melyeknek gyökeres orvoslása elől, a magyar tudomány és közművelődés érdekeinek megcsorbulása nélkül, kitérni immár nem lehet.

A könyvtár hivatalos személyzetének létszámában mind-össze az a változás történt, hogy a múlt évben megszerzett Hajnik- és Almásy-féle könyvtárak feldolgozására, valamint a hosszabb nyitás alatt szükséges felügyelet gyakorlására egy-egy napidíjas nyert ideiglenes alkalmazást; úgy hogy ez idő szerint, beleértve az írógépkezelő nőt is, 8 napidíjas van a könyvtár szolgálatában és az összes tisztviselők, díjnokok, felügyelő- és szolgaszemélyzet száma jelenleg *harminczhármát* ért el.

A könyvtár tisztviselői közül az év folyamán következők tettek a Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő rovatából nyert anyagi segéllyel tanulmányi utakat: Dr. *Esztegár László* ör a florenczi nemzeti könyvtárban tanulmányozta a kéziratok, különösen pedig az irodalmi és művészi levelezés kezelési módját; dr. *Melich János* segédör a pannonhalmi Szent-Benedekrend és az esztergomi főkáptalan levéltáraiban végzett kutatásokat a régi magyar helyesírás elveinek megállapítása céljából; *Kováts László* segédör németországi könyvtárak berendezési és kezelési módját tanulmányozta; *Varjú Elemér* segédör a bécsi udvari könyvtár középkori kódexeinek vizsgálatát kezdte meg, főleg a magyar provenienczia és tartalmi vonatkozások szempontjából. Mindezen tanulmányutakról az illetők részletes jelentései adnak számot. Ezeken kívül családi levéltárak átvétele, könyvek és különösen oklevelek vásárlása céljából többször történtek hivatalos kiküldetések.

A Magyar Nemzeti Múzeumban tartatni szokott ismeretterjesztő előadásokból kettő könyvtári tisztviselőké volt. *Kereszty István* ör »A zene hatása a kedélyre« címén tartott előadást zenemutatványokkal kapcsolatban; *Varjú Elemér* segédör pedig a középkori könyvfestés történetét vázolta, első sorban a könyvtár anyagának bemutatásával.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége által az 1904-ik év folyamán a Széchényi orsz. könyvtár helyiségében rendezett negyedik könyvtárnoki tanfolyamon úgy a vezetői, mint az előadói teendőket a könyvtár tisztviselői, úgymint: *Fejérfataky László* osztályigazgató, *Esztegár László* ör és *Varjú Elemér* segédör végezték.

A könyvtárban rendezett történeti és irodalomtörténeti kiállításnak 234 látogatója volt, jobbra tanáraik vezetése mellett megjelenő iskolai növendékek, kiknek a könyvtár tisztviselői szolgáltak magyarázatokkal.

A könyvtár folyóirata, a *Magyar Könyvszemle*, pontosan megjelent évnegyedes füzetekben híven beszámolt a könyvtári és bibliografiai mozgalmakról; hosszú sorozatát közölte a szakbavágó tudományos dolgozatoknak és általában képet adott a könyvtár belső életéről. Ez évfolyamban nyert befejezést a Széchényi orsz. könyvtár levéltári kutatáson alapuló részletes történetének első kötete, mely a szerkesztő *Kollányi Ferencz* jaáki apát, igazgató-őr tollából az alapító Széchényi Ferencznek 1820-ban bekövetkezett haláláig vázolja a könyvtár multját. A kötet nemsokára külön kiadványként lát napvilágot. A folyóirat ezeken kívül, mint ez évek óta történt, közzétette a köteles sajtótermékek beküldésére hivatott hazai könyvnyomdák teljes jegyzékét és beszámolt ezek körében minden változásról, a mi az év folyamán beállott; úgyszintén közölte az 1903. évi hazai hírlapirodalom jegyzékét.

Dr. *Áldásy Antal* múzeumi őr szerkesztésében megjelent a könyvtár katalógusának második kötete, mely 494 lapon és 258 rajz kíséretében a könyvtárban őrzött 631 czimeres nemeslevélnek adja leíró lajstromát. A katalógus harmadik kötetének, mely az 1711-ig megjelent és könyvtárunkban őrzött magyar nyomtatványok leíró jegyzékét fogja *Horváth Ignác*z múzeumi őr szerkesztésében közölni, előkészítési munkálatai megkezdődtek.

A könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 870 (1903-ban 741) volt. Az olvasóterem látogatására egy év alatt 3436 igazoló-jegy adatott ki (1903-ban 3314 db.)

A könyvtár négy osztályában a gyarapodás együttes száma, beleértve a *Szent-Ivány Zoltán* cs. és kir. kamarás által ajándékozott halotti jelentés-gyűjteménynek közel 100,000-nyi anyagát, de hozzá nem számítva több családi letéteménynek sok ezerre menő még rendezetlen iratait: 242.565 db volt (1903-ban 146.248 db.) Mindezen osztályokban egy év alatt 33.389 használat fordult meg (1903-ban 29.155.) Az utolsó negyedévben életbe léptetett hosszabbított nyitási idő alatt (d. u. 1—4 óráig) 62 nyitási napon, 4556 olvasó vette igénybe a könyvtárat. Leggyengébb volt a délutáni használat a hosszabbított használati idő első napján, október 3-ikán, mikor 27-re ment a látogatók száma; legerősebb volt pedig a délutáni látogatás november 28-ikán, mikor 1—4 óra közt 128-an használták a könyvtárat. A délutáni látogatottság napi

átlag: 74 olvasó. Mindezen látogatók a könyvtár állományából egy év alatt összesen 128.575 dbot vettek igénybe (1903-ban 96.641 dbot).

A könyvtár négy osztályának gyarapodási, használati és feldolgozási eredményeit a következő adatok mutatják:

I. *A nyomtatványi osztály* gyarapodása: *Köteles példányokban* 13.074 (1903-ban 9737), *ajándék* útján 767 (1903-ban 868 db), *vétel* útján 934 (1903-ban 6020 db), *átthelyezés, hivatalos küldemény és letétemény* czimén 27 (1903-ban 16 db); összesen 14.802 db (1903-ban 16.642 db).

A könyvtárilag feldolgozandó évi gyarapodáshoz járul még 30.708 db (1903-ban 28.823 db) apró nyomtatvány, melyek anyaguk természete szerint tíz csoportra osztva és beérkezésük ideje szerint évnegyedes csomagokban megőrizve ekkép oszlanak meg:

Gyászjelentések	6332 db
Zárszámadások és üzleti jelentések	2914 »
Egyházi körlevelek	446 »
Periratok	110 »
Hivatalos iratok	1101 »
Műsorok	1919 »
Alapszabályok	1339 »
Szinlapok	9301 »
Falragaszok	4043 »
Vegyes apró nyomtatványok	3203 »

Összesen: 30.708 db

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát 45.510 (1903-ban 45.465 db.)

Könyvek vásárlására 8061'95 korona, 829'70 марка, 22 lira, 66 hollandi forint és 12'98 rubel fordítattott. (1903-ban a vásárlások összege, beleértve a Hajnik-könyvtárnak külön alapból fedezett 10.000 koronányi vételárát, ez volt: 18.198'36 kor., 935'75 марка, 226'15 frank és 90 olasz lira.)

A könyvtár nyomtatványi osztályát ajándékokkal a következők gyarapították:

Áldásy Antal, Állami számvevőszék, Andrássy Dénes gróf.

Bács-Bodrogmegyei tört. társulat, Bácsi ág. hitv. ev. egyház-megye, Balatoni múzeum-egyesület, Bányai Amanda, Baranyai Béla, Bárdos György, Beck Frigyes (Basel), Bécsi cs. és kir. állami levél-

tár, Bécsi Institut für österr. Geschichtsforschung, Bécsi Statistische Central-Commission, Bécsi tudományos Akadémia, Belügyminisztérium, Berényi Kálmán, Berkovics Miklós, Bombay-i J. Crerar Library, Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány, Breznay Béla, Budai dalárda, Budapesti kir. orvosegyesület, Budapesti Szemle szerkesztősége, Budapesti tud. egyetem tanácsa, Budapest székesfőváros polgármestere, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, Budapest székesfőváros tanácsa, Buday Sándorné.

Callimachi A. (Bukarest), Caubertin Pierre (Paris), Conduratu Gregor (Bukarest), Csikmegyei füzetek szerkesztősége, Csippék Sándor, Custad J. (New-York), Czobel István.

Del Prato A. (Parma), Demkó György, Doby Antal, Dunamelléki ev. ref. egyházkerület, Dunántúli ág. hitv. ev. püspök.

Egri egyházmegyei hivatal, Erdélyi Gyula, Erdélyi Múzeum-Egylet, Erdélyi Pál, Esztergomi főkáptalan.

Fabricius Endre, Fejérvármegye alispánja, Finály Gábor, Fitos Vilmos dr., Földművelésügyi m. kir. minisztérium, Földtani intézet, Főrendiházi iroda, Fraknoi Vilmos.

Gagyhy Dénes, Gallovich Jenő, Gárdonyi Albert dr., Glatz Károly, Gothenburgi Société royale des sciences, Grafikai Szemle szerkesztősége, Győry Árpád, Győry Tibor.

Habanai nemzeti könyvtár, Hallock-Greenwelt M. (Philadelphia), Handler Rudolf, Hazai Hugó, Hazánk szerkesztősége, Herczegprimási iroda, Herman Ottó, Hinz Emil, Hodinka Antal, Hoffmann Tivadar, Horváth Géza, Horváth Sándor.

Illéssy János, Incze Henrik, Izraelita Magyar Irodalmi Társaság, Jedlicska Pál.

Kele József, Képviselőházi iroda, Kereskedelemügyi m. kir. minisztérium, Kolozsvár város tanácsa, Komáromi polgármesteri hivatal, Kormos Alfréd, Kovács György, Kováts László, Kozma Bernát, Körösy József, Közgazdasági Közlemények szerkesztősége, Közmunkák tanácsa, Központi statisztikai hivatal, Krakói tudományos Akadémia, Kuun Géza gróf.

László Géza, Lehoczky Tivadar, Lehr Albert, Löw Immanuel.

Magyar heraldikai és genealogiai társaság, Magyar iparművészeti társulat, Magyar jogászegylet, Magyar kir. kereskedelmi múzeum, Magyar kir. orsz. vízépítési igazgatóság, Magyar mérnök- és építészegylet, Magyar néprajzi társaság, Magyar ornithologiai központ, Magyarországi Kárpátgyesület, Magyar tud. Akadémia, Mahler Ede, Majláth József gróf, Makay Béla, Márki Sándor, Melich János dr., Meliorisz N., Meteorológiai és földmágnességi intézet, Mexicoi Museo Michoacano, Milleker Bódog, Miskolci kereskedelmi- és iparkamara, özv. Mocsáry Béláné, Moes Gusztáv, özv. Molnár Mórné, Munkácsi nőegylet, Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége.

Nagy Mór.

Oesterr.-ung. Revue szerkesztősége, Ógyallai m. kir. csillagvizsgáló, Olasz kir. közoktatási miniszter, Országos magyar gazdasági egyesület, Osztrák kereskedelemügyi miniszterium.

Pacher Pál (Salzburg), Pannonhalmi főapát, Pénzügyminiszterium, Pertik Ottó, Pozsonyi első takarékpénztár, Pozsonyi jogakadémia igazgatósága.

Ranschburg Gusztáv, Ráth György, Récsey Viktor, Reich Péter Kornél, Reiner Zsigmond, Rendőrfőkapitányság, Ribay Jenő, Rio de Janeiroi nemzeti könyvtár.

Salamin Endre, Schreder Szabula, Sinay Vilmos, Smithsonian Institution (Washington), Somlyói V. Ignác, Sutro Theodore (New-York).

Szabadalmi hivatal, Szalay Imre, Székely Nemzeti Múzeum, Szent-István társulat, Szentpétervári tud. Akadémia, Szigligeti-társaság, Szilágyvármegye közönsége, id. Szinnyi József.

Tahy István, Téglás Gábor, Temesvár város tanácsa, Tóth Rezső. Újvidéki Matica Srpská, Upsalai egyetemi könyvtár.

Váci orsz. fegyintézet igazgatósága, Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Varjú Elemér, Verein für Siebenbürgische Landeskunde, Vincze Béla, Vörös-Kereszt-egyesület.

Walter Gyula, Weiss Emil.

Zarándy Gáspár, Zászló János, Zerdahelyi Béla, Zirczi apát, Zürichi Landes Museum, Zürichi városi könyvtár.

Az ajándékozók száma e szerint 175 (1903-ban 170.)

Nevezetesebb szerzemények:

a) *Az incunabulumok csoportjából:*

1. Michael de Ungaria, Sermones tredecim. Velence 1494.
- A XVI. század elejéről való magyar bejegyzésekkel (ajándék)
2. Marsilii Ficini Epistolae. Velence 1495. (81 márka).
3. Oswaldus de Lasco, Sermones perutiles de sanctis. Hagenau 1497. (50 kor.).
4. Polybius, Historiarum libri V. Velence 1498. (118 kor.).

b) *A Régi Magyar Könyvtár csoportjából:* 1. (Alvinczi G.) Itinerarium catholicum. Debreczen, 1616. (ajándék). 2. Kincstartócska a világos cesztekői egyházának. 1627. *Unikum.* (180 kor.)

A könyvtár olvasótermének látogatottsága, valamint a könyvtári használat a megelőző évek eredményéhez képest nagymértvű emelkedést mutat, a mi az egyre fokozottabb mértékben nyilvánuló közművelődési és tudományos törekvések mellett főleg a használati idő tekintélyes meghosszabbításában leli magyarázatát. Az utolsó öt év eredménye e tekintetben a következő számokat mutatja:

1900-ban	15.301	olvasó	39.043	könyvet	használt
1901-ben	17.822	»	45.274	»	»
1902-ben	21.732	»	50.865	»	»
1903-ban	22.568	»	53.866	»	»
1904-ben	26.613	»	65.204	»	»

Kikölcsonzés útján pedig 2910 egyén 4354 könyvet vett ki a könyvtár állományából. (1903-ban 2272 egyén 4742 könyvet használt a könyvtár helyiségein kívül.)

A könyvtári feldolgozás eredményét a következő számok mutatják: Egy év alatt 6170 mű osztályoztatott, melyekről 8526 könyvtári címlap készült. (1903-ban az évi eredmény 4928 mű, 6334 czédulával). Kötés alá 1212 mű került 1510 kötetben. (1903-ban 1257 mű 1755 kötetben.)

A köteles nyomdatermékek kezelését végző iroda munkásságát a következő adatokból láthatni: Az irodába egy év alatt 2098 nyomtatvány-csomag érkezett (1903-ban 1881); az iroda pedig 2170 postai küldeményt, jobbára átvételi elismervényeket, továbbított (1903-ban 2093-at); ezek közül 686 be nem küldött sajtótermékek reklamálása volt (1903-ban 497). 1904-ben a könyvtár 37 esetben (1903-ban 40-szer) kereste meg a közalapítványi ügyigazgatóságot, hogy az 1897. évi XLI. t.-cz. intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárást indítson.

E peres eljárások eredményeül a Széchényi orsz. könyvtár javára a következő nyomdák marasztaltattak el pénzbüntetésben és megfelelő kárpótlásban :

Adi Árpád marosvásárhelyi ny.	12'—	kor.
Bertalanffy József szombathelyi ny.	2'—	»
Brassói Lapok ny.	20'—	»
Braun Adolf szabadkai ny.	20'06	»
Brózsza Ottó budapesti ny.	14'—	»
Engel Lajos szegedi ny.	5'—	»
Fekete Mihály kecskeméti ny.	1'—	»
Feuer Illés félegyházi ny.	12'—	»
Forster, Klein és Ludwig miskolci ny.	36'40	»
Gönczi J. József szegedi ny.	20'—	»
Gross és Grünhut budapesti ny.	10'—	»
Grünfeld Vilmos brassói ny.	4'24	»
Hirsch Adolf dévai ny.	20'24	»
Károlyi György budapesti ny.	4'—	»
Kirchner Ernő verseczi ny.	27'—	»

Leopold és Klein budafoki ny.	42'—	kor.
Madarász Béla pécsi ny.	5'—	»
Magyary Mihály kolozsvári ny.	68'47	»
Nagykikindai kiadói ny.	2'40	»
Ocskay László győri ny.	40'—	»
»Otthon« budapesti ny.	10'—	»
Perlstein F. zombolyai ny.	18'20	»
Popovici Barcianu Aurél aradi ny.	30'16	»
Preszler Mihály budapesti ny.	20'46	»
Schmidt Sándor budapesti ny.	5'—	»
Sonnenfeld Adolf nagyvárad ny.	10'—	»
Süss Dávid budapesti ny.	6'—	»
Székely Viktor budapesti ny.	22'32	»
Szihelszki József békéscsabai ny.	5'—	»
»Tátra« iglói ny.	5'36	»
Trattner H. és társa brassói ny.	58'32	»
Vágó Gyula csurgói ny.	10'15	»
Veres Sámuel utóda Rosenberg Lajos temesvári ny.	10'60	»
Veronits József verseczi ny.	49'75	»
Wachs Pál szolnoki ny.	38'76	»
Westungarischer Grenzbote pozsonyi ny.	5'63	»
Zentai »Szabadsajtó« ny.	11'02	»

Összesen : 682'54 kor.

II. *A kéziratár évi gyarapodása*, legnagyobb részt vásárlás útján, 229 kézirat, 1392 irodalmi levél, 32 irodalmi analecta és 21 fényképmásolat. Az évi szaporulat darabszáma tehát 1684 (1903-ban 733).

Kéziratok vásárlására, beleértve a nagybecsű Erkel-féle hagyatéknak több évi részletben fizetendő 20,000 koronányi vételárát is, 22,247'80 korona és 376'65 марка fordítatott.

Kéziratokat a következők ajándékoztak:

Fraknói Vilmos, Glatz Károly, Hampelné Pulszky Polyxena, Hodinka Antal, Kéry Gyula, Papp Károly, Petrovay György, Rexa Dezső, Zerdahelyi Béla.

Az ajándék útján szerzett darabok nevezetesebbjei a következők:

Fejérváry Gábornak és Károlynak sok száz darabból álló levelezése, mely *Hampelné Pulszky Polyxena* ajándékából került a Nemzeti Múzeumba. Nyelvészeti és egyháztörténeti szempontból nagyértékű az a 14 szláv kódex, melyeket *Hodinka Antal* ajándékozott a kéziratárnak. *Fraknói Vilmos* saját történelmi kuta-

tásaiból eredő gazdag másolat- és oklevélkivonat-gyűjteményt adott át a kézírattárnak, melyben XIV—XVII. századi köztörténetünk- és művelődésünknek hazai és külföldi levéltári emlékei vannak felhalmozva.

A vásárlás útján szerzett kézíratos anyagban mindenképen elsőrangú Erkel Ferencznek zenei és zenetörténeti emlékekben rendkívül gazdag hagyatéka.

Ezzel kerültek a Múzeumba a többi közt Kölcsey Himnusza megzenésítésének pályázati kézírata és a Szózat eddig ismeretlen dallama. A nagy zeneszerző operáiból a Hunyadi László, Bánk Bán, Báthory Mária, Szent-István operák eredeti partitúrái és vázlatai. Berlioz Rákóczy-indulójának eredeti kézírata. Az Erkel-hez intézett nagyszámú levél írói közt szerepelnek a többi közt Berlioz, Goldmark, La Mara, Liszt Ferencz és Wagner Richard. E néhány adat is fogalmat ad ez irodalmi hagyatéka rendkívül nagy becséről.

Egyéb megvett kéziratok közül nevezetesebbek: a Philips-féle angol gyűjteményből származó két kötet, melyek közül az egyik Callimachus vegyes prózai műveit, a másik pedig ugyanezen szerző verses művei mellett Janus Pannonius epigrammáit tartalmazza 1520 tájáról való kéziratban.

Színműirodalmunk történetére nézve értékes az a száznál több darabból álló színházi sugókönyv-sorozat, melyekben hírneves szerzőknek eddigelé kiadatlan szindarabjai is találhatók.

Petőfi Sándorra vonatkozó ereklyéink száma is szaporodott egygyel, a nagy költőnek, mint századparancsnoknak 1849 máj. 28-án irt értesítésével, melyet egy elhunyt katonája szüleihez intézett.

Kortörténeti szempontból becsesek gr. Andrassy Györgynek ifjúkori naplói, nyelvünk történetére nézve pedig nagy értékű néhai Mátyás Flórián nyelvtörténeti gyűjtésének eredeti kézírata.

Az irodalmi levelestár, a már felsorolt nagy ajándékokon és az Erkel-féle hagyatékon kívül, főleg Madách Imre, br. Eötvös József, Szalay László, Kubinyi Ágoston, Schwartner Márton és Pettenkofen Ágost leveleivel gyarapodott.

A kézírattárat a lefolyt évben 247 kutató kereste föl, kik annak anyagából 633 darabot használtak (1903-ban a kutatók száma 293 volt, kik 1466 darabot vettek igénybe).

A végzett munka czélja első sorban az újabb szerzemények feldolgozása s ezzel kapcsolatban a növedéknapló rendben való vezetése volt. Intenzivebb kéziratári munkálkodás az osztályban működő két tisztviselő egyikének huzamos ideig tartó betegsége miatt nem volt kifejezhető, mindazonáltal az Irodalmi Levelestárnak megkezdett rendezése tovább folyt.

III. A *hirlapkönyvtár* gyarapodása: *Köteles példányokban* (a törvényben előírt módon, t. i. havi vagy évnegyedes csomagokban kimutatás mellett, úgyszintén szabályellenesen, egyes számonként küldve) 87,260 hirlapszám (1903-ban 85,452); *ajándék* útján 1264 hirlapszám: *vásárlás* útján összesen 133 koronáért 837 hirlapszám; összesen tehát 89,361 szám (az 1903. évi eredmény 88,755 hirlapszám volt).

Ajándékozók voltak a Nemzeti és Országos kaszinón kívül, melyek külföldi hirlapok hosszú sorát bocsátják évek óta a hirlapkönyvtár rendelkezésére, a Washingtoni Smithsonian Institution, Kürthy Gyula és Nagy Géza, kik régi hirlapfolyamok egész sorozatával gazdagították a gyűjteményt. A vásárolt hirlapok közt kiemelendők, mint ritkaságok, a Miku Emiliántól megvett magyarországi oláh nyelvű hirlapok az 1855—1871. évek közti időből.

A hirlapkönyvtár olvasótermét 3228 egyén látogatta, kik a könyvtárban 7050 hirlapkötetet használtak. Házi használatra pedig 82 egyén 276 hirlapkötetet vett ki. A hirlapkönyvtárat tehát egy év alatt 3310 olvasó vette igénybe, kik 7326 kötetet használtak (1903-ban 3079 olvasó 7401 kötetet).

A hirlapkönyvtárban végzett munka a következő: czéduláztatott 163 új hirlap 1112 évfolyama (1903-ban 241 hirlap 2220 évfolyama); átnézetett 1164 hirlap 92,118 száma (1903-ban 1121 hirlap 87,196 száma); kötés alá adatott 770 kötet; bekötetett az év folyamán 169 kötet összesen 524·80 kor. értékben.

Az új szerzemények elkönyvelése és feldolgozása fennakadás nélkül folyt; de még mindig zavarólag hat a hirlapkönyvtár hivatalos működésére az a körülmény, hogy a köteles példányokként érkező hirlapok tekintélyes része nem a törvényben előírt módon, hanem egyes számonként küldetik be, a mi a feldolgozást és ellenőrzést szerfölött megnehezíti. A lefolyt esztendőben is 15,519 hirlapszám érkezett számonként.

IV. A *levéltár* évi gyarapodása, miként ez évek óta meg-

szokott, az elmúlt esztendőben is nagymérvű volt. *Ajándék* útján 338 drb irat, *vétel* útján 4876 drb irat, *letétképen*, az alább felsorolandó családi levéltáraknak még össze nem számított, de előzetes becslés szerint legalább 30,000 darabot kitevő anyagán kívül, 796 db gyarapította a gyűjteményt. Ezekhez jön még a *Szent-Ivány Zoltán* cs. és kir. kamarás nagylelkű ajándékából származó, közel 100,000 dbot magában foglaló írott és nyomtatott gyászjelentés-gyűjtemény, mely genealogiai és családtörténeti vonatkozásainál fogva a levéltári osztály gondozása alatt, mint annak külön csoportja, fog kezeltetni. A gyűjteménynek 64,894 darabja az adományozó által már teljesen rendezett és lajstromozott állapotban adatott át.

A most említetten kívül levéltári darabokat ajándékoztak a következők:

Gróf Csáky Albin, Doby Antal, Donebauer Frigyes (Prága), Farkas Balázs, Gaál Jenő, Illéssy János, Mitterdorfer Gusztáv, Mukics Ernő, Petrovay György, Vajda Zsigmond, Virágh Sándor.

A levéltár gyarapítására 9347-05 korona, 260 márka fordítatott. Ezenkívül a nagyméltóságú Ministerium több évi részletekben fizetendő 40,000 koronányi rendkívüli fedezetet engedélyezett egy 3538 dbból álló értékes iratgyűjtemény megszerzésére, mely főleg Kossuth Lajosnak a szabadságharcz előtti szereplésére, magára az 1848/49-iki szabadságharczra és az emigráció korára kiváló fontosságú irományokat foglal magában és a Széchényi orsz. könyvtár e nembeli gazdag gyűjteményét kitűnően kiegészíti.

Szintén vétel útján jutottunk birtokába nagybecsű állami okiratoknak, melyek az 1848/49-iki szabadságharcz utolsó napjaira, Kossuth Lajos lemondására és a világosi fegyverletételt közvetlenül követő korszakra vetnek világot. E levelek írói: Kossuth Lajos, Bem József, Csányi László, Görgey Arthur és gr. Andrássy Gyula; tartalmuk pedig elsőrangú forrás a váratlan fordulat által bekövetkezett viszonyok megismeréséhez. Nagy mértékben gyarapodott az 1848/49. évi nyomtatott kiáltványok gyűjteménye, még pedig elsősorban vidéki városokban kiadott kiáltványokkal, melyek a Múzeum gyűjteményében eddigelé igen hiányosan voltak képviselve.

A levéltár törzsgyűjteményének középkori része vétel útján 132 db eredeti oklevéllel gazdagodott. Ugy ezek, mint a későbbi korból való iratok közt fontosság és érdekesség szempontjából

kiemelendők a Gilhofer és Ranschburg bécsi czég által rendezett árverésen megszerzett darabok, melyeknek legrégibb, Árpád- és Anjou-kori darabjai a Berzeviczy-családra vonatkoznak; a többiek pedig jobbra Beck-Widmanstetter Lipót és Kronos Ferencz elhunyt osztrák történetírók hagyatékából valók. Becses iratoknak, számszerint 217 db-nak jutottunk birtokába a Sréter-család levéltárából, melyek leginkább XVII. századi hadügyi dolgokra tartalmaznak értékes adatokat; a Simonyi családra vonatkozólag 523 dbból álló gyűjteményt szereztünk meg, melyből 30 db a középkorra és ugyanannyi az 1848/49-es évekre esik. Az újabbkori iratok közt felemlítendő egy 345 db-ból álló gyűjtemény, melyek az egykori pesti főharminczad hivatal irattárából valók és túlnyomó nagy részükben az 1848/49-es évek pénzügyi kezeléséről foglalnak érdekes adatokat magukban.

A címeres levelek törzsgyűjteménye, melynek megjelent katalógusáról már említés történt, 9 db eredeti és 61 db másolattal növekedett. Az eredetiek közt legrégibb Rudolf királynak 1598-ban Huszár Ferencz részére kiadott armálisa.

A családi levéltárak száma a lefolyt év alatt öt új letéteménnyel és korábban letéteményezett levéltáraknak több nagymértvű kiegészítésével gyarapott.

Új levéltárak:

1. Kövesszarvi *Goszthony* családé, melynek állagáról a rendezés folyamata miatt kimutatás ez idő szerint még nem adható.

2. A Hertelendi és Vindornyalaki *Hertelendy* családé, melyet Hertelendy Ferencz Zalavármegye főispánja adott át. E levéltár darabjainak száma 713, melyek közt a legrégibb a XVI. századra esik.

3. A Kölcsei *Kende* családé, melyet Kende Béla és Kölcsey István helyeztek el a Múzeumban. Ugyane levéltár gr. Teleki Sándorné szül. Kende Iska letéteménye által a családnak eddig Czégényben őrzött irataival nyert kiegészítést.

4. A Szarvaskendi *Sibrik* család levéltárát Sibrik Kálmán bozsoki földbirtokostól vettük át.

5. A Lukanényei *Luka* család levéltára Luka László letéteményezéséből került hozzánk. E levéltár darabjainak száma 444, melyek között 18 középkori oklevél van.

Ez új letéteményekkel a Nemzeti Múzeumban elhelyezett családi levéltárak száma *hetvenkettőre* emelkedett.

Korábban elhelyezett családi letétemények közül a következők nyertek kiegészítéseket:

1. A Kakaslomoniczi és Berzeviczei *Berzeviczy* család *berzeviczei* ágának levéltárához tartozó külön sorozatúl Berzeviczy Gyula cs. és kir. kamarás a család *kakaslomoniczi* ágának kilencz ládát megtöltő gazdag levéltárát adta át. A család kihalt bárói ágának eddig Sáros-Darócson őrzött levéltára Szmrecsányi Miklós miniszteri tanácsos és testvérei, mint a bárói ág utolsó sarjának báró Berzeviczy Mária, férjezett Szmrecsányi Ödönnének gyermekei részéről adatott át örök letéteményül. Ekképen tehát a családi ágazatok levéltárainak eddig különböző helyen volt részei a Nemzeti Múzeumban mind együvé kerültek.

2. A *Kolosy* család levéltárához Kolosy István cs. és kir. kamarás tíz darabból álló kiegészítést küldött. Az immár teljesen rendezett családi levéltár 1722 darab iratot foglal magában, melyek közül 22 darab középkori.

3. A *Kubinyi* család kovári ágának levéltárához 67 darabból álló kiegészítés, közte több középkori címereslevél érkezett. Az azóta teljesen rendezett levéltár összesen 1168 darabot foglal magában; ezek között van 6 db Árpádkori, 116 db XIV., 250 db XV. és 73 db XVI. századi középkori oklevél.

4. A báró *Bánffy* család levéltára báró Bánffy Ferencz irataival nyert kiegészítést.

5. A *Kállay*-levéltár anyagához özv. Kállay Benjaminné járult egy db középkori oklevéllel.

A levéltárat a lefolyt évben 284 kutató kereste fel, kik annak állományából 50.137 iratot és 255 nyomtatványt használtak. Az intézeten kívüli használatra pedig 25 térítvényen 319 irat és 14 pecsétmásolat adatott ki. Összesen tehát 309 egyén a levéltárból 50.725 dbot használt (1903-ban 245 egyén 29.143 dbot).

A levéltár belső munkásságának főbb mozzanatai, az elkészült és közzétett címeres-levelek katalogusán, az új szerzemények feldolgozásán és vételre ajánlott nagy gyűjtemények, a többi közt egy 4625 dbra menő családi levéltár jegyzékbe vételén és megbecslésén kívül, a következők: a mohácsi vész előtti oklevéltárgy leltárszerű lajstromozása az 1518. évig, Kossuth Lajos iratai lajstromának revideálása az 1865. évig haladt.

A családi letétemények rendezése nagy arányokban foglal-

koztatta a levéltár személyzetét. Így teljesen rendeztetett a már felemlítettekén kívül a *Ghyczy* család levéltára, mely 6972 db iratot, köztük 3 Árpádkorit, s ezenfelül 87 eredeti középkori oklevelet tartalmaz. A *Szerdahelyi* család levéltára 6805 dbbal teljesen rendezve felállított. A báró *Bánffy* családi levéltárnak szaporulata 2280 darab újabbkori irattal járult a már régebben letéteményezett levéltár gazdagításához. Befejezést nyert a *Szögyény-Marich* család levéltárának rendezése, mely a levéltár állagául 8545 darabot, köztük 76 középkorit eredményezett. Folyamatban van a *Berzeviczy* család bárói ága, valamint a *Kruplanicz* család levéltárának rendezése.

Gondos felülvizsgálat után teljesen elkészült a *Szent-Ivány* család levéltárának évek óta munkában levő lajstroma, mely összesen 4935 oklevélkivonatot foglal magában.

A *Szent-Ivány*-féle nagybecsű *halotti-jelentés*-gyűjteménynek felállítása megtörtént, valamint annak a Magyar Nemzeti Múzeum gazdag anyagával való egyesítése kezdetét vette.

* * *

A könyvtári tisztviselők és alkalmazottak tudományos és irodalmi munkásságát a következő összeállítás mutatja :

Dr. Fejérpataky László

osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő, a M. Tud. Akadémia rendes tagja.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi orsz. könyvtára az 1903-ik évben. (Magyar Könyvszemle 1904. II. füzet.)

2. Kéziratban befejezést nyert: a Széchényi orsz. könyvtár ritkaságainak ismertetése a »Budapesti múzeumok kincsei« című kiadvány számára.

Id. Szinnyei József

kir. tanácsos, múzeumi igazgatóőr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. Magyar hirlapirodalmunk 1903-ban (Magyar Könyvszemle 1904. III. füzetének melléklete.)

2. Magyar írók élete és munkái 84—89. füzet. (X. kötet 2—7. füzet Pálffy-Philipi.)

3. Timár-ház. Naplójegyzetek IX—XI. 1840—1842. (Komáromi Lapok 1904. 3—5., 12—14., 27., 28. sz. Átvette a Magyar Állam 59—62., 82—84., 177., 178. sz. teljesen; részben a Nyitra-megyei Közlöny 16—19., 31—34. számokban.)

Kollányi Ferencz

jaáki apát, múzeumi igazgatóőr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. A Széchényi Országos Könyvtár őrének kinevezése körül felmerült kérdések 1812-ben. (Magyar Könyvszemle 1904. évf. 1. l.)
2. A Széchényi Országos Könyvtár a Horvát István kinevezését megelőző három utolsó évben. (Ugyanott 150. l.)
3. A Széchényi Országos Könyvtár az 1816—1818. években. (Ugyanott 257. l.)
4. Gróf Széchényi Ferencz megalapítja a M. N. Múzeum segéd-könyvtárát. (Ugyanott 373. l.)
5. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

Dr. Schönherr Gyula

múzeumi igazgatóőr, egyetemi magántanár, a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének előadó titkára, a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja.

1. A középkori intézmények bomlása és renaissance. Írták dr. Csuday Jenő és dr. Schönherr Gyula. Budapest, 1904. A Nagy Képes Világtörténet (szerkeszti Marczali Henrik) VI. kötete, V. rész: Magyarország fénykora és hanyatlása. (497—627. l.)
2. 1903. évi római történelmi kongresszusról. (Magyar Könyvszemle, 1904. évf. 67. l.)
3. A nagybányai városi múzeum. Az »Utmutató a nagybányai városi múzeum gyűjteményeihez« (Nagybánya, 1904.) bevezetése.
4. A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának nemesi iratai. Előszó a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke II. Címe-res levelek, írta dr. Áldásy Antal (Budapest, 1904.) című kötetéhez.
5. Jelentés a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének 1903. évi működéséről. (Budapest, 1904.)
6. Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904. évi működéséről. (Turul, 1904. évf. 435. l.)
7. A római Casanate-könyvtár Corvin-kódexe. (Magyar Könyvszemle 1904. évf. 436. l.)
8. Szerkesztette Varjú Elemér társaságában a Turult.

Horváth Ignác

múzeumi őr.

1. Folyóiratok 1903. évből. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1904. évfolyama 2. füzetéhez.)
2. Történeti repertorium. (Századok 1904. évfolyamában.)
3. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma az 1904. év első három negyedében. (Magyar Könyvszemle 1904. évf. II—IV. f.)

Kereszty István

múzeumi őr.

1. Az 1903. évi hazai nem magyar nyelvű hirlapirodalom. Melléklet a Magyar Könyvszemléhez.

2. A zene hatása a kedélyre. Ismeretterjesztő előadás a M. N. Múzeumban. (Közölve: Az Ujság 308. sz.)

3. A M. Kir. Opera húsz éve. (Magyar Művészeti Almanach V. évf. Szerk. dr. Incze Henrik.)

4. Kuhaé. (Pesti Napló, 361. sz.)

5. Dr. Molnár Géza »A magyar zene elmélete« cz. könyvének, valamint a M. Kir. Opera ujdonságainak bírálata. (Vasárnapi Ujság.)

6. Számos értekező és kisebb-nagyobb bíráló cikk a zenei szaklapokban. (Magyar Lant, Zeneközlöny, Zenelap.)

Dr. Sebestyén Gyula

múzeumi őr, a M. Néprajzi Társaság főtitkára, a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti és nyelvtudományi bizottságainak tagja.

1. A magyar honfoglalás mondái. Millenniumi díjjal jutalmazott pályamű. I. köt. Kiadja Kisfaludy-Társaság.

2. Rovás és rovásírás. III. Betürovás. (Ethnographia, 1904. évi f. VI—VIII. közl.)

3. Egy pogány magyar hymnus kudarcza a baseli vallástörténeti kongresszuson. (Ugyanott 331. l.)

4. Főtitkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1904. márczius 23-iki rendes évi közgyűlésén. (Ugyanott 175. l.)

5. Telegdi Rudimentájának giesseni kéziratáról. (Felolvasás a Magyar Néprajzi Társaság 1904. május 18-iki ülésén.)

6. Munkácsi Bernáttal szerkesztette az Ethnographiát.

7. Részt vett a Magyar Nyelvtudományi Társaság alapításának előmunkálataiban.

Dr. Áldásy Antal

múzeumi őr, egyetemi magántanár.

1. Über das Ius exclusivae. (Pester Lloyd 1904. év jan. hó.)

2. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czímereslevelei 1200—1868. Budapest, 1904. (Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke II. kötet.)

3. Adalékok a pozsonyvármegyei nemesek névsorához. (Turul 1904. évf. III. füzet.)

4. Ismertetések és bírálatok a Katholikus Szemle, Századok és Turul 1904. évfolyamaiban.

Dr. Esztegár László

múzeumi őr, a m. n. múzeumi tanács előadó-jegyzője, a Magyar Könyvszemle segéd-szerkesztője.

1. Kisfaludy Károly, mint Pyrker fordítója. (Egyetemes Phil. Közlöny 1904. 8. f.)

2. Arany János levelei Abonyi Lajoshoz. (Irodalomtört. Közlemények 1904. 2. f.)

3. Markó Károly levelei. (Művészet 1904. 6. f.)

4. Magyar írók levelei a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban. (Irodalomtört. Közlemények 1904. 4. f.)

5. Barcsay Ábrahám levelei gróf Széchényi Ferenczhez. Történelmi Tár. 1904. 4. f.)

6. Kisebb közlemények az Ethnographiában és a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Melich János

I. osztályú segédőr, a M. Tud. Akadémia lev. tagja, egyet. magántanár.

1. Szláv jövevényszavaink (megjelent belőle a 8., 9., 10. közlemény a Nyelvtud. Közlem. 1904. évi folyamában.)

2. Adatok a magyar nyelv és helyesírás történetéhez. (Nyelvtud. Közl. 1904.; kivonatban megjelent az Akad. Értesítő 1904. évi folyamában.)

3. Laikusok évada. (Magyar Nyelvőr 1904. évi folyam.)

4. Ritus explorandae veritatis. (Magyar Nyelvőr 1904. évi folyam.)

5. A brassói latin-magyar szótártörődék. (Kivonatban megjelent az Akad. Ért. 1904. évi folyamában; az értekezés maga 1905-ben lát napvilágot.)

6. Apróbb cikkek a Magyar Nyelvőrben.

Kováts László

I. osztályú segédőr.

1. Keletázsia földrajzi ismertetése. (6 előadás a Szabad-Lyceumban.)

2. Magyar városi élet a középkorban. (3 előadás az Erzsébet Népakadémiában.)

3. A múzeumok művelő hatása. (Felolvasás a Népművelő Egyesületben.)

4. Előadások a történelmi és földrajzi ismeretek köréből a »Vasárnapi munkásképző bizottság« megbízásából. (20 előadás.)

Dr. Hubert Emil

I. osztályú segédőr.

1. A Filharmoniai Társaság jövője. (Különnyomat a Budapesti Szemléből.)

2. A művészi zene népszerűsítése. (Különlenyomat a Huszadik Századból.)

Varjú Elemér

II. osztályú segédőr.

1. Vélemény Vízakna r. t. város címere felől. (Turul 1904. 3. füzet.)

2. Könyvismertetések a Turulban.
3. A Magyar Nemzeti Múzeum festett kéziratai. (A M. N. Múzeumban tartott ismeretterjesztő előadás.)
4. Szerkesztette a Turult dr. Schönherr Gyulával együtt.

Dr. Vértessy Jenő

II. oszt. segédőr.

1. Nádasdy Ferencz mint író. (Századok 1904. évi 1. füzet.)
2. Egressy Gábor iratai a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Magyar Könyvszemle 1904. évi 1. füzet.)
3. A Képes Krónika irodalmi jelentősége. (Felolvasás a Magyar Tört. Társulat novemberi ülésén.)
4. Odysseus az alvilágban. Fordítás az Odysseiából. (Egyetemes Philologiai Közlöny 1904. évi 1. füzet.)
5. Odysseus és Telemachos. Fordítás az Odysseiából. (Felolvasás a Budapesti Phil. Társulat 1904. évi februári ülésén.)
6. Költemények a Magyar Szemlében.

Dr. Gulyás Pál

gyakornok.

1. Baïf verstani reformkísérlete. Budapest, 1904. Franklin-társ. 60 l. (Különnyomat az Egyetemes Philologiai Közlöny 1904. évf. VIII—X. füzetéből.)
2. A könyvkötés technikája. Budapest, 1904. Athenaeum r.-t. 68. l. (Különnyomat a Magyar Könyvszemle 1904. évf. I. II. füzetéből.)
3. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma az 1903. év utolsó negyedében. (Ugyanott I. füzet.)
4. Brunetière. (Alkotmány 1904. máj. 20.)
5. Könyvismertetések: *A)* Egyetemes Philologiai Közlönyben: *a)* Berkovics Miklós: Br. Eötvös J. és a francia irodalom, *b)* Miklós Elemér: Petőfi és Béranger. *B)* Magyar Iparművészetben: Georges de Récy: La décoration du cuir. *C)* Magyar Könyvszemlében: *a)* Apponyi Sándor gr., Magyar vonatkozású nyomtatványok II. köt. *b)* Bibliographia economica universalis I. II. évf., *c)* Bibliographisches Repertorium. I. Bd., *d)* Brown, James Duff, Manual of library economy, *e)* Bücher Karl: Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft, *f)* Catalogus bibliothecae musei nat. hung. II., *g)* Houlbert C., Les insectes, ennemis des livres, *h)* Sammlung Bibliothekwissenschaftlicher Arbeiten. 16. füzet. *i)* Trübner Karl: Wissenschaft und Buchhandel.
6. Vegyes közlemények a Magyar Könyvszemlében: *a)* Az olvasójegy. *b)* A kolosvári egyetemi könyvtár épületének tervpályázata. *c)* Bibliografiai pályázat Olaszországban. *d)* Könyvkötészeti kiállítás Grácban.

Dr. Fitos Vilmos

gyakornok.

Filozófia és antropológia. (Különlenyomat a M. T. Akadémia »Athenaeum« cz. folyóiratából.) Budapest 1904.

Dr. Bártfai Szabó László

gyakornok.

1. Ghimesi Forgách Ferencz váradi püspök évkönyvei.
2. Ghimesi Forgách Ferencz életrajza. (Magyar Történelmi Életrajzok 1904. évf. I. II. füzete.)
3. Proscriptio Mátyás korából (kéziratban).

Zászló János

gyakornok.

1. Vitéz Mihály vajda halálának 500 éves fordulója. A Putnai ünnepély. (Közlés fővárosi magyar és német lapokban.)
2. Terrorizált magyar ujságírók. (Pesti Hirlap.)
3. Karczolatok. (Controla, Temesvár.)
4. Nyílt levél Paris Gábor járási főszolgabíró úrhoz, Világos. (Függetlenség, Arad.) A megvesztegetett főbíró és sok más czikk evvel kapcsolatban. (Függetlenség, Arad.)
5. Román vonatkozású cikkek a »Magyar Szó«-ban és más fővárosi és vidéki lapokban.
6. Román származású írók életrajza a »Magyar Írók« részére.
7. Călindarul cultivătorilor de viernă de mătăsă. (Földművelés-ügyi m. kir. miniszter kiadása.) Budapest, Légrádi testvérek.

Dr. Bányai Elemér

gyakornok.

1. A »directorium« Armenia 1904. évf.
2. Szamosújvár történetéhez. Ugyanott.
3. Az 1904. évi mozgósítás. Budapesti Hirlap.
4. Román vagy oláh. (Három közlemény.) Ugyanott.
5. Czetz tábornok utolsó levelei. Ugyanott.
6. Czetz János tábornok. Pesti Hirlap.
7. Irodalmi vendéglők és kávéházak. Ugyanott.
8. 1904. április 1-ig szerkesztette a Szamosújvári Közlöny-t.

RÉGI MAGYAR MŰVÉSZI ZENE.

— Könyvészeti tanulmány. —

CSIKY JÁNOSTÓL.

(Öt hasonmással a szövegben.)

A magyar zeneköltészet évszázados történetének legkevésbé ismert lapjaira van feljegyezve az a fejezet, a mely művészi zenénk fejlődéséről és lassú kialakulásáról szól. A mit erről a tárgyról eddig összeirtak: olyan csekély és ez is olyan felületes, olyan hibás, hogy abból tiszta képet nem alkothatunk magunknak. Igaz ugyan, hogy e zenei ereklyék nagy részét külföldi könyvtárakban őrzik s a feljegyzések megfejtése az egykori sajátságos írásmód miatt nem csak szakértelmet követel, hanem meglehetősen fejtörést is okoz, azonban ez a körülmény még nem elégséges arra, hogy művelődésünk történetéből ezt a néhány lapot egyszerűen mellőzzük. Annak idején, ha majd három kötetre terjedő zenetörténeti tanulmányaim ¹ napvilágot látnak, részletesen bebizonyítom: milyen elhamarkodott, rendszertelen megfejtéssel és helytelen, modern felfogással közölte *Mátray* Gábor a XVI. század lantköltészetének kincseket érő maradványait és már e közleményben is rá kell mutatnom arra, hogy nagyhírű zenetudósunk: *Bartalus* István sem foglalkozott elég komolyan ősi örökségünkkel. Könyvészeti nézőpontból *Toldy*, *Szabó* és *Erdélyi* ama tévedéseit akarom helyreigazítani, melyeknek nyomára az újabb felfedezések alapján jöttünk.

Régi magyar művészi zenének nevezem a XVI. és XVII. századból maradt *világi* zenét, vagyis mindama maradványokat,

¹ I. *Régi magyar népzene*, II. *Régi magyar művészi zene*, III. *Régi magyar egyházi zene*. A három kötet felöleli a magyar zene összes felkutatott s szájhagyományban élő maradványait: megfejtve, korszerű kísérettel és jegyzetekkel ellátva a legrégibb időktől a XVIII. század közepéig.

a melyek már nem népzenei termékek. Ide tartoznak tehát: a lantosok virágénekei, szerelmi- és gúnydalai, a históriás és bibliai krónikák s végül a lantművészek és más hangszerű szólisták alkotásai.

Természetesen csak a hangjegyes könyveket és táblákat fogom bemutatni, ezek közül is elhagyom *Heltai* »Cancionale«-ját, a mely ebből a korból való ugyan, de új dallamot nem tartalmaz. Tudom jól, hogy ez a címjegyzék nem teljes, aminthogy nem is lehet az, hiszen még hazai könyvtárainkban is sok zenei feljegyzés lappanghat, nem szólva a külföldi könyvtárak kótás és lanttáblákból álló gyűjteményeiről, a melyekben kétségtelenül találhatnánk magyar zeneműveket. Meg vagyok győződve róla, hogy okszerű, célirányos és gondos kutatás mellett még igen sok művel fog gazdagodni máris elég becses régi zeneirodalmunk.

Szeretném, ha ez a könyvészeti ismertetés — a mely az eddig összegyűjtött, részben ismeretlen anyag, részben évtizedes tévedések helyreigazítását tartalmazza — megkönyvítené azoknak a munkáját, a kiket elfelejtett és eddig oly kevésre becsült művelődési emlékeink számára sikerült meghódítanom.

1. H. n. (Krakó) év n. (1538).

FARKAS ANDRÁS. Cronica de introductione Scytтарum in Vngariam et Judeorum de Aegipto. H. és év nélkül 8-r. 8 levél. — *Csak másolatát ismerjük*, mely megvan a M. Tud. Akad. kézirat-tárában, Cornides kézíratainak Q. jegyű kötetében az 55—59 levelen, a cím alá tett e jegyzettel: »Est typis impressum in forma, quam vocant, octava, sine mentione anni. Absolvitur 8 plagulis, sive philyra una.« — Szabó R. M. K. I. 11. — Sziládi szerint a másolat nem Cornides kézírása. Gálszécsi énekeskönyv-löredékének felfedezéséig, ezt tartották a legrégibb hangjegyes magyar nyomtatványnak. Hibás megfejtését adja *Mátray Tört. énekek* cz. művében.

2. Bécs. év n. (1550—1552).

ORMPRUSZT KRISTÓF. Gonoz azzon embereknec . . . Viennae. év n. 8-r. 8 sztl n levél. *Egyetlen* példány a N. Múzeumban. Szabó R. M. K. I. 332. *Fametszetü* hangjegyek négy sorban; öt vonal, fordított c kulcs előjegyzés. Hibás megfejtése *Mátraynál*. (i. m.)

3.

Kolozsvár 1554.

TINODI SEBESTIEN SZÖRZESE: Chronica . . . Colosvarba 1554 esztendőbe, A—q = 39 ív = 156 sztnl levél. Szabó R. M. K. I. 33. *kilencz* példányt említ. (N. Múzeum, Akademia, Schlauch szatmári kvt., bécsi udv. kvt., sárospataki ref. coll., Erd. Múzeum, Nagy István két példány). Huszonhárom dallam, *fametszésű* hangjegyekkel. Hibás megfejtését közölte *Mátray* (i. m.)

4.

Páris 1564.

BAKFARK BALINT. Premier livre de tabulature de luth contenant plusieurs fantasies, motetz, chansons françoises, et madrigalz par *Vallentin bacfarc* a Paris. De l'Imprimerie d'Adrian le Roy, & Robert Ballard, Imperimeurs du Roy, rue saint Jean de Beauuais, à l'enseigne du mont Pernasse. 1564. Auec privilege du Roy, pour dix ans. A címlap hátán IV. Henrik fametszetű arczképe. Hátralátalomjegyzék: *Table*: Aspice domine N. *Gombert* 6. Benedicta L. *Pieton* 11. Che piu foe almio feco *Arcadet* 23. D'amour me plains *Roger* 17. Il ciel che rado *Arcadet* 22. Le cors absent P. *Crequillon* 15. Or vien ça vien C. *Janequin* 16. Premiere fantasia 2. Seconde fantasia 3. Sigrande lapieta *Arcadet* 20. Hosszúskás 4-r. Címlap, 26 sztt oldal.

A címekhez jegyzett név, benn az egyes művek mellett is ott szerepel és a mint az *Arcadet* »Che piu foe almio cz. szerzeményénél látható, a zeneköltő nevét árulja el. A *Gerber*-féle Musiclexiconban (1812) *Roger* kivételével valamennyi nevét megtalálhatjuk. *Gombertus* Nicolaus holland lantköltő volt s 1556 körül élt Münchenben, *Pieton* Loyzet 1500 táján működött Augsburgban, *Crequillon* Thomas szintén hollandi lantvirtuoz volt a XVI. század közepén, *Janequin* (Jennequin) Clement ellenben francia származású poeta és már a század elején ismerték műveit. Bakfark tehát csak a gyűjtemény szerkesztőjének tekinthető. Az ő szerzeményeinek tulajdonítjuk azonban a könyv két első Fantasia-ját, a melyeknél csak szerénységből nincs megnevezve a szerző. A hibásan fogalmazott címlap megtévesztette a *Theatrum Musicarum* (1571) szerkesztőjét, a ki Roger művét Bakfark neve alatt adta ki. Bartalus — szerencsétlenségére — ebből a gyűjteményből másolta le a *D'amour me plains* cz. zeneművet

PREMIER LIVRE DE TABELATVRE
DE LVTH CONTENANT PLVSIEVRS

fantasies, motetz, chansons françoises, et madrigalz.

Par Vallentin bacfare

A P A R I S.

De l'Imprimerie d'Adrian le Roy, & Robert Ballard, Imprimeurs du Roy, rue
saint Iean de Beauuais, à l'enseigne du mont Pernalic.

1 5 6 4.

Auec priuilege du Roy, pour dix ans.

és a tévedést tovább szöve később Bakfark egy másik művénél felfedezni vélte világhírű lantművészünk stílusát. (Nyelvt. ért. 1882. XIII. 16 l.) Azt a jellemző zenei képletet, melyet Bartalus a régi magyar művészi zenében olyan nagy szerepet játszóknak tartott, igen sok külföldi lantköltő kedvelte. Megtalálhatjuk a spanyoloknál: *Milan* »Fantazia«-jában (1535) *Mudarra* »Pavane«-jában stb.¹ Olyan késleltetéssel elcizfrázott zárlat volt ez, a milyent később különösen az egyházi zeneköltők használtak.

Bakfark két ábrándja épúgy, mint a többi zenemű latin kisbetűkből álló német-francia lantírással van feljegyezve. Ezt a rendszert Bartalus igen részletesen ismertette. (Nyelvt. ért. 1882. XI.) Az első oldalon levő *Fantasie* szónál csinos kezdőbetű van, a melyen télapó ül a tűz mellett s az ördöggel beszélget, mögötte fára kúszott kígyó. *Morphy* i. m. csak a brüsszeli mosott példányt említi, ennek czimlapja hiányzik. A *müncheni* példány egy kötetben van Adrian le Roy (1551—1552.) Guillaume *Morlaye* (1554.) és Maistre *Julien* (1556.) lanttábláival. Szabó R. M. K. III. 527. (*Fetis*: Biogr. des musiciens. cz. munkája nyomán.)

5.

Krakó 1565.

BAKFARK BÁLINT. *Valentini Greffi Bacfarci Pannonii*, Harmoniarvm mvsicarvm in vsvm testitvdinis factarvm, Tomvs Primvs. Ad potentissimum totins Sarmatiae Principem, ac Dominum Sigismundum Augustum, Poloniae Regem, etcaet. Patrem Patriae, et omnium Musicorum Patronum beneficentissimum, Dominum suum clementissimum. Augusti pietas toto cantabitur orbe, Donec erunt nitidis flammea signa polis. Omnia cum possit longaeua abolere vetustas, Virtutis famam nunquam abolere potest. Cantum est Priuilegijs Imperatoriae Maiestatis, & Serenissimi Poloniae Regis, ne quis intra decursum duodecim annorum, hoc opus inuito Anthore recudere andeat. *Cracoviae*. Impensis Anthoris Lazarus Andreae excudit. Anno á virgineo partu, M. D. LXV. Mense Octobri. 2-r. 4 sztn. I—XXIII. sztt. összesen 28 lap Czimlap, hátlapján Zsigmond király czimere, ajánlás, Bakfark czimere (négyfelé osztott mezőben: két kecskebak koronával, hármashalom bokrétaival, hal és gömb, strucz toll koronával) Bakfarkot dicsőítő vers. *Benn*.

¹ *Morphy*: Les luthistes espagnols du XVI. Siècle. 1902.

Bakfark *három fantáziája*, továbbá: *Clemens non Papa*, Nicolaus Gombérth, *Archadeth* és *Josquin* művei. *Végén*: Finis Harmoniarvm Mvsicarvm Primi Tomi. A kiadó könyvjelzője (L. A. Lámpást tartó kéz) olasz lantírás: számokkal.

Müncheni kv. (Mus. Pr. 95. Mus. Jur. 63.) *Gerber* Musiclexicon-ja után Bartalus említi először. (Nyelvt. ért. X. 11.) *Szabó* csak az antverpeni kiadást ismerte. *Morphy* i. művében nincs felsorolva.

6. Krakó 1568.

BAKFARK BÁLINT. Harmoniae musicae in usum Testitudinis. Cracoviae 1568. 2-r., az 1565-iki kiadás második része.

Így említi *Fetis* i. művében, a hol híres lantművészünk: *Bacfar* és *Bacfarre* név alatt szerepel. Hogy e munkának második része is volt már az előbbi szám colophonjából (Finis Harmoniarvm Mvsicarvm Primi Tomi.) is kitűnik. Sem *Szabó*, sem *Apponyi* (Hung. I. 431.) sem *Morphy* nem ismerte.

7. Antwerpen 1569.

BAKFARK BÁLINT. *Valentini Greefi Bacfarci Pannonii* Harmoniarvm Mvsicarvm . . . 1569. 4 r. A—N₃ = 4 sztl. levél és 94 sztt. *Apponyi* Hung. I. 431. *Szabó* R. M. K. III. 582. két példányt említ: Gr. *Apponyi* S. és a *krakói* egyet. kv. Úgy ő, mint *Bartalus*, a ki a *Fantasia 3 vocum* cz. zeneművet megfejtette (Nyelvt. ért. X. 13.) 350 lapra terjedőnek jelzi Bakfark lanttáblás könyvét, melyet a teljesen egyező cím és leírás (M. Kszemle I. 294) alapján a Krakóban megjelent munka második kiadásának kell tartanunk. Hihetőleg más zeneköltők alkotásaival van egy kötetben, mint a 9. sz. alatt említett. *Morphy* i. művében nem ismerteti.

8. Strassburg 1573.

JOBIN BERNHARD. Neiverlessner Kunstlicher Lautenstück von allerhand Musicartlichen Passomezo Gailliarden Branlen vnd angenehmen Teutschen Dántzen zu dienst vnnnd gefallen den diser Kunst üben den inn die Teutsche gebräuchliche Tabulatur gericht vnd zusammen getruckt durch *Bernhard Jobin* Burger zu Strassburg. M. D. LXXIII. 2-r. 30 sztl. lap. Ajánlás Lichtensteigern

Sámsonhoz. Előszó, keltezés: Actum Strassburg den ersten Martý. Anno 1573.

Ezzel egy kötetben a mű első része. Itt a német lantírás megfejtésének igen rövid magyarázata.¹ *Register*: Fantasien. Ita-

The image shows a musical score for 'Passemezo Vngaro.' It consists of two staves. The top staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation is a mix of rhythmic symbols (vertical lines with flags) and letters (p, f, s, o, n, r, e). The bottom staff has a bass clef and a key signature of one sharp (F#). It also uses rhythmic symbols and letters. The score is framed by decorative borders on the left and right sides.

lienische Lieder, Französische Lieder, Teutsche Lieder, Muteten, Passemezo (1. Passemezo Antico, Saltarello, 2. *Passemezo Milanese*, Saltarello.² 3. Passemezo Zorzy, Saltarello.)

9.

Löven 1573.

BAKFARK BÁLINT. Thesaurus musicus continens Selectissima Alberti Ripae, Valentini Bacforii... MDLXXIII. 4-r.

Szabó R. M. K. III. 632. *Goovaerts* Hist. de la typ. music. (Memoire cour de l'acad. de Belgique XXIX. 246. l.) nyomán. Fantáziák, *Passamezzok*, allemandok, galliardok, branle-ok és különféle tánczok gyűjteménye. Többet nem tudunk róla, pedig magának a műnek felfedezése, különösen a passamezzok miatt igen kíváncsi volna.

10.

Löven 1574.

BAKFARK BÁLINT. Thesaurus Musicus continens Selectissima Alberti Ripae, Valentini Bacforii... MDLXXIII. 4-r.

Szabó R. M. K. III. 640. *Goovaerts* (i. h. 247. l.) nyomán. L. előbbi számat, a melynek ez második kiadása.

¹ Bővebben *Schilling*: Encyklopaediájában.

² A *Passemezo Vngaro* itt *Passemezo Milanese* név alatt szerepel. *Picchi* és *Frescobaldi* műveiből (l. 14—18. sz.) tudjuk, hogy a magyar passamezzok különösen Olaszországban divatoztak.

11.

Strassburg 1577.

SCHMID BERNHART. Einer Neüen Tabulatur auf Orgeln vnd Instrumenten. Inhaltend Allerlei schöne Teutsche Italiänische, Frantzösische, Geistliche vnd Weltliche Lieder, mit fünff, vnd vier Stimmen, Passomezo, Galliardo vnd Tantz. Durch *Bernhart Schmid* Burger vnd Organisten zu Strassburg zusammengeordnet vnd vber-

Paffomezo Vngaro. A 4. XXXII.										

sehen. Mit Rô: Kai: Mai: Befreiung. M. D. LXXVII. 2-r. Czimlap. Nij—Ziiij. = 46 sztlm levél. Benn: *Orlandi, Zirlerus, Roger, Clemens non Papa, Berhem. Crequillon, Claudin, Godard, Rove, Quarto, Meiland* (Milan?) művei után a tánczok közt: *Passomezo Vngaro* (X. iij levelen) *Saltarello suo* (Y levelen). Kis gót betűkkel feljegyzett tábla, vezérkönyv alakban, vagyis minden sor egy bizonyos hangszer szólamát adja. Minden szólam fölött a ritmus jelzése, mint a Vietorisz-féle énekeskönyvben. E művel egy kötetben van a gyűjtemény első része. Ajánlás. (Christoffen Ladislao *Grauen* zu Nellenburg.) A tábla olvasásának rövid magyarázata. Register. A gyűjtő fametszettű arczképe. — Schmit könyvét Matray Gábor említi először Történeti énekeinek előszavában. (1859.) Az ő kérésére másolta le *Langer* Viktor a lassú magyar tánczot, melyet később Bartalus ismertetett. (B. Szemle. 1864. 422. l.)

12.

Hely n. év n. (XVI. sz. vége).

BIBLIAI ÉNEKESKÖNYV. 8-r. A—Z, a—z, Aa—Hh = 54 iv = 216 sztlm levél (ha teljes) Szabó R. M. K. I. 348.

Ezt az énekeskönyvet, melyben: *Bajnai* Gáspár, *Bathizi* András, *Csikei* István, *Dési* András, *Farkas* András, *Kákonyi* Péter, *Székely* Balázs, *Szkárosi Horvát* András, *Sztárai* Mihály, *Tarjai* Mihály és több névtelen 1538—1552. között irt 19 bibliai tárgyú énekét találjuk, *Toldy* Ferencz említi először irodalmunkban

(*A magyar nyelv és irod. kézikönyve* I. 1. lap jegyz.) Toldy a könyvet »a nyomdai készület«, tehát a betűk alakja, a sorok távol-sága és a mű kiállítása után ítélve *Hofgref* kolozsvári nyomdájából valónak tartotta és a »kényelmesebb hivatkozás okáért« egyszerűen *Hofgref-féle énekeskönyv*-nek nevezte. Szabó Károly az énekek korából következtetve a könyv nyomtatását 1553-ra tette és mivel a kolozsvári nyomdát akkor *Heltai* maga kezelte, az énekeskönyv szerkesztő kiadójának nem Hofgrefet, hanem Heltait tekintette; a Toldy által meghonosított nevet azonban addig, míg netalán egy előkerülő teljes példányból a valóság kiderül — megtartandónak vélte.

Toldy ismertetése óta már egy félszázad múlt el a nélkül, hogy a várva-várt teljes példány előkerült volna s így az énekeskönyv nyomtatásának helyét és korát más úton kell meghatároz-nunk. Tudva azt, hogy a XVI. században használt betűket csak-nem kivétel nélkül minden nyomdászunk Krakóból hozatta, azok-nak alakjából igen bajos határozott véleményt mondani. A bibliai énekeskönyvet gondosan összehasonlítottam több kolozsvári kiad-vánnyal és magam is úgy találtam, hogy különösen *Bathizi* 1554-ben készült *Cathechismus*-ának betűi és egyéb tipikus jegyei hajszálig hasonlítanak a Bibliai énekeskönyvben levőkhöz. Külö-nösen jellemzők: a *z*, *sz*, *i*, (kettős *ŷ*) U helyett használt *W* betűk, a krónikák befejezésénél levő ...? ...? ...? jegyek és a jobbra kanyarodó hársfalevél dísz. Viszont hiába keressük a Bibliai éne-keskönyvben a Hofgref-féle nyomtatványokat jellemző cifra kezdő-betűket és a kacskaringós vonalakból font fejléczeket. Ennél is lényegesebb tudni azt, hogy a *Heltai-Hofgref nyomdának nem voltak hangjegyei*. Szabó Károly az ellenkezőjét állítja ugyan, (Könyvkiállítás 135. lap) de ő — úgy látszik — nem vette észre, hogy a kolozsvári nyomda kótás kiadványaiban: Tinódi Cronica-jában és Heltai Cancionale-jában *nem szétosztható hangjegyek, hanem csak egyszerű fametszetek vannak*.¹

¹ Ilyen fametszeteket találunk *Monetarius* Krakóban készült XVI. szá-zad elejéről való zeneelméleti művében (Egyet. kvtár) és Gálszécsi énekes-könyvében (Krakó 1536.). A Cancionale össze-vissza cserélt dallamaiból követ-keztetve az is meglehet, hogy Kolozsvárt még a hangjegymetszéshez sem értettek, máskülönben a húsz év alatt hihetőleg elkallódott lemezeket könnyen pótolhatták volna.

A XVI. században Magyarországon — tudunkkal — csak egy nyomda volt hangjegyekkel felszerelve: *Huszár Gál-é Komjathiban*. Itt készült 1574-ben *A keresztyéni gyülekezetekben való istenes dicséretetek* cz. énekeskönyv, a melyben már nem fametszetű, hanem szétosztható kótákat találunk. *Erdélyi* Pál Toldy nyomán (M. költ. tört. II. kiad. 184 l.) kótás nyomtatványnak jelzi (Énekeskönyvek a XVI. XVII. sz. 124 l.) Bejthe István énekeskönyvét is, azonban kiderült, hogy Nagy István példánya, melyről Toldy megemlékezik és a mely utóbb a N. Múzeum birtokába került: *nem Bejthe műve*, hanem Huszár Gál 1574. énekeskönyvének elől-hátul csonka példánya.¹

Így tehát semmi adat sem bizonyítja azt, hogy a Sz. *Molnár* Albert által említett Bejthe-féle énekeskönyvben hangjegyek voltak.²

Huszár Gál durva, nagy kótái azonban egy cseppet sem hasonlítanak a Hofgrefről elnevezett énekeskönyv csinos, éles metszésű hangjegyeihez, a melynek nyomát sem találhatjuk meg többé a magyar cancionálékban. A Bibliái énekeskönyv nyomdáját vagy Krakóban kell keresnünk, vagy pedig azt kell gondolnunk, hogy *Heltai a kiszedett hangjegyeket készen hozatta Krakóból*.

Heltait nem ok nélkül gyanúsítom a Bibliái énekeskönyv szerkesztésével. Az 1574-ben megjelent Cancionale előszavában ugyanis ezt írja: »Voltam e szándékba, hogy kinyomatatnám a *Bibliabeli szent históriáknac szép énekeit* és a *Soltáraknac* rendszerént való Psalmusait, melyeket soc jámboroc szerzettenec szép Notákra és versekre. De Isten ő szent felsége nem engedte eddig, hogy én jó szándékomat véghez vihettém volna.« Ebből kitűnik nemcsak az, hogy Heltai ilyen mű kiadását tervezte, de főleg az is, hogy énekeskönyvünk a Cancionale megjelenése után készült. Az a körülmény, hogy a kötetben csak 1538—1552. között írt énekek vannak, nem fontos, hiszen Balassa Bálint fellépése idején

¹ Ez lehetett a Toldy kvtárában levő töredék is, a mely Toldy László szerint szintén a N. Múzeumban keresendő, mivel Toldy értékesebb régiségeit Trefort miniszter nem adta át a budai gimnáziumnak. Mindkét helyen kerestük, de nem találtuk.

² Több mint valószínű, hogy ez a sokat keresett mű azonos a Fraknói-féle *Canciones funebrales* cz. könyvtáblából kiáztatott *Manlius* nyomdájából való töredékkel (N. Múzeum), a melyet eddig az *Ujfalvi* halotti énekek 1598-iki első kiadásának gyanítottak. (Erdélyi i. m. 125 l.)

már kihalófélben volt a krónikás énekmondás és így bárkinek eszébe juthatott megmenteni azt, a mi részben emlékezet, részben pedig a kézről kézre adott másolatok útján megmenthető volt.

A *Bibliai énekeskönyv* korának megállapításánál tehát igazat kell adnunk Mátray Gábornak, ki az írásmódból és a hangjegyek alakjából következtetve azt 1580—1600. közötti nyomtatványnak tartotta. (Tört. ének.)

13.

Köln 1603.

BESARD J. B. Thesaurus Harmonicus divini Laurencini Romani, nec non praestantissimorum musicorum, qui hoc seculo in diversis orbis patribus excellunt, selectissima omnis generis cantus in testitudine modulamina continens. Novum plane, et longe excellens opus, in gratiam libralis huius facultatis exultorum, quanta fieri potuit diligentia, methodo, et facilitate, ex variis ipsorum Authorum scripsis (quorum nomina proxima a praefatione pagina recensentur) in hoc volumen congestum, et decem libris (quorum quilibet peculiare melodiae genus complectitur) divisum, per Joannem Baptistam Besardum vesontinum, artium liberalium excultorem, et Musices peritissimum Additus est Operis extremitati de modo in testitudine studendi libellus, in gratiam rudiorum ab eodem Authore conscriptus. Qui Satyros Musis praefert, et Apollinis artes Spernit, is humanae nil rationis habet. Post nubila Phoeb. G. G. Coloniae Agrippinae, Excudebat Gerardus Greuenbuch, sumptibus Authoris Anno redemptionis M.DCIII. Cumgratia, et privilegio Sac. Caes. Maiest. ad decennium.

Ennek hátlapján: Rudolphus Ad mandatum Sac. Caes. Maiest. proprium Jo. Barutius aláírással: *Summa privilegii Caesari*. Datum in arce nostra regia Pragae di quartia mensis Januarii, Anno Domini Millessimo Sexcentesimo tertio.

Ajánlás: Illustrissimo Principi, ac Domino, Domino Philippo Gulielmo Auraniae Principi etz. Előszó. A műben előforduló szerzők és átirók nevei: Laurencinus Romanus. Eques Romanus. Diomedes Venetus. Fabricius Dentici Naepolitanus. Alphonsus de Ferrabosco. Hortensius Per la Patavinus. Pomponius Bonomiensis. Carolus Bocquet Parisiensis. Joannes Perrichonius Parisiensis. Joannes Edinthonius Parisiensis. Monsieur de Vaumenir Parisiensis. Belardus Parisiensis. Mercurius Aurelianensis. Victor de

Montbuisson Avenionensis. Cydrac Rael Bituricensis. Jacobus Reys Augustanus. Elias Martelius Argentinensis. *Joannes Bacfart Hungarus*. Albertus Hugorai Polonus. Joannes Dooland Anglus. Joannes Baptista Besardus Vesontimus.

Index: I. Praeludia. II. Fantasiae. III. Madrigalia, et Villanellae (énekszólammal.) IV. Canciones galicae et Airs de court (énekszólammal.) V. Passemezi. VI. Galliardae. VII. Allemandes. VIII. Branles et Balletz. IX. Voltes et Courantes. X. Különfélek. Besardhoz írt versek. Sajtóhibák. A tizedik kötet végén a lant-

THESAURI HARMONICI

♯♭ ♭ ♭ ♭

Antafia Ioannis Bacfart Hungari

♭ ♯ ♭♭ ♯♭♭ ♯♭ ♯♭♭ ♯♭♭

játék technikájának ismertetése. 2-r. Czimplap. 5 sztl. 172 egyoldalon sztt. 4 sztl. összesen 182 levél.

Bacfart Jánosnak csak egy *Fantasia* cz. szerzeménye van a kötetben, német-francia lantírással feljegyezve. Bécsi udv. kv. S. A. 76. A. 21. *Gerber* nyomán Fétis és Bartalus (Nyelvtud. ért. i. h.) is említi.

14.

Róma 1615.

FRESCOBALDI GIROLAMO. Toccate e partite d'intavolatura di cembalo, di Girolamo *Frescobaldi*, organista di San-Pietro in Roma. Roma, Nicolo Borboni, 1615. 2-r.

Igy említi: *Fétis* Biogr. des musiciens cz. művében. *Chilesotti* olasz zenebúvár figyelmeztette először *Kern* Aurélt, a Budapesti Hirlap zenebírálóját arra, hogy a XVI. század végén és a XVII. század elején a közkedvelt divatos tánczok közé tartozott Olaszországban az *ongarese*. Magyar pessamezzok, magyar toccaták és magyar pávatánczok dallamait hallgatták a párok a velencei

kristálysillárok alatt s e dallamokat az egykorú zeneköltők lant- és orgonatóblákra jegyezték, a melyeknek nagy része a *velencei San-Marco* könyvtárban található. Chilesotti szavainak bizonyítására előkereste Frescobaldi toccatait, a melyek között több *ongarreset* mutatott. Kern Aurél az idő rövidege miatt — sajnos — nem másolhatta le a régi zenei ereklyéket és így egyelőre meg kell elégednünk Fetis címjegyzékével, a melynek alapján az újabb zenebúvárok könnyen megtalálhatják a megfejtésre váró magyar műveket.

15.

Róma 1616.

FRESCOBALDI GIROLAMO. Il secondo libro di toccate, canzoni, verso d'inni, magnificat, gagliarde, correnti ed altre partite d'intavolatura di cembalo ed organo. Rome 1616. 2-r.

Igy említi Fetis i. művében. L. előbbi számot.

16.

Veneze 1620.

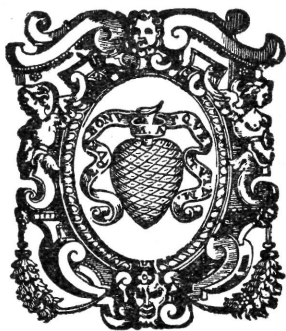
PICCHI GIOVANNI. Intavolatura di balli d'arpicordo di *Giovanni Picchi* organista della Casa Grande in Venetia. Nouamente corrette, & ristampate. Czimer. In Venetia, Appresso Alessandro Vincenti. MDCXX. A következő oldalon előszó: »Ai gratiosi lettori Giovanni Picchi. Egli verissimo, ch'io fissando il pèsiero alla moltitudine de virtuosi di Musica de quali io sono il minimo, che in diverse maniere componendo si sono fatti conoscere al Mondo co'l mezo delle stampe, non dovero in modo alcuno frappormi con questi miei Balli di picciola consideratione; ad ogni modo: perche l'Huomo non è nato per compiacer solo à se stesso, non ho possuto non compiacermi di quanto con molta istanza, e (dirollo senza giattanza di me medesimo) con tanta importunità mi hanno ricercato molti de gli Amici, e Patroni miei. Già che cosi hanno voluto, eccone per hora il Primo de quattro libri de balli, quali sarò anco quanto prima per far stampare quando vendrò in effeto, che questo Primo Libro sia per riuscire grato al mondo, dove prometto far veder cose in modo fuori dalla maniera usata, che perciò non solo parrà à studiosi difficile il sonarle, ma quasi impossibile il vederle tuttavia non è cosa difficile non che impossibile à chi vuole, se al volere s'aggiunge la industria e la solecitudine, avertisca ciascuno, che quantunque, si scop-

riranno in molti luoghi queste mie compositioni discordanti, e false: suonini però non altrimenti che come stanno che sentiranno soavissima melodia, Accettando per hora questi fiori, perche si come dopo i fiori si raccolgono i frutti cosi spero io (donandomi vita il Signore) poter meglio per lo innanti affaticarmi in cose maggiori, Dio vi guardi da male.

INTAVOLATURA
DI BALLI D'ARPCORDO
DI GIOVANNI PICCHI

Organista della Casa Grande in Venetia.

Nouamente correte, & ristampate.

IN VENETIA, Appresso Aleffandro Vincenti. MDCXX

A hangjegyekkel készített gyűjteményben a következő három magyar zeneművet találjuk: 1. *Ballo ongaro*, 2. *Fadoana ditta la ongara*, 3. *L'ongara un altro modo*. Az eredeti művet nem ismerem, csak *Chilesotti* velencei zenebúvár megfejtését, a mely »Balli d'arpicordo« ¹ címmel jelent meg a milánói Ricordi cég kiadásában.

17.

Róma 1635.

FRESCOBALDI GIROLAMO. Fiori musicali di toccatte, Kyrie, canzoni, capricci et ricercati in partitura a quatro per sonatori op. 12. Rome 1635. 2-r. — Igy emliti *Fetis* i. művében. L. 14. számot.

¹ Az *arpicord* kedvelt billentyűs hangszer volt a XVII. században. Nálunk *spinette*, de inkább *virginia* név alatt ismerték s a mai zongora őséneke tekinthető.

18.

Róma 1637.

FRESCOBALDI GIROLAMO. Toccate d'intavolatura di cembalo ed organo, partite di diversi arie, correnti, balleti, ciacone, passacagli. Rome 1637. 2-r.

Igy említi *Fetis* i. művében. L. 14. számot.

19.

Milano 1653.

BACFARC. *Harmonica Musicae pro testitudine*. Milano 1653. Igy említi *Morphy* i. m. Nem találtuk még meg. Lehet, hogy a mű Bakfark *Harmoniarum musicarum* cz. Krakóban (1565) jelent könyvének újabb kiadása. Nincs kizárva azonban az sem, hogy a *Besard* gyűjteményében szereplő *Bacfark* János, esetleg *Bálint* unokája volt e munka szerzője és az ugyancsak Milanóban élő második magyar (?) lantművész: *Bánfi* Gyula, kortársa.

20.

Milano 1653.

BÁNFI GYULA. *Il Maestro di Chitarra* all' Altezza Serenissima di Fernando II. Gran-Duca di Toscana. Milano 1653. Opus est ex integro aere incisum. Ex Piccinelli Athenaeo pag. 354.

Igy említi: *Argelati*: Bibliot. Scriptorum cz. (1745) művében (II. 1837 l.) *Gerber* a *Walther*-féle lexicon (?) nyomán rézmetszetű műnek mondja.

Bánfi Gyula nevére nem véletlenül bukkantam, hanem azok a szálak vezettek, a melyeket *Chilesotti* adott *Frescobaldi* művével kapcsolatban (l. 14. sz.) Kerestem az okát ugyanis annak, milyen körülmények között terjedhetett el Olaszországban a magyar művészi tánczene. Miképen keletkezhetett a kétségtelenül olasz eredetű pessamezzo, melyet báró *Apor* (*Metamorphosis Transsilv*) *baxamétá*-nak nevez és a saltarello, mely a lassú nóták háromnegyedes *proportiójára* nál a *Vietorisz*-féle énekeskönyvben is fellelhető. Kezdetől fogva az volt a meggyőződés, hogy a politikai érintkezésen kívül okvetlenül léteznie kellett legalább egy magyar művészesaládnak, a melynek sarjai tovább művelték és fejlesztették a magyar földről hozott nemzeti hangokat. *Morphy* i. művében meg is találtam az első nyomot: *Bakfark* lanttáblájának milanói kiadását 1653-ból. Ebben az évben jelent meg *Bánfi* munkája is. Különös véletlen-e, vagy bizonyító erővel bíró

jelenség ez, nem tudom eldönteni, mert a vezető fonal itt elszakad. Banfi Giulio ugyanis Gerber szerint egy milánói orvostanár fia volt, s igen kalandos életet folytatott. Ugyancsak Gerber értesít arról, hogy Bánfi Gyula nagybátyja: *Banfi Carlo* Francisco igen híres lantművész volt 1630 körül. A három ágból származó ősmagyar eredetű Bánfi-családdal ezen az alapon szeretném rokonságba hozni az *Il Maestro di chitarra* szerzőjét s ha ez sikerülni fog, ismét fölvehetem az elszakadt fonalat. Bánfi művét tehát csak a további kutatás kedvéért vettem fel jegyzékembe.

21. H. n. (Felsőmagyarország) év n. (XVII. század.)

VIETORIS-FÉLE ÉNEKESKÖNYV. Magyar és tót dalok, latin choralok s különféle tánczok *kézírtos* gyűjteménye. 4-r. 140 sztl n lap.

A *Nota Hungaria varia* című első részben megtalálhatjuk a következő XVII. századból való énekek dallamait: 1. *Térj meg bujdosásidból* (szövege a Vásárhelyi énekeskönyvben), 2. *Búm elfelejtésére* (szövege a Mátray-codexben), 3. *Oh kedves fülemilécske* (szövege a Mátray-codexben), 4. *Sokan szólnak most én reám* (szövege a Szencsey énekeskönyvben), 5. *Két fejér hattyuról veszek én most példát* (szövege ismeretlen), 6. *Égő lángban forog szívem* (szövege a Mátray-codexben), 7. *Mint sír a fejér hattyu* (szövege a Horvát-féle énekeskönyvben), 8. *Széllal az a sok vitéz* (szövege ismeretlen), 9. 10. 11. címnélküli dallamok, 12. *Hová készülsz szívem* (szövege a Mátray-codexben). Ezután újabb írással egy tót című magyaros ritmusú táncz következik. A második részben XVII. századi tánczok vannak: Pargamassa (*Passamezzo*) Courant, Galliardo, Sara (band), Mascavada, Polidoro, Duna, Daran, Runda stb. Ezeknek nagy részét a magyar dalok feljegyzője írta. A *Chorea* cz. harmadik részben csaknem kizárólag tót és latin énekek találhatók. Ezek közé van ékelve egy *Nem szólh.* című dal, utána pedig cím nélkül a *Ritka kertben* kezdetű virágének (újabb változata a Horváth-féle énekeskönyvben). A kötet többi részében újabb feljegyzésű dallamok vannak. Belül az alsó táblán egykorú halvány írással ez van bejegyezve: *1679. attam Cornélnak*. A könyv korának megállapításánál némi támasztópontot nyújt még az *Egő lángban* cz. szerelmi dal (*Cancio de amore*), a mely az utolsó vers vallomása szerint 1660-ban készült. Ha ez a keltezés hiteles, akkor az énekeskönyv sem lehet ennél régebbi.

Vietoris-féle énekeskönyv-nek azért nevezem, mert a Vietoris-féle könyvtárból¹ került a M. Tud. Akadémia birtokába. A zeneirodalmi szempontból különösen értékes művet e sorok írója ismertette először a *Pesti Hírlap* 1903. december 15. számában. Itt a könyv tartalmából és a följegyzés eredetiségéből következőt az állítottam, hogy az énekeskönyvet valami idegen ajkú, hihetőleg tót lantos készítette.

A tudomány és az igazság nevében még egy tévedést kell helyreigazítanom, melyet az énekeskönyv egy másik ismertetője követett el. Dr. *Fabó* (Fränkl) Bertalan ugyanis a Kisfaludy-Társaság egyik felolvasó ülésén a XVII. századi dallamok bemutatása alkalmával azt állította, hogy az énekeskönyv herczeg Eszterházi Pál nádoré volt és az ő munkájának tekintendő. Állítását különösen egy jelzésül használt papírlappal igazolta, mely lapon a herczeg teljes címe olvasható. Meglehet, hogy ez az értéktelen írás valamely a nádorhoz intézett jelentésnek a címezése, ez azonban — mint Fabó állította — *műsülis*-nek nem tekinthető. Azt hiszem az a körülmény sem sokat bizonyít, hogy Eszterházi e dalok közül egy-kettőt »virginián nyomkodott«.

22.

H. n. (Petri-Keresztur) 1813.

HORVÁTH-FÉLE ÉNEKESKÖNYV. Ó és Új mintegy ötödfélszáz Énekek. Ki magam tsinálmánya, ki másé. 8. 7br. 1813. H. A. *Kézirat*. 8-r. 315 sztt lap. Az első oldalon: »az Értelmes Magyaroknak a' kik az Itthonit szeretik és betsülni tudják ajánlja a szerző.« Jelentés, keltezése m. f. Betűrendes tartalomjegyzék.

P. Horváth Ádám gyűjteményét csak azért említem, mert ebben is találunk lantköltészeti maradványokat. Igaz ugyan, hogy a feljegyzés nem egykorú, de az öserőtől duzzadó dallamokat elég épen megőrizte a szájhagyomány. Hogy hol és mikor kezdte el Horváth a gyűjtést, nem lehet megállapítani, 1812-ben Nagy-Bajomról Zala-Egerszeg mellé *Petri-Keresztur*-ba ment, hihetőleg itt fejezte be művét, a melyet 1814-ben lemásolt. Az énekeskönyv XVI—XVIII. század első feléből való nem népies dalai a következők: Duna vize (254. sz.), Ej haj gyöngyvirág! (374. sz.), Ellop-

¹ A könyvtár könyvjelzője: »Ex Bibliotheca Ladislai *Vietoris* de Kisk-Kovalocz et in Horocz« e kötetbe nincs beragasztva.

ták szívemet (139. sz.), Erdőkön mezőkön (205. sz.), Felnyitom már (186. sz.), Fennyen tartod (248. sz.), Ha nékem (126. sz.), Mint sir a fejér (193. sz.), Nem lesz mindenkor (138. sz.), Oh mely kinos (131. sz.), Rákóczi Sámuel (216. sz.), Rákóczi siralma (13. sz.), Ritka kertben (132. sz.) Siralmas volt (191. sz.), Verd meg uram (12. sz.), Zöld erdő harmatát (252. sz.).

A dallamok öt, igen ritkán hat vonalra, kulcs nélkül kerek és szögletes kótákkal vannak feljegyezve. Az eredeti gyűjteményt a M. Tud. Akadémia kézirtattárában, a másolatot pedig a brassói múzeum könyvtárában őrzik (Egyet. Phil. Közl. 1903. 463). A felsorolt énekek közül néhányat *Bartalus* (M. Orpheus) és *Káldy* (Kurucz dalok) gyűjteményeiben is megtalálhatunk.

MANNEL (MANLIUS) JÁNOS
MAGYARORSZÁGI NYOMTATVÁNYAI.

(1582—1604.)

Adalék Magyarország könyvészetéhez.

(Első közlemény.)

DR. AHN FRIGYESTŐL.

Mannel János, valószínűleg württembergi származású,¹ 1575 óta laibachi polgár és könyvkereskedő, ki könyvnyomtatói tevékenységét itt kezdte meg, s az akkori zavaros időben 24 nyomtatott könyvet — eddig legalább ennyit ismerünk — állított elő, az ellenreformáció első áldozataképen sodortatott el munkás-

¹ Kukuljević feltevése szerint Mannel családja a dalmát tengerpartról származott, hol az 1472. esztendőben Manlius Bertalan nevű Fiume városi kancellárról történik említés. Latin és magyar nyelvű nyomtatványain Manlius, vagy hibásan nyomva Mauliusnak nevezi magát, a német nyomtatványokon Mannel, Männel, Manuel, a szlávokon Janez Mandelz (Mandelc) név alatt fordul elő. V. ö. Allg. deutsche Biographie XX. k. 176 s kk. (Mandl Hans alatt); Bucholtz, Geschichte der Regierung Ferdinand I. VIII. k. 164. l.; Denis, Buchdruckergeschichte Wiens. Nachtrag 17. l.; Dimitz, Geschichte Krains III. k. 188. s kk. és Kurzgefasste Geschichte Krains 75. l.; Th. Elze a Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich 1895. évfolyamában 165. s kk., a Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1861. évfolyamában 90. s kk., továbbá 1863. évfolyamában 11. s kk. II., a Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche . . . XVI. k. 60. l. és Die Universität Tübingen . . . 67. l.; Falkenstein, Geschichte der Buchdruckerkunst II. kiadás 396. l.; Grässe, Das sechzehnte Jahrhundert 196. l.; Hurban a Realencyklopädie für protestantische Theologie . . . XIV. k. 356. lapján a jegyzetben és 357. l.; Hurter, Geschichte Kaiser Ferdinand II. I. k. 61. l.; Loserth, Die Reformation und Gegenreformation in den innerösterreichischen Ländern 397 s kk. II.; F. H. Meyer, Primus Truber . . . und Genossen az Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels VII. k. 67. l.; Peinlich, Zur Geschichte des Buchdruckes . . . zu Graz im XVI. Jahrhundert 26. l.; Radics, Herbart VIII. Freiherr von Auersperg XVI. s kk. II. az Archiv für Geschichte

ságának színhelyéről s betűivel és nyomdaeszközeivel együtt Magyarországra vándorolt, hol az új tanoknak hódoló Batthyány, Erdődy és Nádasdy grófok oltalmukba és pártfogásukba vették.

Itt Mannel hatalmas munkaereje új teret nyert s mint vándor könyvnyomtató viszontagságos bolyongásai közben az 1605. esztendőig — a mely esztendőben minden valószínűség szerint meg is halt — gyakorolta Gutenberg mesterségét.¹

des deutschen Buchhandels VI. k. 75. s kk. II. és a Kres 1885. évfolyamában 568. s kk. II.; Valvasir, Die Ehre des Herzogthums Krain XI. k. 716. I.; Ältere Denkmale der Buchdruckerei in Krain a Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1851. évfolyamában 2. s kk. II.; Klun, Beiträge zur Literaturgeschichte von Krain a Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1852. évfolyamában 63. s kk., 1854. évfolyamában 34. s kk. II.; Kosmač, Die. k. k. Lycealbibliothek in Laibach a Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1857. évfolyamában 63. I.; Kordesch, Wie schrieben die alten Slaven? az Illyrisches Blatt 1848. évfolyamában 278. I.; Vaterländisches. Gesammelt und mitgetheilt von I. L. XXIX.; Etwas über die Buchdruckerkunst in Krain az Illyrisches Blatt 1839. évfolyamában 121. s kk. II.; Arko, Tristoletnica tiskarstva v Ljubljani 10. s kk. II.; Fekonja, O početkih slov. kniževn. a Zvon 1886. évfolyamában 49. I., 105. s kk., 232., 420. II.; Glaser, Zgodovina slov. slovstva I. k. 88. s kk. II.; Kukuljević, Kroatische Biographie aus dem XVI. und XVII. Jahrhundert az Agramer Zeitung 1881. évfolyamában a 265. szám mellékletén; Krek, Die slovenische Literatur az Osztrák-magyar monarchia írásban és képen című mű Karinthia és Krajna részében 435. I.; Levec ugyanott 342. I.; Marn, Jezicnik XXI. k. 14. I.; Ábel Jenő, Die Landesbücherausstellung az Ungarische Revue 1882. évfolyamában 655. II.; (Vodnik), Geschichte des Herzogthums Krain 45. I.; Ballagi, A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877. (Budapest, 1878.); Kertbeny, Bibliographie der ungarischen nationalen und internationalen Literatur I. 497. és 723. s kk. II.; Németh, Memoria typographiae inclyti regni Hungariae 23., 89. s k., 107. s kk. II.; Szabó, Régi magyar könyvtár I. k. 102. s kk., II. k. 44. s kk. II.; Ahn Frigyes, Bibliographische Seltenheiten der Truberliteratur 1894., Die slovenischen Erstlingsdrucke der Stadt Laibach, 1896., Johann Mannel Laibachs erster Buchdrucker az Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels XIX. k. 45. s kk., »Newe Zeytungen« aus Mannels Druckerpresse a Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen II. évfolyamában 1—9., 29—32. és 66—72. II., Johann Mannels lateinische Druckwerke a Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen IV. évfolyamában 1—7., 25—28., 45—56. és V. évfolyamában 1—8. II.; Nagl és Zeidler, Deutsch-österreichische Literaturgeschichte 488. I.; Kroatische Revue 1882. I. 46. s kk. és Žvab L. a Kres VI. évfolyamában 47. s kk. II.

¹ Mannel könyvnyomtatói működését a következő módon osztályozhatjuk:

1575—1582. Laibachban,	1586—1587. Varasdon.
1582—1584. Nemetujvárt,	1588. Nemetujvárt,

Ötvenhárom magyar, latin, német és horvát nyelvű nyomtatott könyv tanuskodik e férfiú bámulatos szorgalmáról és munkáerejéről az 1582. és 1605. évek közötti időből.

E nyomtatványok a legválságosabb viszonyok között láttak napvilágot; az ellenreformáció legnagyobb részüket gondosan felkutatta és elégette. Csak néhány példány került el a pusztulást, s ezek ma — a legtöbb esetben egyetlen példányok — Magyarország, Ausztria és a külföld nagyobb könyvtárainak könyvészeti ritkaságai közé tartoznak. Mannel 77 nyomtatott könyve közül tizennyolcnak csak a címét ismerjük, egyébként nyomuk veszett, egynek csupán töredéke maradt meg, 29 darab egyetlen példányban van meg, tizenhétből csak 2 példányt ismerünk, 2 könyve 3, 3 pedig 4 példányban, 2 másik 5 példányban, 1 másik 6 példányban, 3 másik 7 példányban, 1 végül 8 példányban van meg, s ezzel elértük a legnagyobb számot. E példányok némelyike ezenkívül meg is sérült s csak csonkán jutott el hozzánk, úgy hogy Mannel nyomtatványainak egészen ép példányai a szó legszorosabb értelmében vett könyvészeti ritkaságok közé sorozandók.

Tekintettel e nyomdatermékek történeti és könyvészeti értékére, Mannel magyar nyelvű nyomtatványainak sorozatát fogom bemutatni időrendi egymásutánban, a mint ezt annak idején latin és szlovén nyelvű nyomtatványaival tettem.

Német-Ujvár.

I. Beythe István, Mikeppen az koroztyéni gyeuleközvetben az kőröztségöt, Vrvachorayat, hazasok esköttétését, oldozatot, gyontást stb. Gyzzing, Manlius J., 1582. 8°.

1587—1592. Monyoró-Keréken,

1592—1593. Siczen,

1595—1597. Németujvárt,

1598. Német-Keresztúron,

1600. és 1602. Sárvárrott,

1601—1605. Német-Keresztúron.

Az 1605. esztendőban véget ért Mannel hangyaszorgalma. Egy folióalakú egyleveles nyomtatvány: Goepner Johannis, Carmen de salutifera Christi filii dei incarnatione (Kerezturii, 1605.), melynek egyetlen eddig ismert példányát a gráci stájer tartományi levéltár őrzi ritkaságai között, a legutolsó Mannel kezéből kikerült nyomdatermék. Szabó Károly e nyomtatványt nem ismeri.

1a lapján a czím :

MIKEP=

PEN AZ KORÓZ=

tyéni gyeulökezetben az Kő
rőztségöt, Vrvachorayat, ha=
zasok esköttétését, oldozatot,
gyontást, etc. Zolgáltassanak
az egyházi tanýtok, arról
iratot Könyuechke, Bey=
the Istuan Praedica=
tor által.

(Záródísz.)

Nyomtattatot Gyzzing Varasá=
ban Manlius Janostul.

ANNO M. D. LXXXII.

Nyolczadrétti 50 számozatlan lap, A—G_{II} jelzéssel.

Szabó Károly, Id. m. I. 200. sz.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollégiumi könyvtár egyetlen példánya.¹

II. Beythe István, Köröztyeni tudomannak reuid Summaya
stb. Német-Ujvár, Manlius J., 1582. 8°.

1a lapon a czím:

KÖRÖZTYENI

TVDOMANNAK

reuid Summaya, az tiz
parancholatrol, Euan=
geliomrol, imadsagrol
Köröztségről, es Vrva=
chorayarol, az gyermek=
cheknek Isteni felelomben
valo neueködesökert ira=
tot Beythe Istuan Predi=
cator által.

(Záródísz.)

Nyomatot Velágos Va=
rat Manlius Janostul

M. D. LXXXII.

¹ Kóbori I. marosvásárhelyi tanár szíves közlése nyomán.

Nyolczadrétű 48 számozatlan lap A—F jelzéssel.

Szabó K., Id. m. I. 199. sz.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollégiumi könyvtár egyetlen példánya.¹

1584.²

III. Beythe István Eztendő által való Vasarnapi epistolak Magyarázattyokkal stb.

Német-Ujvár, Manlius J., 1584, 4°.

1a lapon a czím:

EZTENDŐ³

ALTAL VALO⁴

VASANAPI EPISTO-

lák, Magyarázattyokkal őzue,

irattanak BEYTHE ISTVAN

Praedicator által.

(Záródísz.)

NYOMTATTA NYMÖT⁵

Uy Várat, Manlius Janos Kara-

chon honak 20. napjan.

1584.⁶

1b lap üresen.

¹ Kóbori I. marosvásárhelyi tanár szíves közlése nyomán.

² A szerző figyelmét elkerülte a legbecsesebb magyarországi Manlius nyomtatvány, Clusius Károly 1583. évi latin-magyar növényjegyzéke, melyet Fejérpataky László fedezett fel a németujvári szent ferenczrendi zárda könyvtárában.

A munka czíme:

Stirpium Nomenclater Pannonicus. Authore Carolo Clvsio Atrebante.

Nil natura parit casu, sed maximus Author

Vult nosci in rebus, quae sua facta docent.

Vos igitur medicae studiosi Pannones artis,

Has varias stirpes noscere ne pigeat.

Clusius illarum vulgari nomina voce

Scripsit: vt hoc studium quilibet vsque iuuat.

S. (tephanus) B. (eythe)

Impressum Nemetvyvvarini per Johannem Manlium. Anno MDLXXXIII.

Kis nyolczadrét, 16 számozatlan lap.

Egyetlen példány. V. ö. Magyar Könyvszemle, 1883. évf. 102. l. Szerk.

³⁻⁶ Vörös színű nyomás.

2a lapon [(₂ jelzéssel]: PIIS MINISTRIS || VERBI DIVINI...

245a lapon: NEKöd örök mennyey attya Isten, halakat adok || az the zent fiadnak az Christus Jesusnak alta || la . . .

246a lap 9. sorában: b. li. 22, es. fo. 221. fa b. li. 8. feyet. fol. 231. fa. b. lin. 22. töretik || [Záródisz.]

Negyedrét, olasz betűtípus, 4 számozatlan + 240 számozott + 2 számozatlan, összesen 246 lap,)(₁ A—O₀₀₄ jelzéssel, őrszavakkal és 1—240 lapszámokkal, laponként átlag 33 sorral, lapczímekkel, széljegyzetekkel és parallelszövegekből vett idézetekkel; címlapja háromféle betűtípussal, 1., 2., 7, és 10. sora vörös nyomással, keretdiszszal, négy sarkában a négy evangelista, felül az atyaisten alul a szentlélek, H. V. kezdőbetűkkel;¹ többi lapján számos négy sor magas fametszetű kezdőbetűvel.

Szabó Károly, Id. m. I. 212. szám.

7 példánya ismeretes: 1 a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában Budapesten, 1 az egyetemi könyvtárban Budapesten, 2 a református kollégium könyvtárában Pápán, 1 a református kollégium könyvtárában Sárospatakon, 1 az evangélikus liceum könyvtárában Sopronban, 1 címlap nélküli példánya pedig a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában.

1584.

IV. Beythe István, Az Evangeliumok magyarázatíi, kiket az kőroztyeni gyöleközetben eztendő által zoktak Praedikállani, reuiddedön irattanak az Isten felő emböröknek lelkők vigasztalasára, Beythe Istvan Praedicator által.

Német-Ujvár, Manlius J., 1584. 4°.

Példányom címlapja hiányzik.

2a lapon [(₂ jelzéssel]: MAGNIFICO || DOMINO . . . BAL- || thasari Batthyani . . . Gratiam et pacem à Deo Patre . . .

221b lapon [Iii jelzéssel és 217. lapszámmal] a 13. sorban: ZENT HAROM= || SAG NAP UTAN HARMADIK || VaSarnapi Euangeliom, Luc. 15. . . .

315b lapon [Iiii₃ jelzéssel és 311 lapszámmal]: AZ NAGYOB || VETKEK KIK AZ NYOMTA= || tasban törtentek ezek. || [F]OL. 5. fa. 4. Li. 10. hasonlatosságot . . .

¹ A H. V. kezdőbetűk, mint a laibachi Krell-féle Postillán, Elze Tódor feltevése szerint a bécsi Vogtherr Henrikre utalnak.

316a lap 12. sorában; fo. 229. fa. a. li. 6. vöttek. || (Záródísz.)
316b lap üresen.

Negyedrét, olasz betűtípus, 4 számozatlan + 311 számozott + 1 számozatlan, összesen 316 lap,)(, A—Z, Aa—Zz, Aaa—Zzz, Aaaa—Iiii jelzéssel, őrszavakkal és 1—311 lapszámokkal, laponként átlag 34 sorral, címekkel és szentírási idézetekkel, számos fametszetű kezdőbetűvel.

Szabó Károly, Id. m. I. 211. szám.

4 példányban van meg: 1 a református kollégium könyvtárában Sárospatakon, 1 gróf Fesztetics Tassziló könyvtárában Keszthelyen (csonka), 1 a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában Budapesten (a 3. laptól a 311. lapig), 1 a református kollégium könyvtárában Pápán (a 9. laptól a 311. lapig).

V. Beythe István, Az zentők Fő Innepiiről valo Evangeliumok . . .

Német-Ujvár, Manlius J. 1584. 4°

1a lapon a cím:

AZ ZENTÖK ¹

FŐ INNEPIIRÖL ²

VALO EVANGELIO=

mok, magyarazattyokkal őzue, ez=
tendő által, az zegeny, egyigyő
kőroztyenőknek értelmére, iratott

Beythe Istuan Praedica=

tor által,

(Záródísz.)

Nyomtatot Manlius János által, Ni= ³

mőt Vij Várat.

M. D. LXXXIV.

1b lap üresen

2a lapon [A₃ (!) jelzéssel]: NAGYSAGOS ES || NEMZETÖS
AZZONYA- || nak, Zrini Dorotthya azzonnak . . .

4a lapon a 21. s következő sorokban: Kőlt az nagysagtok
varaSban Nymőt Vy Varat, || Karachon hauanak elSő napyán.
1584. eztendőben || NagySagod || Zegeny alazatos zolgaya, || Beythe
Istuan. || 4b lap üresen.

¹⁻³ Vörös nyomással.

5a lapon [A jelzéssel és 1 lapszámmal]: ZENT ANDRAS ||
INNEPEN VALO, EVANGELIOM, || Matth. 4. Andrasnak az Apos-
tolságra || való hiuataláról. || (A)Z időben: . . .

103b lapon (Bb₃ jelzéssel és 99. lapszámmal): Zent Marton ||
ZENT MARTON || INNEPEN VALO PRAEDICATIO, || Euangeliom.
Luc. 12. Isten orzagára || való vigyazasrol. || (M)ONda az Vr az
eu tanytuá || nynek: . . .

112a lapon: NYOMTATOT || NIMÖT VYVARATT, KIS ||
AZZONY HAVANAK . . . MANLIVS JANOS || ALTAL. ||

112b lap üres.

Negyedrétű, olasz betűtípus, 4 számozatlan + 107 számozott
+ 1 számozatlan = 112 lap, A, A—Dd₄ jelzéssel, őrszavakkal és
1—167 lapszámmal, átlag 31 sorral, címlapja háromféle betűtípussal,
1., 2., 9. és 11. sora vörös nyomással, kerettel, számos négy sor
magas fametszetű kezdőbetűvel, címekkel és szentírási idézetekkel.

Szabó Károly, Id. m. I. 213. szám.

6 példánya ismeretes: 1 a Magyar Nemzeti Múzeum könyv-
tárában, 1 a református kollégium könyvtárában Sárospatakon,
2 teljes és 1 csonka példánya a református kollégium könyvtá-
rában Pápán, 1 gróf Feszetics Tassziló könyvtárában Keszthelyen.

VI. Beythe István, Fő Innep Napocra Valo Epistolak ma-
gyarazatŷ . . .

Német-Ujvár, Manlius J., 1584. 4°

1a lapon a cím:

FÖ INNEP¹
NAPOCRA VA-²
LO EPISTOLAK MA=
gyarazatŷ, eztendő altal, irattanak
BEYTHE ISTVÁN³
Praedicator altal.
(Záródísz.)
NYOMTATOT NY=⁴
môt Vy Varat, Manlius Janos altal,
Karachon honak 17.
napyan.

M. D. LXXXIV.

^{1—4} Vörös színű nyomás.

1b lap üresen.

2a lap [(₂ jelzéssel]: ELŐ ISTENEK || ZENT FIANAK, AZ
UR || Jesus . . .

3b lap: AD PASTORES || DOMINICI GREGIS || . . .

27a lap [L₃ jelzéssel és 135. lapszámmal]: innepèn való
Epistola. || CYÖMEVLCH || OTHO BODOG AZZONY, . . .

79a lap [Aaa₃ jelzéssel és 187 lapszámmal] 10. sorában:
EZÖK AZ FŐ INNEP NAPO= || krol való Epistolák . . . 14. sorá-
ban: Amen. || [Záródísz.]

Negyedrét, olasz betűtípus, 4 számozatlan + 75 számozott +
1 számozatlan, összesen 80 lap,)(, Ff—Zz, Aaa jelzéssel, órsza-
vakkal és 113—187¹ lapszámokkal, átlag 33 sorral, czimlapja
három nagyságú betűtípussal, 1., 2., 5., 7. és 11. sora vörös nyo-
mással, az V. szám alatt leirthez hasonló keretdíszszel, számos
4 sor magas fametszetű kezdőbetűvel, címekkel és szentírási
idézetekkel.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 214. szám.

7 példányban ismeretes, ebből két teljes példány az egye-
temi könyvtárban Budapesten, 1 gróf Fesztetics Tassziló könyv-
tárában Keszthelyen (csupán utolsó lapja hiányzik); 5 példánya
csonka: ezek közül 1 a református kollégium könyvtárában Sáros-
patakon, 3 a református kollégium könyvtárában Pápán, 1 a
Magyar Nemzeti Múzeumban, melyből a 4., továbbá a 77—80.
lapok hiányzanak.

Monyorókerék, 1588.

VII. Frankovics Gergely, Hasznos Es Fölotte szikseges könyv,
az Isten fiainak és vtet felő hiueknek lelki vigasztalásokra es testi
epöletökre szereztetöt . . .

Monyorókerék, Manlius J., 1588. 4°.

1a lapon a czím:

HASZNOS ES
FÖLOTTE SZIK-
SEGES KÖNYV, AZ ISTEN
fiainak es vtet felő hiueknek lelki vi-
gasztalásokra es testi epöletökre Szerez-

¹ Vessd össze az V. számot, melynek 122 lapja van A, A—Dd, jelzéssel.

tetöt FRANCOVITH GERGELY D. által
 Mellyben Sok rendbéli betegségök el-
 len való oruoSSagok is bé vannak irua,
 mellyeket Isten az ő nagy io voltabul
 es aiaendékából Emböröknek egeS-
 Segekre rendölt.

Ecclesiast: 38.

Tizteld az oruoSt az SzikSegert.

1588. Eztendőben.¹

Kolofon: Nyomtatot Monyorokereken Manlius Janos által.

Negyedréti, 4 számozatlan + 118 számozott + 2 számozat-
 lan, összesen 124 lap.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 223. l.

A Magyar Tudományos Akadémia egyetlen példánya, a hova
 dr. Stahly Ignác főorvos ajándékából került.

1589.

VIII. Az Evangeliomoc es az Epistolak: mellyeket Esztendő
 által szokták az keresztyéneknek . . .

Monyorókerék, Manlius J., 1589. 12°.

1a lapon a cím:

AZ EVAN²

GELIOMOC,³

ES AZ EPISTOLAK:

Mellyeket ESztendő által Szok-

ták az KereSzttyéneknek

Gyűleközetibe ol-

uaSni, es hir-

detni.

[Záródisz.]

NYOMTATTATOT⁴

Monyorokereken Manlius

Janos által.

M. D. LXXXIX.⁵

¹ Dr. Toldy László Budapest székesfővárosi főlevéltárnok szíves közlése nyomán.

²⁻⁵ Vörös nyomással.

1b lap üresen.

2a lapon [A₂ jelzéssel]: ADVENT EL- || SÖ VASARNA- ||
piara valo Epistola, || Roman: XIII. ||

¶ Ez igeket írta Szent Pal || ApoStol, à Romabelieknek írt ||
Leuelenek: Tizenharmadik || reSzebe . . .

51a lap [I₃ jelzéssel] 13 s.k. sorában: Euan: Matth. XXI. || ¶ Ezt
ez Euangelomot: || kereSd az Aduent . . .

204b lap 7 s.k. sorában: ō vele az ōrők bodogSa- || gra meheS-
Sűnk, || Amen. || [Ugyanazon záródísz, mint a czimlapon.] Az ESztendő
altal való Euangelio- || moknak es EpiStolaknak || VEGE, ||

Tizenkettedrét, olasz betűtípussal, 204 számozatlan lap
A—Li¹ jelzéssel, őrszavakkal, lapszámok nélkül, átlag 23 sorral
(a 145a lapon 18 sor, a 204b lapon 12 sor), czimlapja négyféle
nagyságú betűtípussal, 1., 2., 9. és 12. sora vörös nyomással, az
evangéliumok czímirata nagyobb betűtípussal.

Szabó Károly, Id. m. I. 228. sz.

2 példánya ismeretes, 1 a református kollégium könyvtárá-
ban Budapesten, 1 csonka (két első és utolsó lapja hiányzik) az
egyetemi könyvtárban Budapesten.

1591.

IX. Salamon Királynak, az David király fianak: Markalffal
valo trefa beszedekek rőuid könyue. Monyorókerék, Manlius J.,
1591. 8°.

1a lapon a czím:

SALAMON
KIRALYNAK, AZ
DAVID KIRALY FIANAK:
Markalffal valo trefa beszedekek rő-
uid könyue
[Fametszetű magyar czimer.]
Mindenek e vegre irattatnat meg, hogy
iot tanullyunk bēlole.
NYOMTATOT MONY-
orokőrkēken Manlius Janos altal.
Anno M. D. XCI.²

¹ Váltakozva A₁₋₈, B₁₋₄, C₁₋₈, D₁₋₄ stb.

² A Nemzeti Múzeumból Budapestről átküldött czimlapmásolat nyomán.

Nyolczadrét, olasz betűtípus, 32 számozatlan l., A—D jelzéssel.
Szabó Károly, Id. m. I. 247. sz.

Egyetlen példánya a Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárában Budapesten.

Sicz, 1592.

X. Decsi Gáspár, Historia a Dávid királynak Uriasnak feleségével való vétkeiről, miképpen Dávid Uriast a Hadban Joab által Raba várossának vivásakor meg-öletete: azután Betsabét feleségül magának el-vőtte, Nathan Profetának meg-feddéséről, e mellett szép intesekkel mostanában ujonban versekben szerztetett.

Sycz, Manlius J., 1592. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. 264. sz.

Egyetlen példányát sem ismerjük.

Monyorókerék, 1592.

XI. Enyedi György. Jeles szép Historia, a Tancredus királynak Leányáról, Gismundáról, és Gisquardusrol Király Cancellariusarol, és szerelem miat mind a kettőnek szörnyű haláláról.

Monyorókerék, Manlius J., 1592. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. 261. sz.

Egyetlen példányát sem ismerjük.

Sicz, 1592.

XII. Gosárvári Mátyás, Az régi Magyaroknak első Be-jövésekről való Historia: Atillával mikeppen telepettenek le Scambriában. És melly nagy vérontással érkeztenek be Pannoniában: es az utan sok egyéb országokba.

Sycz, Manlius J., 1592. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 265. sz.

Egyetlen példányát sem ismeretes.

1592.

XIII. Hunyadi Ferencz, Historia a régi hires Trója városának tiz esztendőig való meg szállásáról és veszedelméről.

Sicz, Manlius J., 1592. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 263. sz.

Egyetlen példányát sem ismeretes.

Monyorókerék, 1592.

XIV. Laskai János, Az Aesopus Életéről, Erkölséről, Minden Fő Dolgairól, és Haláláról való Historia. Kit Laskai János, az Debreczeni Mester Görögből, és Deákból Magyar Nyelvre fordított.

Monyorókerék, Manlius J., 1592. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 260. sz.

Egyetlen példánya sem ismeretes.

Sicz vagy Monyorókerék, 1592.

XV. Pathai István, Az Sacramentomokrol in genere. Hely és a nyomtató neve nélkül. 1592. 8°.

Nyolczadrétű, 16 számozatlan + 153 számozott + 3 számozatlan, összesen 172 lap, A—Y₄ jelzéssel, őrszavakkal és lapszámokkal.¹

Szabó Károly, Id. m. I. k. 266. sz.

4 példánya ismeretes, 1 a Magyar Nemzeti Múzeumban Budapesten (Jankovics-gyűjtemény), 1 a református kollégium könyvtárában Debreczenben, 1 a református kollégium könyvtárában Sárospatakon (címlapja kézírással van kiegészítve), 1 néhány Nagy István könyvtárában, melyet 1870-ben List és Francke lipcei antiquáriusok vásároltak meg. (Címlapja s néhány lapja hiányzik.)

Monyorókerék. [1592.]

XVI. Tinódi Sebestyén, Buda várossának veszedelméről és Török Bálint fogságáról való Historia.

Monyorókerék, Manlius J., év nélkül [1592.]. 8°.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 262. sz.

Egyetlen példánya sem ismeretes.

Sicz, 1593.

XVII. Bock Mihály, [Beteg lelkeknek való füves kertecske].²

Sicz. A könyvnyomtató neve nélkül [Manlius J.]. 1593. 12°.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 274. sz.

Csonka példánya a református kollégium könyvtárában Sárospatakon.

¹ Szinyei sárospataki tanár úr szíves közlése nyomán.

² Szinyei sárospataki tanár úr szíves közlése szerint címlap nélkül, jelzésekkel és őrszavakkal, lapszámok nélkül.

XVIII. Habermann János, Hetetszaka mindennapra megirattatott Imadsagok, kik őszuő szerzettenek, Auenarius Janos Doctor által, fordeitattanak pedig, magiarra Szalaszegi Giőrgi prae-dicator által.

Sicz, Manlius J., 1593. 12°.

1a lapon a czim:

HETETSZAKA

MINDEN-

NAPRA MEGH

IRATTATOT IMAD-

Sagok, kik őszuő Szerzettenek, Auenarius Janos Doctor által, fordeitattanak pedig, magiarra, SzalaSzegi¹ Giőrgi prae-dicator által.

[Záródísz.]

I. TheSs. 5.

Szűntelen imadkoz-zatok, es mindenbē az Isten-nek, halakat adgiatok.

M. D. CXIII.

1b lap üresen. 2a lapon [A₂ jelzéssel]: AZ TEKENTETES || NEMZETES ES NAGI || Sagos Salmis es Neuburgi Groff || Magdolna aSzSzonnak, á teken- || tétős, nemzetes es NagiSagos Poppel Laszlo Vramnak, Lobko- || uiczanak Szabados vranak, annak || felőttő, Zbironak, Prix es Kiraly || vduarhelenek vranak: . . .

4a lap 8. sorában: Kőlt MuraiSzombatban, || Szent Giőrgi napian, Ező || őtszaz es kilenczuen Shzar- || omban. || Thi Nagy-Sagtok- || nak alazatos || Lőlki szolgálja. || SzalaSzegi Giőrgi || Prae-dicator. ||

4b lap üresen. 5a lapon: I. || TEMPLUMBA || MENVEN IGI KELI || Istennek kőniőrógni. || . . .

251a lapon [t₃ jelzéssel és 247. lapszámmal] a 10 s kk. sorban: [min]dőn te Szentiddel, mind őrókken őtőkke. || AMEN. || [Záródísz.]

¹ SzalaSzegi (kis betűkkel).

320b lapon a 15. s kk. sorban: AMEN. || [Záródísz.] SICZBEN
NYOMTATTA || Manlyus Janos. || M. D. XCHH. ||

Tizenkettedrét, olasz betűtípus, 4 számozatlan + 247 számozott + 69 számozatlan, összesen 320 lap, A—Z, a—z, Aa—Gg [A₁—8, B₁—4, C₁—8, D₁—4 . . .] jelzéssel, őrszavakkal és 1—247. lapszámmal, átlag 22 sorral, címekkel, címlapján 3 nagyságú betűtípussal szegélydíszben, 2a és 251b lapján fametszeti kezdőbetűkkel. A Magyar Nemzeti Múzeumnak rendelkezésemre bocsátott teljes példánya a nyomtatás idejéből való aranyozott bőrkötésben van, melynek előlapján a kereszten függő Megváltó aranynyomásban, alatta 1594. évszám, hátsó lapján a megfeszített Jézus képe látható.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 272. sz.

Két példánya ismeretes, 1 a Magyar Nemzeti Múzeumban (Széchényi-könyvtár), 1 gróf Batthyány könyvtárában Gyulafejérvárott.

1593.

XIX. Heltai Gaspar, Vigazstalo Könyvetske Keresztyeny intessel es tanitassal, mikeppen kellyen az embernek készülni keresztyeni es bodog è Vilagbol valo kimulasahoz: Apocal. 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

Sicz, Manlius J., 1593. 12°.

1a lapján a cím:

VIGAZSTA-
LO KÖNYVETSKE
KereSztyeny intessel es
tanitaSSal, mikeppen kel-
lyen az embernek keSz-
ülni kereSztyeni es bo-
dog è Vilagbol va-
lo kimulaSa-
hoz:

[Záródísz.]

Apocal. 14.

Beati mortui, qui in

Domino moriuntur.

M. D. XCHH.

1b lapja üres. 2a lapján [A₂ jelzéssel]: EGREGIIS AC NO-
bilibus Dominis, Domino || Thomae Czipnik Sac. Caes. Re- ||

giaeque MaieStatis TriceSimarum || regni Sclauoniae Supremo
praeefe- || cto: etc. Neenon Domino Bene- || dicto Koronghi . . .

14. lapján: [O]MNIBUS || hominibus, || Egregii at- || que No-
biles || viri, in hac || mortalitate peregrinanti- || bus, moriendum
esSe, . . . 5a lap 3. s kk. soraiban: declarare poSsim. Actum ||
Sýczini die Philippi et || Jacobi Anno 1593. || E. D. V. || Studio-
SiSs: || Joannes Manlius || Typographus. || 5b lapja üres. 6a lapon
[A₅ jelzéssel]: VIGAZSTA- || LO KÖNYVETSKE || kereSztýeny
inteSSel es ta- || nitaSSal, . . . 45a lapon [H jelzéssel] AZ öTÖDIC
VIGAS- || ztalas. Hogy noha à TeSt || meghal es eltemetöttic: ||
De azert az vtolSo na- || pon iSmet fel- || tamad. || . . . 110b lap
20. s kk. sorában: SICZBEN NYOMTATTA || Manlius Janos. ||
M. D. XCIII. ||

Tizenkettedrét, olasz betűtípus, 110 számozatlan lap A₂—T₂
[A₁—₈, B₁—₄, C₁—₈, D₁—₄ stb.] jelzéssel, órszavakkal, lapszámok
nélkül, átlag 22 sorral, címlapján három nagyságú betűtípussal,
2a lapján 5 sor magas fametszetű kezdőbetűvel, címlapján
keretdiszszel.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 271. sz.

3 példánya ismeretes, 2 a Magyar Nemzeti Múzeumban,
ezek egyike csonka, 1 a református kollégium könyvtárában
Sárospatakon.

Német-Ujvár, 1593.

XX. Pathai István, Az Sakramentomokrol in genere.

Hely nélkül [Német-Ujvár]. A könyvnyomtató neve nélkül
[Manlius J.]. 1593. 8°.

1a lapján a cím:

AZ SACRA-
MENTOMOK-
ROL IN GENERE.
ES KIVALDKEP-

PEN AZ VR VACHORAJA-
rol valo köniuechke melben ker-
dezkedeSeknek es feleleteknek forma-
iaban, az keresztýeni tőkelltes es igaz
vallas, az VR ChriStuSnak teSte etele-
nek es vere italanak igaz ertelmetől,

be foglalaltatik: es minden rendbeli te-
uelgeSek ellen, Szent iraSnak igaz
magyarazattal való hellieiucl
megh erőSsittetik.

(Záródísz.)

PATHAI ISTVAN, PA-
pai Praedicator által.

AMNO, cld. lo. xciii.

1b lapon: Participatio quae cum ChriSto: quomodo Sacra ||
Coena pio populo Sumpta Salubris erit. || . . . 13. sorában: Ste-
phanus Beithe Superatt. || 2a lapon (A₂ jelzéssel): AZ TEKENTE ||
TES ES NAGYSAGOS || Enningi Teörök Istuannak, Hu- || nyad
varmegyenek örökös ISpannya- || nak . . . 13. sorában: [A]Z THE
NA- || gySagod kegyeS- || Sege es az Isten || igeie hez valo zë ||
relme, . . . 11b lap 5. s kk. soraiban: [diadal]mat, AMEN. Költ
Papan te || N. varoSaban CHRISTVS || vrunk születeSe vtan 1. 5. 9. 2.
ez || tendőben. Mind Szent Haua- || nak ötödik napian. || The N.
alazatos || Praedicatora. || Pathai Istuan. || 12. lapja üres.

13a lapon (C jelzéssel és 1. lapszámmal): MICSODA AZ ||
SACRAMEN- || TVM~ || Az Sacramentum Semmi nem egy- || eb . . .
52b lap (40. lapszámmal) 13. s kk. soraiban: E(!)xtra vSum diui-
nitus in- || Stitutum nihil habet ratio- || nem Sacramenti. || . . .

124a lap (112. lapszámmal) 6. s k. sorában: Mire valo hat
Sz Palnak || amaz mondaSa ChriStusrol: || 158a lap (146. lapszám-
mal) 8. és k. sorában: Ha valami izonyu lata- || Sokat láth. ||
165b lap (Y jelzéssel és 153. lapszámmal) 5. s kk. soraiban: Ioan. 6.
Qui credit in me, habet vi- || tam aeternam: azaz, à ki hizen en ||
bennem örök eleti vagyon . . . 14. s kk. soraiban: Amen, Amen ||
(. . .) || FYNYS. || (Záródíszül három keretlécz egymás felett.)

166a lapon (Y₂ jelzéssel): ADMONITIO AD || Lectorem. || . . .

168a lap 22. s kk. soraiban: megh igazeithattya. Elly azert
ezzel kerezty- || en ember, es dicherd az Vr Istent, az ü Szent ||
Fya által. Amen; || 168b lapja üres.

Nyolczadrét, olasz betűtípus, 12 számozatlan + 153 szá-
mozott + 3 számozatlan, összesen 168 lap, A—Y jelzéssel, őrsza-
vakkal s 1—153 lapszámmal (közben számos sajtóhiba), átlag
23—25 sorral, címekkel: AZ SACRAMEN. || TOMOKROL. || AZ

VR VACHO- || RAJAROL. || AZ BORNE- || MIZAROL. ||, lapszéli tartalommutatókkal és idézetekkel, címlapján 3 nagyságú betűtípus keretléczen, 2a lapján 5 sor magas fametszetű kezdő betűvel.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 276. sz.

4 példánya ismeretes, 1 a Magyar Nemzeti Múzeumban (Széchényi-könyvtár), 2 az Erdélyi Múzeumban Kolozsvárott, 1 a református kollégium könyvtárában Kolozsvárott.

Sicz, 1593.

XXI. Vizaknai Gergely, Az keresztyeni Tudomannak egnehany fő Articulosirol valo könyueczke az egyűgű keresztieneknek eppületekre.

Sicz, Manlius J. 1593. 12°.

(Azon példánynak, melyet használni alkalmam volt, hiányzott a címlapja.)

1b lapja üres.

2a lapon [A₂ jelzéssel]- EGREGIO AC || NOBILI DOMI- || NO LUCAE IVANCZY, || Domino Patrono et Mecae- || nati Suo Summa obser- || uantia colendo. || [E]GREGIE || atque Nobi- || lis Domine || Iuäczy, . . . 8a lapon: In posterum, Si dabitur || occaSio . . . A 6. sorban; [ma-]gisque laetetur: Actü Schü- || czini die 15. Juny, Anno || poSt incarnatum Christum || 1593. || E. D. V. || addictiss. Seruitor || Joannes Manlius || Typographus. || 8b lap üres. 9a lapon [B jelzéssel]: AZ ISTEN- || RôL. || [A]Z KERE- || sztieny tudo- || mánnac, mely || Isteni . . . 65a lapon [L₅ jelzéssel] a 12. s kk. sorban: MIVEGRE TEREM- || tette az VR ISten || è vilagot. || AZ VR ISten, . . . 105a lapon [S jelzéssel]: SZENT AM- || BRVS, ES SZENT || Agoston vallas tetele. || TEged Isten dichirünc: Te- || ged VRnac vallunc. || . . .

107. lapon: IMADSAG. || [Ö]RôC mindenhato VR || ISten, mi mennyei Szent || Atyanc, . . . A 18. sorban: AMEN. || [Záródísz.] FINIS || 107b lapon: SICZBEN NY- || OMTATTA || Manlius Janos. || M. D. XCIII. || [Felöl és alöl kettős szegélyléc.] 108. lap üresen.

Tizenkettedrét, olasz betűtípus, 108 számozatlan lap A₂—S jelzéssel [A₁—8, B₁—4, C₁—8, D₁—4 stb.], őrszavakkal, lapszámok nélkül, átlag 21, ajánlása 18 sorral, az utóbbi nagyobb betűkkel

a 2a és 9a lapokon fametszetű kezdőbetűkkel, melyek elseje 5 sor, a második 6 sor magas.

Szabó Károly, Id. m. I. 273. sz.

2 példánya ismeretes, 1 a református kollégium könyvtárában Sárospatakon, 1 a Magyar Nemzeti Múzeumban (Széchényi-könyvtár), ez utóbbiból a czimlap hiányzik.

Német-Ujvár, 1595.

XXII. Beythe András, Fíves kőnűv. Fíveknek es faknac nevökről, természetökről, es hasznokrul irattatot es szöröztetöt magar nyeluön az fő doctoroknak es természet tudo orvosoknak Dioscoridesnek es Matthiolusnak bölts irasokbul.

Német-Ujvár, Manlius J. 1595. 49.

1a lapon a cím:

FIVES KÖNŰV.
FÍVEKNEK ES
FAKNAC NEVÖKRÖL,
TERMEZETÖKRÖL ES HASZNO-
krul irattatot es szöröztetöt Magar nyeluön az
fő Doctoroknak es természet tudo or-
vosoknak DioScorideSnek es
MatthioluSnak bölts
iraSokbul.

[Záródísz.]

BEYTHE ANDRAS ALTAL.
EccleSiaStic; 38.

ISTENTŐL VAGYON MINDEN

orvoSSagh, mely az kiralyoktul veSzőn aiandekot: az orvos Doctornak az ő tudománya föl magasztallya az ő feiet: es az NagySagoSSaknak tekintettyök elöt megh tisztöltetik.

Az fölSeges ISTEN földből, terömtötte az oruoSSagot, mellyet az ertelmes Embör meg nem vtal.

[Záródísz.]

1 5 9 5.

1b lapon: EPIGRAMMA || AD LECTOREM, STVDIO- || Sum
Medicinae. || . . . 10. és kk. sorban: Andreas Beythae de kő: ||

servus JESV CHRI- || STI crucifixi. || . . . 2a lapon [A₂ jelzéssel]: Az kőröztien olvaSonak. || MAGYAR NEMZETBŐL VALO || Kőröztien olvaSonak: . . . 2b lap 18. s k. sorában: . . . Irtam Nimet Vj- || varat 16. Martj. 1595. Eztendőben. ||

8a lap 6. sorában: Zölő tü, Vitis vinifera. 134. || [Össze-fonódott disz.] 8b lap üresen. 9a lapon [C jelzéssel]: FIVES KõNãV. || KEK LILJVM- || NAK. || . . . 31a lapon [H₃ jelzéssel és 22. lapszámmal]: FIVES KõNãV. || CITROMNAK. || Nevezetj || Deiakul, Medica, Malus citria, Magyarul, || Czitrom. || . . . 142b lapon [Nn₂ jelzéssel és 133. lapszámmal]: FIVES KõNãV. || Nevezetj. || Deiakul, Cnicus, Cartamus, Crocus. || Magyarul: Saffrany. || . . . 144b lapon [135. lapszámmal] a 11. s kk. sorban: [JE-]SVS CHRISTVSERT: || hogy tavozhaSSanak || az vetkektől, || Amen. || VEGE || [Záródisz.]

NYOMTATATTOT NYMET VJ- || varatt, Manlius Janos által M. D. XCV. ||

Negyedrét, olasz betűtípus, 8 számozatlan + 136 számozott¹ = 144 lap, A₂—N₃ jelzéssel,² őrszavakkal s 1—135. lapszámmal, átlag 24—27 sorral, a lapczimmel együtt számítva, címlapján 3 nagyságú betűtípussal, 2a lapján 5 sor magas fametszetű kezdőbetűvel.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 278. sz.

5 példánya ismeretes: 1 az egyetemi könyvtárban Budapesten, 1 a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában, mindkettő teljes; ezenkívül még 1 a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában, 1 a Magyar Tud. Akadémia könyvtárában, 1 a Teleki-könyvtárban Maros-Vásárhelyt, mindhárom csonka.

1596.

XXIII. Fabula, Szaz Fabvla, Mellyeket Aesopvsból és egybñnnen egybe gyṽtet, es õszve szõrzet à Fabulaknak ertelmeuel egyetembe. Heltai Gaspar.

Német-Ujvar. Manlius J., 1598. 8°.

¹ A 7. lapszám kétszer, a 38. kétszer, a 91. kimaradt, a 117. kétszer, a 118. kimaradt, tehát összesen $8 + 135 + 1 + 1 - 1 = 144$. lap.

² Az F jelzés kétszer, F₃ helyett F₅, E₃ helyett E₅ sajtóhibák.

1a lapon a cím:

SZAZ FABVLA
 Mellyeket Aeso-
 PVSÖl, ES EGY-
 EBÜNNEN EGYBE GYÜ-
 TET, ES ÖSZVE SZÖRZET
 à Fabulaknak értelmeuel
 egyetembe.
 HELTAI GASPAR.
 [Záródisz.]
 NYOMTATTATOT NIMET
 Vivarat Manlius Janos
 által
 1596.¹

Nyolczadrét, olasz betűtípus, 144 számozatlan lap A—S jelzéssel, címlapján a 2., 3., 4., 8. és 9. sorok, valamint az évszám veres nyomással.

Szabó Károly, Id. m. I. k. 285. sz.

Egyetlen példánya a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtárában.

Keresztur, 1598.

XXIV. Agenda, azaz szentegyházi Tselekedeteknek avagy szentségeknak és egyéb egyházi szolgálatok kiszolgáltatásának módja. Keresztur, [Manlius J.] 1598.

Szabó Károly. Id. m. I. k. 303. sz.

Egyetlen példánya sem ismeretes.

1598.

XXV. Summaia Azoknak az Artikolosoknak, kikreul vetekeodesek tamadtanak az Augustana Confessioban valo tanettok között, es akkik ez keovetkeozendo irasban (mely az Eggyessegnek köniuebül Magyar nieluen irattatott) Isten igeienek tanettasa zerent es az hűtnek egienlő folyasa zerent Isteni felelemmel meg magyazattanak. Ecclesiastici 4. Mind halalig viaskodgyal az igazsagert, es az Isten meg győzi erted az the ellensegidet. Anno M. D. XC VIII.

¹ A Nemzeti Múzeumtól kapott címlapmásolat nyomán.

Kis nyolczadrét, A—L₄ jelzéssel, tíz és fél íven 84 számozatlan lap.

Kolofon: Nyomtatott Kerezturat Manlius Janos által.¹

Szabó Károly, Id. m. I. k. 304. l.

Egyetlen példánya a püspöki könyvtárban Kassán.

Sárvár, 1600.

XXVI. Magyar István, [Az iol es bodogul valo meghalásnak tudományarul íratottot kézbéli könyuetske],

Sárvár. A könyvnyomtató neve nélkül [Manlius J.]. 1600. 8°.

A címlap és Aii lap hiányzanak.

Az *a* [Aiii] lapon: DEDICATORIA. || nos cum in omni tentationum genere, tūm maximè in agonis periculo conSolatur. Ea- || dem namque Sola docet hominem . . . A 6*b* lapon: [Sa]lutis participem faciat. AMEN. Datum Sar- || varini, in feSto Decolationis Joannis BaptiStae, || qui dies lugubri habitu deplorat, miSerabi- || lem Ludouici Regis Hungarorum cladem. || Anno virginiei partus M. D. C. || Gen. et M. D. V. || Seruitor addictissimus || Stephanus Magyarinus. || Senior in EccleSia JESV || ChriSti verè Catholica, || 7*a* lapon: AZ KERESZTIEN OL- || uaSonak. || AZ nyomtatásban helyen helyen || vetec eSet, keresztien oluaso, . . . 8. lap üresen.

9*a* lapon [B jelzéssel és 1. lappal]: AZ JOL ES BO- || DOGVL VALO MEG || HalaSnak tudomaniarul irat- || totot kézbéli köny- || uetske. || [M]INDEN MeSter- || Séget . . .

54*b* lapon [Mii jelzéssel és 46. lappal] az 5. sorban: [C]HriStus kiraly ember S Isten || Ki Soc Szidalmat Szenueduen || KereSzt fára feSzittetél. || . . .

154*a* lapon [146. lappal] az 5. sorban: az iSzteSSég, ditSiret, és || bírodalom mind ő- || rökön öröké. || AMEN. [Záródíszül egy angyalfő.]

154*b* lapon: AZ HALALNAC JOETE E- || lör (!) valo kőniörges. || Az Atya Istenhez. || [M]ENyei örök mindenható atya Isten, || ki á te örök Fiaddal es Sz. Lelkoddal . . .

Nyolczadrét, olasz betűtípus, 8 számozatlan + 146 számozott + 1 számozatlan = 155 lap, (miből a címlap, A₂ lap és az

¹ A püspöki irodából küldött címlapmásolat nyomán.

utolsó lap hiányzanak), A—Z, a—o jelzéssel, órszavakkal és 1—146 lapszámokkal, átlag 22 sorral, lapcímekkel, lapszéli összefoglalásokkal és bibliai idézetekkel, az Epistola dedicatoria apróbb betűkkel, a 9a és 104b lapokon egy-egy öt sor magas kezdőbetűvel.

Szabó Károly Id. m. I. k. 315. sz.

Egyetlen csonka példánya gróf Festetics Thassziló könyvtárában Keszthelyen.¹

1602.

XXVII. Hunnius Aegidius, Az Igaz Aniaszentegyhazrol, es ennek feieről az Christvsrol: Ismeg az Romai Aniaszentegyhazrol, es ennek feieről az Romai Paparol valo Articulus, kerdesekkel es feleletekkel, az Prophetac es Apostoloc irasibol ki szedetet, melyben az regi es mostani Papa szekit oltalmazoknak hyaban valo irasi, es Argomentomi refutaltatnac es meghamissitatnac . . .

Sárvár, Manlius J., 1602. 4°.

1a lapon a czim:

AZ IGAZ ANIA-
SZENTEGYHAZROL, ES
ENNEC FEJERÖL AZ CHRISTVS-
rol: ISmeg az Romai AniaSzentegyhazrol, es
ennek feieről az Romai Paparol va-
lo Articulus,
KERDESECKEL ES FELELETEC-
kel, az Prophetac es ApoStoloc iraSibol ki Szedetet,
melyben az regi es moStani Papa Szekit oltalmazoknak
hyaban ualo iraSi, es Argumentomi refutaltat-
nac, es meghamiSsitatnac.
IRATTATOT AEGIDIVS
Hunnius, az Szent iraSnak Doctora es
ProfeSSora altal.
[Záródiszül angyalfej.]
Myomtattatot Saruarat,
Az Tekentetes es NagySagos Illyeshazi ISTuan
VR költSegen,
MANLIVS JANOS ALTAL,
ANNO M. D. CII.

¹ A könyvtár kezelője, Sárkányi József úr, szíveségéből kikölcsönzött példány alapján.

1b lap üresen. 2a lapon (A₂ jelzéssel): AZ TEKINTETES || ES NAGYSAGOS PALFFI || KATALIN ASZONYNAC, . . . A 13. sorban: [MIVELHOGY NAGYSAGOS || ASzSzonyom az mi ellenkezőinc az || Papistac, . . . 29b lapon (h jelzéssel) a 16. sorban: [boldogSa-]got, Amen. Galantan 1. Martÿ. Anno Domini 1601. || NagySagod || alazatos || Szolgaia || ESzterhas Thamas. || 30a lapon: AZ CHRISTVS- || NAK EZ FÖLDÖN VI- || TEZKÖDÖ ANIAZENT-EGY- || hazarol kerdeSek es feleletek. || 130a lapon [Cc jelzéssel és 201. lapszámmal] a 25. sorban: E(!)rre az PapaSoc azt felelic, hogy az külö- || bözes, elSzakadozas, es E(!)retnekseg, az || Eccle- || 191a lapon [SS₂ jelzéssel és 323. lapszámmal]: AZ KÖNYVNEC || MASODIC RESZE, AZ || ROMAI ECCLESIAROL, ES || ennek feieről az Antichri- || StuSrol. || . . . 320b lapon [Dddd₃ jelzéssel és 582. lapszámmal] a 20. sorban: JeSuSnac ditSöSeges el iöueteleuel. Mely dolog, || hogy hamarSaggal meglegyen, az || Istent arra tellyes Sziu- || böi keriüc. || VEGE. ||

Kis negyedré, olasz betűtípus, 29 számozatlan + 291 számozott = 320 lap, a—h, A—Dddd₃ jelzéssel, órszavakkal és 9—582 lapszámmal, átlag 28 sorral (a 2a lapon 21, 320b lapon 24 sor), lepezímekkel, címlapja három nagyságú betűtípussal, fametszetű ékitménynyel, 2a és 3a lapján fametszetű kezdőbetűkkel.

Szabó Károly, Id. m. 1 k. 378. sz.

8 példánya ismeretes, 1 a papnevelő-intézet könyvtárában Szombathelyen, 1 gróf Festetics Thassziló könyvtárában Keszthelyen, 1 a Radvánszky-könyvtárban Radványon, 1 a Magyar Tud. Akadémia könyvtárában (csonka), 1 a református kollégium könyvtárában Kecskeméten (csonka). 1 a református kollégium könyvtárában Pápán (csonka), 1 a liceumi könyvtárban Sopronban (csonka), 1 az ev. liceum könyvtárában Késmárkon.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS- KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1905. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2894 db, ajándék útján 127 db, vétel útján 134 db, áthelyezés útján 16 db, összesen 3171 darab nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül köteles példány czímén beérkezett: gyászjelentés 1744 db, zárszámadás és üzleti jelentés 351 db, egyházi körlevél 97 db, perirat 38 db, hivatalos irat 263 db, műsor 632 db, alapszabály 247 db, színlap 2793 db, falragasz 1576 db, vegyes 672 db, összesen 8413 darab apró nyomtatvány.

Vételre fordítottatott 1412 korona és 79·25 márka.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Áldásy Antal, Bába-Kalauz szerkesztősége, Balogh Jenő, Biblioteca e museu da Marinha, Rio de Janeiro (2 db), Budapest székesfőváros tanácsa, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, Dézsy Dénes Ozsdola, Dollinger Gyula, Erdélyi Kárpát Egyesület Kolozsvár, Érseki iroda Eger, Kalocsa, Farkasfalvi Imre, Földművelésügyi m. kir. minisztérium, Főrendiházi iroda (7 db), Fraknoi Vilmos, Gurányi László Újpest (5 db), Herczegprimási iroda, Hist. Verein für Steiermark Graz, Imperial University Tokyo (3 db), Incze Henrik, Izr. magyar irodalmi társulat, Kaiser. Akademie der Wissenschaften Krakau, Kassai Múzeum igazgatósága, Katona Lajos (2 db), Képviselőházi iroda (12 db), Kereskedelemügyi m. kir. minisztérium, Kir. kath. főgymnázium igazgatósága Pozsony, Közgazdasági Közlemények szerkesztősége (2 db), K. u. K. Haus-, Hof- und Staats-Archiv Wien, Loesche Georg Wien, M. kir. állami számvevőszék elnöke (2 db), M. kir. földtani intézet (3 db), M. kir. országos meteor. s földm. intézet (6 db), M. N. Múzeum irodája, Magyar Tud. Akadémia, Márki Sándor

Kolozsvár (3 db), Miskolczi keresk. és iparkamara, Móricz Pál Debreczen, Múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége (3 db), Myskovszky Emil Mecsek-Szabolcs, Pannonhalmi főapát, Pénzügyi Hírlap szerkesztősége, Putnam Herbert Washington, Roth Gyula New-York, Rothschild-sche Bibliothek Frankfurt a. M., Smithsonian Institution Washington, Statist. Central-Commission Wien (4 db), Szendrei János, Szinnyi Ferencz, Todorán Endre Szamosujvár, Turopolje nemes község Zágráb, Vallás és közokt. m. kir. miniszterium, Varjú Elemér, Velösy Lipót, Veszprémi káptalan, Westpreussisches Provinzial-Museum Danzig, Zsemley Oszkár Tiszolcz, Zsilinszky Lajos Szentendre (3 db).

A könyvtár helyiségeiben 13,133 egyén 31,578 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 679 egyén 1114 kötetet használt.

Az új rend következtében, hogy az olvasóterem délután négy óráig áll a közönség rendelkezésére, ezen meghosszabbított idő alatt, vagyis délután 1—4 óráig, a lefolyt évnegyedben 5918 egyén látogatta az olvasótermet.

A lefolyt negyedévben 2309 munka osztályoztatott, melyekről összesen 2943 czédula készült. Kötés alá készítettett 554 mű 768 kötetben.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségben ezen idő alatt 583 csomag érkezett; ugyaninnen 548 levél expediatott, a miből 247 reklamálás volt. Az 1897. XLI. t.-cz. intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 12 esetben kéretett.

II.

A *kézirattár* ajándék útján 2 kézirattal és 2 darab irodalmi levéllel, vétel útján 13 darab kézirattal, 48 darab irodalmi levéllel és 1 darab irodalmi analectával, vagyis összesen 15 darab kézirattal, 50 darab irodalmi levéllel és 1 darab irodalmi analectával gyarapodott.

Az ajándékozók közül Szontagh Antal Pulszky Ferencz egy levelével gyarapította gyűjteményünket, az Erkel-család pedig a 20,000 koronaért megvásárolt Erkel Ferencz-féle hagyatékot utólag kiegészítette Schubert »Die Nacht 1817« czimű zeneszerzeményének és Mosonyi Mihály Erkelt üdvözlő kardalának eredeti kézírataival.

Vételre összesen 125.10 korona és 11.40 márka fordítottott.

Szerzeményeink közül kiemelendők Karacs Teréz kézíratai, Borsiczky István 1832-iki követi utasíttatása Trencsén vármegyétől, Pyrker László »Tröst« cz. verse és Balassa Pál XVII. századi jezsuita írónk »Forma processus fori spiritualis etc.« cz. eddig ismeretlen művének kézírata. Az irodalmi levelestár nevezetesebb darabjai közt Barnay Lajos, Courtens Ferencz, Karacs Teréz,

Mainville-Fodor Josefine, Prielle Kornélia, Pulszky Ferencz és Tilgner Viktor levelei szerepelnek.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül a sugó-könyvekből külön gyűjtemény alakítottatott s folytatottatott a betűrendes levelestár kiegészítése.

Az évnegyed folyamán 10 esetben kikölcsönözött 19 kézirat és 25 irodalmi levél, 64 kutató pedig használt 151 kéziratot és 1 irodalmi levelet.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása: köteles példányokból 224 évfolyam 23,248 szám, ajándék útján 1 évfolyam 52 szám, összesen 225 évfolyam 23,300 szám.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 1372 olvasó 2559 kötetet, a házon kívül 22 olvasó 78 kötetet, összesen 1394 olvasó 2637 kötetet használt.

Czéduláztatott 53 uj hírlap és 297 évfolyam, átnézetett 225 hírlap 23,300 szám.

Kötés alá adatott 320 kötre való hírlap.

A köteles példányok, melyek a kimutatással (csomagban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számonként beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betűrendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reclamáltattak és ezek is följegyeztettek; de időnként a kötés alá rendezésnél is megtörtént a reclamatio.

IV.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 4, vétel útján 4754 darabbal s letétemény útján 3 családi levéltár anyagával gyarapodott.

Vételre fordított 9426·40 korona és 66·65 márka

Ajándékaikkal Pór Antal esztergomi praelatus-kanonok, B. Szabó László nemz. múzeumi gyakornok és id. Szinnyi József igazgató-őr, letéteményeikkel Bogay Elemér, Szinnyi Merse Pál és Tarányi-Ossterhuber Ferencz járultak az osztály gyarapodásához.

A törzsanyag gyarapodásából 140 db eredeti és 42 másolat esik a középkori iratok, 4521 db az újabbkori iratok, 47 db az 1848/49-es gyűjtemény, 4 db a nemesi iratok és 4 db a pecsétlenyomatok csoportjára.

Az osztály helyiségében 77 kutató 18,487 darabot használt; külső használatra kikölcsönözött 11 térítvényen 581 db irat és 8 db fénykép.

Az évnegyed uj szerzeményei között első helyen kell megemlékeznünk a nyitraszerdahelyi Zerdahelyi család iratairól, a

melyekben a Múzeum Nyitra vármegye egy régi családjának okleveles emlékeinek jutott birtokába. A levéltár, melyet vétel útján szereztünk meg, a középkorból 8 db XIII., 49 db XIV., 62 db XV., 17 db XVI. századi eredeti iratot és 42 másolatot foglal magában. A középkori iratok csoportja ezenfelül még IV. László 1283-iki oklevelével, a győri káptalan 1307-iki kiadványával, mely Ottó király egy okleveléről tesz említést és Dancs zólyomi ispán 1337-iki oklevelével, végül egy Carvajal János bibornok számára 1455-ben kiállított rendkívül érdekes utalvány-nyal gyarapodott, melyen a bibornok sajátkezü aláírása és pecsétje látható.

Az újabbkori iratok között említésre méltó egy táblázat, mely az I. Ferdinánd gyermekeinek születésére és megkeresztelésére vonatkozó adatokat tartalmazza, továbbá Savoyai Eugénnek a Rákóczi-mozgalom tárgyában 1703. decz. 27-ikén kelt levele és Kölcey Ferencz 1833. okt. 22-ikén Szatmár vármegye rendeihez intézett köszönő irata.

Az 1848/49-es gyűjtemény legnevezetesebb gyarapodása gróf Andrássy Gyula 5 db levele Kossuth Lajoshoz az 1849. év utolsó négy hónapjából és Kossuth Lajosnak az egyik levélre 1849. szept. 20-ikán írt válasza.

Pecsétgyűjteményünk a Nagybánya város XIV. századi pecsét-nyomójáról készített galvan-másolatokkal, valamint Nagy Lajos király lengyel királyi pecsétjének és az idősebbik Erzsébet királyné titkos pecsétjének galvan-másolataival gyarapodott.

Nemesi irataink új szerzeményei: 1. 1635. febr. 14. Sopron, II. Ferdinánd címerlevele Hettey másként Török Balint részére. 2. 1636. július 30. Gyulafehérvár, I. Rákóczy György címerlevele Kresztely Márton részére. 3. 1659. szept. 23. Pozsony, I. Lipót címerlevele Saikovich Péter részére. 4. 1705. okt. 2. Bécs, I. József címerlevele Pavesich Imre részére. Ezekhez járul a Tarányi-Oszterhuber levéltárból a következő 3 db: 1. 1634. okt. 6. Ebersdorf, II. Ferdinánd címerlevele Horváth másként Tergosith János részére. 2. 1716. ápr. 16. Bécs, III. Károly címerlevele Tarányi Ferencz részére. 3. 1741. okt. 28. Pozsony, Mária Terézia címerlevele Oszterhuber János részére.

Családi letéteményeink a *Bogyay*, *Szinyei-Merse* és a *Tarányi-Oszterhuber* családok levéltáraival gyarapodtak; ezek letéteményezése által örök létbe elhelyezett családi levéltáraink száma 75-re emelkedett.

Az újabb szaporulatok teljes feldolgozásán kívül folytattattott Kossuth Lajos iratainak revedialása és a gyászjelentések múzeumi anyagának feldolgozása. Ez évnegyedben nyert befejezést a törzsanyag középkori okleveleinek czédulázása, mely munka 1901. szeptember óta vette igénybe a levéltári személyzet egyik tagját.

A középkori oklevelek anyagáról 9079 czédula készült, ez a szám egyúttal az oklevelek darabszámát is mutatja. A további feladat e téren a családi levéltárak középkori okleveleinek czédulázása, ennek megtörténte után az oklevelek regesztázása.

A családi levéltárak közül befejezést nyert és most áll revideálás alatt a Berzeviczy család bárói ága levéltárának és a Tarányi-Oszterhuber család levéltárának rendezése. Ez utóbbinak anyaga 4 db. XVII., 60 db. XVIII., 112 db. XIX. századi iratot és 1 genealogiai táblát, összesen 177 darabot foglal magában. Folyamatban van az Antos és Goszthonyi családok levéltárának rendezése.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1903-BAN.

A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának 1903. évi állapotáról *Ferenczi Zoltán* igazgató a következő jelentést terjesztette a nmélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr elé:

A budapesti m. kir. tudomány-egyetem könyvtárának 1903. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet mély tisztelettel a következőkben teszem meg:

E jelentésem s az 1903. évi gyarapodási czímjegyzék is valamivel később jelenik meg a rendesnél, minek ismét csak nyomdai akadályok az okai; mert a nyomtatás kérdése, illetőleg költségeinek fedezésmódja újra felvetetett. Nagyméltóságod a gyarapodási czímjegyzék nyomtatását újra a könyvtár megterhelése nélkül méltóztatott elrendelni s így most már az akadály a további megjelenés elől el van hárítva.

Az 1903-ik év egyébiránt a csendes munkásság éve volt, a mint ez a legkivánatosabb. Kiemelendő, hogy részt vettünk az Iparművészeti múzeum ex-libris- és a Kassa város Rákóczy-ereklye-kiállításán; utóbbinak megnyitásán a könyvtárt *Dedek Cr. Lajos*, könyvtárunk egyik őre, képviselte. Ezeken kívül árlejtés útján új, kedvezőbb szerződést kötöttünk a könyvek köttetésére nézve, megbecsültük a Fodor József egyetemi tanár utódai által az államnak megvételre felajánlt könyvtárt; dr. *Décsi Lajos* könyvtártiszt megbízatást nyert a Tökölánum könyvtára hivatalos átadásához. A könyvtári munkálatokban nem volt semmi hátramaradás; megkezdtük és folytattuk az összes, addig halomban hevert külföldi doktori értekezések feldolgozását s 1904-ben a munkát nagyrésztben befejeztük. Közben feldolgoztuk az összes adományokat. Ezek közt dr. *Horváth Dézso* kir. táblai bíró úr özvegye könyvtárunknak ajándékozott férje hagyatékából 167 kötetet, melyből 129 kötetet könyvtárunkba iglattunk és 38 kettős példány volt; dr. *Krayzell Aurél*, Sáros vármegye

tiszti főorvosának örökösei, özv. Krayzell Aurélné és dr. Horváth Ödönné Krayzell Aranka úrnők, könyvtárunknak ajándékozták az elhunynak homeopatha-orvosi művekből álló könyvtárát 347 kötetben, melyekből 188 kötet a gyarapodás, 159 kötet kettős példány. Dr. *Fischer Adolf* budapesti orvos úr ajándékozott 187 kötet orvosi művet; ebből a könyvtár gyarapodott 163 kötettel és 24 kettős példány volt. A budapesti »Cercle français« ezelőtt 15 évvel oly jegyzőkönyvi határozattal tette le könyvtárunkba őrzésképen könyvtárát, hogy ha bizonyos számú évek (15 év) múlva a kör újra nem nyílik meg, a könyvtár az egyetemi könyvtár tulajdonába menjen át. E jegyzőkönyv értelmében a kitűzött idő lejárván, egyetértve a kör volt tisztviselőivel, *Tölgyi Gyula* tanár és *Pietro Villa* őrnagy urakkal, a könyvtárt átvettem 510 kötetben s ebből 475 kötetet a könyvtárba igtattam s 35 kettős példány volt. A legfontosabb adomány volt azonban a Pauler-könyvtár. Ugyanis dr. *Pauler Gyula*, országos levéltári igazgató örököse, dr. *Pauler Ákos* egyet. magántanár úr 1903 szeptemberében könyvtárunknak adományozta megboldogult édes atyja 4219 kötetre menő történelem-irodalmi nagybecsű könyvtárát, melyet siettem feldolgoztatni s ebből a könyvtár 2630 kötettel gyarapodott, 1589 kettős példány volt. Ezekről az adományokról külön-külön tettem jelentést az egyetemi tanácsnak s a könyvtár nevében is köszönetemet fejeztem ki az adományozóknak.

Könyvtárunk személyzetének ügyeiben a következő változások történtek:

a) Az igazgató korpótléakai korábbi szolgálatidejének részben való beszámításával rendeztettek az 1903 május 18. felségelhatározás alapján (36.069/903. vkm. sz.). — *Tetzel Lőrincz* III. oszt. könyvtár-tiszt első évötödös pótléka folyósított 40.117/903. vkm. sz. a., dr. *Barbul Jenő* kisegítőiszt 200 kor. jutalomdíjban részesült 64.389/903. sz. a., *Hóman Bálint* fizetéstelen kisegítőistté nevezetett ki 43.209/903. vkm. sz. a., két napidíjas írnok engedélyeztetett 23.402/903 vkm. sz. a., mely felhatalmazás alapján napidíjasokká felfogadtattak: *Ascher Kálmán* jh. és *Hubay Jenő* jh.

b) *Pintér József* ideiglenes szolga véglegesített 24.607/903. vkm. sz. a. Egy szolgai állás altiszti állássá minősítése ügyében felterjesztés történt. Két napidíjas szolga engedélyeztetett 23.404/903. vkm. sz. a., melynek alapján ilyenekül *Lőrincz András* és *Szabó András* felfogadtattak. *Beck Ferencz* ideigl. kisegítőszolga részére ruhapénz utalványoztatott 12.795/903. vkm. sz. a.

A könyvtár bevételei tettek 1903-ban: 29.000 koronát az állami átalányból, az 1902. évi átalány kiegészítésére utalványoztatott 2826 kor., egyéb bevételekből (időközi kamatok, beiratási és könyvtárilleték) 5189 kor. 23 fillért, összesen tehát 37.015 kor. 23 fillért. Ezzel szemben a kiadás volt 37.630 kor. 17 fill. a túlkiadás tehát 614 kor. 94. fill.

A lefolyt évben könyvtárunk vétel útján szaporodott 3317 kötet művel s egy kötet kézirattal, ajándék útján pedig 2291 kötettel és füzettel, mely utóbbiak között volt: egyetemi nyomtatvány 111 db, dissertatio 1081 db és iskolai értesítő 205 db. A rendes szaporodás tehát 5608 kötet mű és 1 kötet kézirat. Ehhez járul még néhai dr. Pauler Gyula orsz. főlevéltárnok úr könyvtára. E könyvtár áll 2095 műből 4219 kötetben, melyből 2630 kötettel gyarapodott a könyvtár (a többivel a duplumkönyvtár). Továbbá a Krayzell Aurél könyvtár 188 kötet gyarapodással, úgy hogy az 1903. évi gyarapodás összege 8426 kötet mű s 1 kötet kézirat.

Könyveket ajándékoztak: a) *Hatóságok, intézetek, testületek és szerkesztőségek*: M. Orsz. Képviselőház, M. kir. kormány, Cs. és kir. közös kormány, Osztrák cs. és kir. kormány, francia, indiai, angol kormány, olasz, perui és román kormányok; továbbá bosznia-hercegovinai, cseh, dalmát, horvát és sziléziai tartományi kormányok; Szerém és Szilágy vármegyék; Budapest székesfőváros, Brassó, Pozsega, Senj és Zágráb, továbbá Karlsbad és New-York városok, M. kir. államnyomda, Cs. és kir. udvari és államnyomda, University of Chicago. Press. — Budapest székesfőváros m. kir. államrendőrsége, M. kir. posta- és távirda-vezérigazgatóság, United States Departement of agriculture, Orsz. vízepít. igazgatóság vízrajzi osztálya, M. kir. közp. szőlészeti állomás, M. kir. közp. statisztikai hivatal, Budapest székesfőváros statiszt. hivatala, K. K. statistische Central-Commission, Institut international de statistique, olasz statiszt. hivatal, Office international de statistique, Miskolczi keresk. és iparkamara, Magyar Tudományos Akadémia, Csász. tud. Akadémia (Wien), Académie royale de Belgique (Bruxelles), Academy of science of St-Louis, Accademia dei Lincei (Roma), Múzeumok és könyvtárak Orsz. Tanácsa, Múzeumok és könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége, Magyar Nemzeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Erdélyi Múzeum-Egylet (Kolozsvár), Balatoni Múzeum-Egyesület (Keszthely), Nagybányai Múzeum-Egyesület, Esztergomi főegyházmegyei könyvtár, Frankfurter városi és göttingeni egyetemi könyvtár, Biblioteca Marciana (Venezia), Bodleian library, New-York Public library, Délmagyarországi tört. és régészeti társulat, Magyar heraldikai és genealogiai társaság, Verein für siebenbürgische Landeskunde (Nagy-Szeben), Société d'histoire contemporaine (Paris), Royal historical Society (London), Asiatic Society of Bengal, Smithsonian Institution (Washington), Magyar jogászegylet, Társadalomtudományi Társaság, Protestáns irod. társaság, Izraelita magy. irodalmi társaság, Budapesti m. kir. orvosegyesület, John Hopkin's Hospital (Baltimore), Budapesti egyetemi I. sz. klinika, Pathological Society of London, Magyar mérnök és építészegylet, Stefánia kórház-egylet, Orsz. állatvédő-egyesület, Országos erdészegyesület, Pesti Lloyd-társulat, Franklin-társulat, M. kir. földtani intézet, Meteorológiai és földmágnességi m. kir. közp. intézet, Ógyalai

observatorium, Universitäts-Sternwarte (Wien), Observatoire astronomique de Moscou, Esztergomi érseki egyházmegye, Kalocsai érseki egyházmegye, Székesfehérvári és veszprémi püspöki egyházmegye, Dunántúli ág.ev.hitv. egyházkerület, Zirczi cisztercita-rend, Szegedi zsidó hitközség. Szerkesztőségek: Alkotmány, Aradi Közlöny, Bolond Istók, Borsszem Jankó, Budapesti Tagblatt, Budapesti Közlöny, Gyógyászat, Gyógyszerészeti Hetilap, Gyógyszerészeti Közlöny, Jézus szentséges szívének hírnöke, Jogtudományi Közlöny, Központi Értesítő, La Chronique de France, Magyar Ipar, Magyar Nemzetgazda, Magyar Orvosi Archivum, Magyar Pedagógia, Magyar Sion, Magyar Zsidó Szemle, Néppárt, Ország Világ, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, Reichsgesetzblatt, Religio-Vallás, Üstökös, Vasárnapi Ujság, Politikai Ujdonságok, Világ Krónika. — b) *A magyar egyetemek és felsőbb tanintézetek közül*: Budapesti m. kir. tud.-egyetem, Budapesti egyetem közp. irodája, bölcsészeti kara, növénytani intézete, Kolozsvári egyetem, Debreczeni ev. ref. főiskola, Egri érseki joglyceum, Nagyváradai jogakadémia, M. kir. állatorvosi főiskola, Szegedi III. ker. polg. iskola. Azonkívül a beérkezett 205 db iskolai értesítő egy részét közvetlenül az illető intézetek küldték be, másik részét a nagym. vallás- és közokt. m. kir. minisztérium útján kapta a könyvtár. — c) *A külföldi egyetemek közül*: University of St.-Andrews, Athenai, Baseli, Bécsi, Berlini, Berni, Bonni, Breslaui, Coimbrai, Edinburghi, Freiburgi (i. Br.), Göttingeni, Greifswaldi, Grenoble-i, Halle-Wittenbergi, Helsingfors, Jurjevi (Dorpat) egyetemek, Hochschule in Karlsruhe, Kieli, Kopenhágai, Königsbergi, Lausanne-i, Liége-i, Lyoni, Marburgi egyetemek, Michigan College of Mines, Princeton University (New-Yersey), Párisi egyetem, Scuola superiore di agricoltura in Portici, Prágai, Stockholmi, Strassburgi, Tokiói, Toulouse-i, Tübingeni egyetemek. Tübingeni egyetem jogi kara, Upsalai, Utrechti egyetemek s a Yorkshire College, Leeds. — d) *A magánosok közül*: Abel Fr. Wilh. (Magdeburg), Balch Thomas Willing (Philadelphia), dr. Balogh Jenő (Budapest), Dr. Bárány Gerő (Kolozsvár), Dr. Beke Manó (Budapest), Benkő Imre (Nagy-Körös), Bidermann Rezső báró, Boulanger Émile (Paris), Bresiewicz Thaddäus (Wien), Buday Aladár (Budapest), Bussy J. H. de (Amsterdam), Clemm Walther Nic. (Berlin), Czéh Antal (Pécs), Dambergis Anast. R. (Athen), Dedek Cr. Lajos (Budapest), Deéry Károly (Kassa), Delisle Leopold (Paris), Dr. Dézsi Lajos (Budapest), Dowson Walter (London), Esterházy Sándor (Kassa), Fehér Ipoly pannonhalmi főapát, Ferenczi Sarolta (Budapest), Dr. Ferenczi Zoltán (Budapest), Dr. Fialla Lajos (Bukarest), Dr. Fiók Károly (Budapest), Fischer Győző (Budapest), Alföldi Flatt Károly (Budapest), Forster Gyula (Budapest), Fraknoi Vilmos püspök (Budapest), Dr. Frémont (Nizza), Fuchs Friedr. (Bonn), Dr. Gyalui Farkas (Kolozsvár), Dr. Győry Tibor (Budapest), Dr. Havass Rezső

(Budapest), Herman Ottó orsz. képviselő (Budapest), Horváth Béla (Budapest), Dr. Horváth Ödön (Eperjes), Hoskier Herm. (London), Dr. Hőgyes Endre (Budapest), Dr. Jacob Georg (Erlangen), Janet Charles (Paris), Dr. Katona Lajos (Budapest), Dr. Kautz Gyula (Budapest), Koch Ernst (Meiningen), Koncz József (Marosvásárhely), Konkoly Thege Miklós (Budapest), dr. Körösy József (Budapest), Krafft Hugues (Paris), Kvassay István (Budapest), Lapi S. (Citta di Castello), Lipták Albert (Budapest), Löw Immanuel (Szeged), Makay Béla (Budapest), Dr. Márki Sándor (Kolozsvár), Dr. Meliörisz Béla (Eperjes), Merck E. (Darmstadt), Dr. Mihályfi Ákos (Budapest), Milesz Béla (Eger), Dr. Nagy Mór (Budapest), Oeller J. (Wiesbaden), Dr. Ortway Tivadar (Pozsony), Pappafava Wladimir (Zara), Dr. Pauler Ákos (Budapest), Pertl András (Budapest), Il Conte Politi Flamini (Roma), Pongrácz Elemér (Ipolság), Quaritch Bern. (London), Dr. Raffay Ferencz (Eperjes), Ráth Mór könyvkereskedése (Budapest), Rombauer Roderick E. (St-Louis, Amerika), Róna Sámuel (Budapest), Rosenthal Ludw. (München), Rudnay Józsefné (Budapest), Sármay József honvédszázados (Budapest), Saskeőy József (Budapest), Dr. Schilberszky Károly (Budapest), Dr. Schmitt Jenő (Budapest), Dr. Schulek Vilmos (Budapest), Schultz Imre (Pozsony), Dr. Sebestyén Gyula (Budapest), Dr. Simonyi Zsigmond (Budapest), Szabó Ervin (Budapest), Szalay Imre (Budapest), Szalay László (Budapest), Széll Farkas (Debreczen), Szemere Miklós (Budapest), Sziklay János (Budapest), Id. Szinnyei József (Budapest), Téglás Gábor (Budapest), Tóth Mike (Kalocsa), Vadász Imre (Budapest), Wallner Ignác (Sopron), Dr. Walter Gyula (Budapest), Wasmuth Ernst (Berlin), Wheeler H. L. (Boston), Zangger Theodor.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezéseinkről a következő jegyzék szól: Bécsi K. u. K. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv, Bécsi K. u. K. Hofbibliothek, Bécsi Egyetemi könyvtár, Berlini kir. könyvtár, Boroszlói városi könyvtár, Buffaloi The Douglas Publishing Company, Gráczy egyetemi könyvtár, Heidelbergi egyetemi könyvtár, Innsbrucki egyetemi könyvtár, Krakói Jagelló-egetemi könyvtár, Lembergi egyetemi könyvtár, Lipcsei egyetemi könyvtár, Münchener egyetemi könyvtár. Münchener K. B. Hof- u. Staats-Bibliothek, Prágai egyetemi könyvtár, Biblioteca da Faculdade de Direito (Recife, Brazil-Pernambuco), Sarajevoi gimnázium, Tübingai egyetem jogi fakultása, Upsalai egyetemi könyvtár.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása az 1903. évben.

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	59	58	33	20	19	3	712	589	119	38	1649
Orvostanhallgató	19	16	7	2	3	—	117	94	28	15	301
Bölcsészethallgató	28	29	20	14	8	2	436	237	68	16	858
Gyógyszerészhallgató	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
Hittanhallgató	—	—	—	4	—	—	1	2	1	—	8
Műegyetemi hallgató	13	6	11	6	4	—	65	48	22	9	184
Közép- és szakisk. tanuló	1	2	1	1	—	1	9	3	3	2	23
Állatorvostanhallgató	—	2	—	—	—	—	4	7	6	1	20
Jog- és államtud. szigorló	4	1	4	1	4	—	10	8	3	4	39
Orvostani szigorló	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	4
Bölcsészeti szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ügyvédjelölt és joggyakornok	17	13	10	11	10	2	39	31	21	7	161
Tanár- és tanítójelölt	5	3	—	—	2	—	9	4	—	3	26
Magánzó	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	3
Hivatalnok	8	6	6	5	4	2	22	17	6	5	81
Hírlapíró és író	1	—	1	1	2	—	2	4	1	—	12
Tanár és tanító	4	—	1	—	2	—	10	8	1	2	28
Ügyvéd	—	1	—	—	1	3	1	2	3	—	11
Orvos	2	1	—	—	—	1	2	4	—	—	10
Lelkész	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Katonatiszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kereskedő	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Mérnök	1	2	2	—	—	—	4	3	3	1	15
Művész	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2
Vegyész	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	3
Műiparos	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	3
Gazdász	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Közigazg. tanf. hallg.	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	3
Gyógyszerész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Állatorvos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	163	140	96	66	61	14	1448	1068	289	104	3449

A 3450 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 60,629 ízben vette igénybe az olvasótermet és itt 65.025 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

**Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermének forgalma
az 1903. évben.**

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathem. és term.-tud.	Bölcsész- és nevel.-tud.	Történelmi és földr.-tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encyel. és vegyesek	
Január	7519	12	2664	850	1027	914	263	840	982	462	8014
Február	8105	7	3259	965	923	830	215	815	1206	319	8539
Márczius	7679	4	3244	945	726	774	188	908	1115	294	8198
Április	4360	4	1914	544	524	436	131	479	535	135	4702
Május	4750	11	2155	708	464	476	126	475	560	143	5118
Június	1722	—	716	348	149	180	68	149	214	65	1889
Szeptember	3318	2	1063	445	371	392	183	414	499	168	3537
Október	7631	4	3017	879	886	798	336	908	1243	286	8357
November	8789	32	3580	989	1122	826	357	1005	1176	290	9377
Deczember	6756	23	2720	718	894	677	332	822	825	283	7294
Összesen	60629	99	24332	7391	7086	6303	2199	6815	8325	2445	65025

Az olvasóterem július és augusztus hóban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati termében a használati forgalom az 1903. évben.

Hónap	Az olvasók száma	A használt művek szakok szerint													A használt művek száma
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Újsnyomtatvány	Folyóirat	Kézirat	Vegyes	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tudom.	Bélsélel- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január ...	378	10	64	24	11	31	25	52	22	12	—	254	—	—	505
Február ...	304	9	36	9	11	22	19	25	27	12	3	301	—	—	564
Márczius ...	274	29	36	38	33	17	37	47	25	22	—	291	—	—	575
Április ...	202	3	7	9	14	6	13	16	10	3	1	312	—	—	394
Május ...	193	5	10	9	8	9	15	9	6	4	—	298	—	—	373
Június ...	173	8	10	9	4	13	5	7	8	2	—	298	—	—	364
Július ...	38	—	—	—	2	2	3	4	4	3	—	101	—	—	119
Augusztus	13	—	2	1	6	2	2	2	—	2	—	39	—	—	56
Szeptemb.	194	1	7	8	12	4	11	14	12	13	2	276	—	—	360
Október ...	279	5	11	8	12	12	11	14	10	5	—	474	—	—	562
November	257	3	11	17	17	19	19	26	26	4	—	323	—	—	465
Deczember	216	2	13	6	10	9	7	5	11	8	—	352	—	16	389
Összesen ...	2521	75	207	143	149	156	173	226	166	90	6	3319	—	16	4726

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma
az 1903. évben.

H ó n a p	A kölcsönzők száma	A kölcsön- vett művek száma
Január	578	1150
Február	630	1271
Márczius	763	1896
Április	481	1373
Május	623	1653
Június	631	1721
Július	193	790
Augusztus	112	346
Szeptember	431	1293
Október	581	1425
November	681	1578
Deczember	639	1700
Összeg	6343	16196

SZAKIRODALOM.

Bellai József: *A Temesvár szab. kir. városi nyilvános könyvtár szakcímjegyzéke.* Temesvár, 1904. Csendes J. 8-r. I. kötet. VIII, 484 l., II. kötet IV, 431 l. Ára ?

Két hatalmas, szép nyomású kötetben adta át a nyilvános használatnak Temesvár szab. kir. város közönsége példás áldozatkészséggel létesített közkönyvtára anyagát. A városi hatóság egyrészt Temesvár művelt társadalmának régóta érzett hiányát pótolta e nagyfontosságú intézmény létesítésével, másrészt kiváló honfiai köteleességet teljesített, midőn *Telbisz* Károly polgármester kezdeményezésére már 1895-ben elhatározta, »hogy a nemzeti-ségek lakta Délmagyarország ezen központjában a közművelődés ápolásának szentelt csarnok: a lakosság minden rétege által megközelíthető nagy közkönyvtár felállíttassék«.

Az új gyűjtemény magvát a városi tanácsnak mintegy húsz év óta gyűjtött 11,000 kötetre tehető saját könyvtára képezte; ehhez járultak a »Délmagyarországi Történeti és Régészeti Társulat« 4500, a »Délmagyarországi Természettudományi Társulat« 5300, a »Temesvári Jogászegylet« 1600, Temesvármegye 900, s a »Délvideki Kárpát-Egyesület« 400 kötetes, nagyrészt tudományos jellegű könyvgyűjteményei, melyek jobbára örök letétemény gyanánt nyertek elhelyezést. Azonkívül több magánegyén is növelte kisebb-nagyobb adománynyal az ekként fölszaporodott anyagot, mely a dr. *Baróti* Lajos és dr. *Berkeszi* István tanároktól megvásárolt gyűjteményekkel együtt, mintegy 28,000 kötetre tehető.

Itt jegyezzük meg, hogy a könyvtár továbbfejlesztésének fő iránya, a mai általános tudományos jelleg épségben tartásával, »főleg az, hogy a Temesvár városára és az egész Délmagyarországra vonatkozó teljes irodalmat összegyűjtse«. E cél megvalósítását nagyban elősegíti a jövőre nézve az igazságügyi kormány amaz intézkedése, melylyel a temesvári kir. ügyészséghez beszolgáltatandó sajtótermékeket a város könyvtárának gyarapítására rendelte fordítani.

A már is jelentékeny könyvvállomány rendezése lehetőleg az összes modern követelmények figyelembe vételével történt s *Bellai*

József könyvtári felügyelőnek, valamint öt segédmunkásának másfél esztendejét vette igénybe.

A könyvanyag embermagasságú állványokon nyert elhelyezést, a mind általánosabbá váló raktárrendszer elvei alapján. A könyvek a polczokon a főszakok s ivnagyság szerint elkülönítve, az érkezés sorrendjében állanak s folytatólagos számokkal jelezvék.

A főszakok a következők: I. Könyvtártan. II. Encyklopaediák. III. Hittudomány. IV. Bölcsészet. V. Közművelődés és oktatásügy. VI. Nyelvtudomány. VII. Szépirodalom. VIII. Művészetek. IX. Történelem. X. Jogtudomány XI. Közigazgatás. XII. Ipar, kereskedelem, földművelés, nemzetgazdaságtan. XIII. Statisztika. XIV. Természet-tudomány. XV. Földrajz, néprajz. XVI. Mennyiségtan, műszaki művek. XVII. Orvostudomány. XVIII. Vegyesek. XIX. Hírlapok. XX. Térképek, rézmetszetek stb. E főszakok ismét áttekinthetőség szempontjából több alszakra oszlanak, de csak ott, a hol a jelenlegi állomány terjedelme ezt megkívánta, s bármikor a szükségletnek megfelelően szaporíthatók, mivel sem a könyvek felállításánál, sem könyvtári megjelölésénél figyelembe nem vettek.

A jelen nyomtatott kataloguson kívül, mely első sorban az olvasóközönség igényeit van hivatva kielégíteni; a könyvtárnak háromféle czimtár áll rendelkezésére: a betűrendes czédula-katalogus, a 32 foliókötetből álló szakezimtár, mely szintén szoros betűrendben közli a könyvek rövid czímeit s a helyi czimtár, mely az elhelyezés sorrendjében foglalja magában a feldolgozott anyagot. *Bellai* előszavában bizonyos büszkeséggel hangsúlyozza, hogy mindezek a belső használatra szánt katalogusok is nyomtatottak. »Ezen új rendszer — úgymond — Németország nagyobb könyvtárainál is csak a legújabb időben kezd elterjedni. Lényege abban áll, hogy a mű címét tartalmazó, vékony enyvezett papírra nyomtatott címke a czimtár megfelelő helyére beragasztatik. A jelen czimtárban levő, bő utasításokat tartalmazó czimkék csak a czédula- és szak- czimtárba vették fel, míg a helyi czimtárból és a növekedési naplóból ki vannak selejtezve.«

Ez idézetből kitűnik, hogy a czédula-katalogusnál a könyvcímek bibliografiai teljessége tekintetében sok a kívánni való, mert kétséget nem szenved: a felragasztáshoz a jelen nyomtatott katalogus egyoldalas levonatait használták fel a könyvtár rendezői. Jelen katalogus pedig, bár az olvasó közönség igényeit teljesen kielégítheti, a czédula-katalogussal szemben támasztható jogos követelményeknek koránt sem felel meg teljesen. Legfőbb fogyatéka, hogy a könyvek azonossága az itt közölt címekből a legtöbb esetben meg nem állapítható. Így a kiadó cég, vagy könyvnyomtató neve sehol sincs kitéve, sőt az sincs jelezve, vajjon az illető mű valamely gyűjteményes vállalat keretébe tartozik-e vagy sem. Az Olesó Könyvtár, Universalbibliothek stb. cz. hatalmas

vállalatoknak még csak a nevével sem találkozunk az egész könyvjegyzékben, noha a könyvcímek alapján úgy sejtjük, hogy a könyvtár anyagának igen tekintélyes részét az ilyen olcsó gyűjteményes vállalatok teszik.

Pedig az utalásokkal ugyan nem fukarkodik a szerző. Ha fordításról van szó, úgy az illető munkákat a fordító neve alatt is föltaláljuk; életrajzoknál a biográfia személyére is történik hivatkozás, sőt pl. az ily műveket mint: *Beöthy Zsolt*, A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése, *Magyar* irodalomtörténet (Beöthy Zs.) alatt is megtaláljuk, a mi a tárgyi katalogust pótolja némileg.¹

A névtelen munkák a cím kezdő szava alatt vannak felvéve elég következetesen, bár megesis, hogy pl. egy latin-német szótár *Autore Anonymo* alatt szerepel.

A használhatóság szempontjából súlyosabb természetű a katalogusnak az a fogyatkozása, hogy általános betűrendes névés tárgymutatóval nem bír, a mi az olvasó tájékozódását egyes konkrét esetekben igen megnehezíti. E hiányon azonban könnyen lehet majd segíteni a könyvtár újabb gyarapodásáról kiadandó pótkötet megjelenése alkalmával.

Dr. Gulyás Pál.

Passerini G. L. e Mazzi G.: *Un decennio di bibliografia Dantesca 1891—1900.* Milano, 1905. Ulrico Hoepli. 8-r. Czimkép, VII, 668, 2 l. Ára 12 lira.

E vaskos kötet szerzői fáradhatatlan buzgalommal szedtek össze minden bibliografiai adatot, mely az 1891-től 1900-ig terjedő időközből Dantéra vonatkozik. Dolgozatuk ékes tanubizonysága azon örömdetes jelenségnek, hogy a középkori vallásos ihlet e legnagyobb énekese az összes művelt nemzetek között mily sokoldalú, soha nem lankadó érdeklődés tárgya a mai túlön túl materialisztikus világfelfogás korában. Közel ötödfélezer (pontosan 4392) könyvészeti adat került ki a feldolgozott évtized *Dante*-irodalmából, melyből csupán 226 esik a költő összes és egyes műveinek kiadására eredetiben és fordításokban, teljes szöveggel vagy válogatott szemelvényekben, míg az óriási többség magával az író személyével, korával, gigászi művének magyarázatával, jellemzésével foglalkozik. A kiadások legnagyobb hányadát természetesen a *Divina Commedia* szolgáltatja úgy eredetiben, mint fordításban. Összesen 141 tételszám vonatkozik *Dante* főművére, melyek közül ötvenegy az eredeti olasz nyelvű, hat olasz tájnyelvi fordításra esik, míg idegennyelvű fordítást,

¹ De nem mindig. Így a mikor pl. *Petz Lajos*: A győri kolera-járvány 1886-ban cz. műve a szerző néven kívül *Győri* alatt is szerepel, de *kolera* alatt már nem, holott tárgy szerint inkább ez volna a megfelelő péczeszó.

átdolgozást 84-et ölel föl a jegyzék. Ez utóbbiak közt van baszk, cseh, francia, angol, latin, holland, lengyel, orosz, spanyol, svéd, német és magyar átdolgozás.

Míg *Dante* műveinek bibliográfiája az egyes munkák címei, s ezeken belül nyelvek szerint van csoportosítva, addig a *Dante*-ről szóló irodalom a szerzők vagy rendszők betűrendjében van felsorolva, minden tárgyi vagy nyelvi csoportosítás nélkül. Örömmel látjuk, hogy úgy a fordítások, mint a tanulmányok megfelelő rovataiban lehetőleg teljesen szerepel a magyar nyelvű *Dante*-irodalom is, a mi első sorban *Papp Cs. József* buzgóságának köszönhető, a kinek ez irányú érdemeit a szerzők külön kiemelik az előszóban. Örömmünket némileg lerontja az a körülmény, hogy a magyar címek közt alig van egy is, melyben a szerkesztők nyelvi tudatlanságából eredő, sokszor értelemzavaró sajtóhiba ne éktelenkednék: pl. Vasárnapi h. Varsánapi, Polgár h. pologár, Erdélyi Protestáns Lap h. Erdélyi Protestáns stb. *Papp* jól tette volna, ha nem csak bibliografiai adalékokkal látja el a szerkesztőket, hanem azok szedésének átvizsgálására is vállalkozik: így ez apró fogyatkozások el lettek volna kerülhetők. Különben szolgáljon megnyugtatóan, hogy német szomszédaink sem jártak sokkal szerencsésebben, a mint ez bírálók panaszaiból kitűnik: az idegen nyelvek tudása úgy látszik nem valami erős oldaluk a szerkesztőknek. De az ebből eredő fogyatkozások szinte elenyésznek munkájuk nagy gyakorlati értékével szemben. A szerzők ugyanis nem érik be a pusztá címek közlésével, hanem a hol tehették, rövid jegyzetekkel is kísérték adalékjaikat, vázolva a fontosabb cikkek tartalmát.

A vaskos kötetet három gondosan összeállított mutató rekeszti be, melyek elseje a személynevek, második a tárgyak lajstromát adja, míg az utolsó a *Dante* műveire vonatkozó utalásokat tartalmazza.

Dr. Gulyás Pál.

Strausz Antal: *A veszprémi káptalan könyvtárának betűsoros címtára.* Veszprém, 1904. Egyházmegyei kny. 8-r. 184, 2 l. Ára?

A veszprémi káptalan múlt évi április hó 23-án bizta meg *Strausz* Antalt főleg theologiai művekben gazdag könyvtára rendezésével, mely gyűjtemény, sajnos, a Magyar Minerva legújabb folyamában sem szerepel. *Strausz* nagy ügybuzgalommal fogott munkájához, a mennyiben szeptember 8-áig, tehát a megbízatástól számított ötödfél hónap alatt, nemcsak hogy »áttanulmányozta a könyvtárban szakirodalmát s meglátogatta az egyes nevezetesebb könyvtárakat,« hanem el is készítette a 3392 mű 6838 kötetéből s több ezer értekezést tartalmazó kolligátumgyűjteményből álló könyvtár czédula katalógusát, a jelen munka tárgyát képező »betű-

soros szakczimtárat«, továbbá az általános és a helyczimtárat. E gyors munkának nyomai meg is látszanak a nyomtatott kataloguson, melyben a szerző, »a mennyiben a hely és más körülmények engedték, a budapesti egyetemi könyvtár kezelőinek elveit törekedett megvalósítani.«

Ez elvek megvalósítása úgy látszik arra szorítkozott, hogy a szerző a maga önkénye szerint föllállítván tizennyolecz szakot, azokat az abc egyes betűivel A-tól T-ig megjelölte s az így megjelölt szakokon belül az egyes műveket érkezésük rendje szerint folyószámmal ellátva felállította. Maga a szakosztályozás tudományos rendszerességre nem tart igényt: tisztán gyakorlati jellegű s a már meglévő könyvanyag természetéhez simul. Innen magyarázható a theologiai szakok túltengése a többi tudományágak rovására, melyek közül csupán a szépirodalom, jog, történelem, földrajz, nyelvészet és filozófia számára állítottak fel külön szakosztályok, míg az emberi ismeretek többi része a »vegyes tudományok« semmitmondó, de fölötte kényelmes keretében nyertek jól-rosszul elhelyezést.

A művek osztályozása azonban oly felületesen történt, hogy nem igen fájlaljuk a részletesebben kidolgozott szakrendszer hiányát. Így a 7. szakban, mely pedig a részletesebben taglalt hit-tudomány egyik ágának, az askesisnek van fentartva, ott találjuk *Chateaubriand* *Génie du christianisme* című apologetikus munkáját, ugyane szerző »Martyres« című regényét és — *La Rochefoucault* herczeg épenséggel nem egyházi szellemű maximáit, míg *Pascal* *Pensées* cz. könyve, mely egy félben maradt keresztény apologiának örökbecsű töredékeit tartalmazza, a szépirodalomban foglal helyet. Ugyancsak a »szépirodalom, remekírók« felírású szakban fölös számmal találkozunk oly könyvekkel, minők: *Bartha* Tamás, A szabadköművesség; *Arezzi*, *Pitturae Vaticanae*; *Montesquieu*, *Esprit des lois* stb., a melyek épen nem illenek a szak címében kijelölt keretekbe.

A könyvczimek közlésénél sem járt el az összeállító kellő figyelemmel és következetességgel. Rendesen a szerzők neve, esetleg álneve alatt, teljesen anonym munkáknál pedig a könyvczim kezdőszava alatt szerepelnek a katalogizált munkák rövid czímei, a megjelenés helye és éve, továbbá a kötetek száma és alakja kíséretében. De azért gyakran a fordító neve alatt szerepel egy-egy munka, mint pl. *Young* éjszakái *Pétzeli* alatt, vagy a kiadó nevéen van az illető mű felvéve, mint *Dayka* versei, *Kazinczyén*. Az a mulatságos eset is előfordul, hogy a fordító és szerző nevéből új nevet formál a katalogus készítője: így lett Don Quichote szerzője *Cervantes Florian (!)*; vagy hogy a szerző címét vezetéknevének tartja: így vedlett át *Fullerton* Georgina *Lady Fullerton*-ná, a ki szegény a névmutatóban is csupán az L

betű alatt található fel. Sok zavarra adnak okot továbbá a klasszikus latinság írói is, kik közül pl. *Persius* egyszer *Flaccus*, másszor *Persius* alatt szerepel stb. De talán leginkább az M) és az A) jelzetű szakok felállítása hívja ki a kritikát, amaz »díszművek« czímen néhány drágább földabroszt s jubileumi albumot foglalva magába, egyik-másik antiquarius jegyzékében szereplő kitélt óhajt meghonosítani a tudományos könyvtartan terminológiájában; emez a »régi kéziratok és ősnymtatványok« czímén, nemcsak IV. Kelemen pápa beszédeinek egy XIV. sz. végéről való kézírata s 7 db latin incunabulum rövid leírását tartalmazza, hanem egyúttal 4 db régi magyar nyomtatvány czímét is közli (kettő magyar nyelvtű) — az 1584—1707 időközből, jelétül annak, hogy a szerző előtt nem áll elég világosan az ősnymtatvány és régi magyar nyomtatvány fogalma közti különbség.

Azt hiszem, e tévedések nagy része el lett volna kerülhető, ha a szerző munkáját több gondnal és kevesebb sietséggel végzi; ha a czédula-katalogus minden tekintetben azonos a nyomtatott jegyzékkel, úgy igen téved *Strausz*, midőn azt hiszi, hogy utódai számára csupán az újabb szerzeménynek feldolgozása maradt.

—ly—

Champion Pierre: *Les plus anciens monuments de la typographie Parisienne. Préfaces typographiques des livres sortis des presses de la Sorbonne (1470—1472). Recueil de fac-similés.* Paris, 1904. Honoré Champion 4-r. 21 l., 86 tábla. Ára 50 frank.

Hála több mint kétszáz év kritikai munkásságának, melyet *Chevillier* András, a Sorbonne egykori könyvtárnoka indított meg 1694-ben megjelent s korához képest igen érdemes dolgozatával,¹ a párisi könyvnyomtatás kezdete teljes történeti világításban áll előttünk.

Erre vonatkozó ismereteinket *Champion* jelen munkája újabb adatokkal nem igen gazdagította, de azért vállalkozását örömmel fogják üdvözölni mindazok, a kik egy-egy történeti eseményt a közvetlen adatokból szeretnek maguknak rekonstruálni. *Champion* ugyanis kitűnő hasonmásokban közli az első párisi sajtótermékek előljáró beszédeiből, ajánló leveleiből mindazokat, melyek a könyvnyomtatás s a vele kapcsolatos humanista mozgalmak történetére némi fényt derítenek s így nemcsak az irott okmányokkal egyenértékű, egykorú tudósítások birtokába juttatja az olvasót, hanem egyszemre a párisi könyvnyomtatás bölcsőkori emlékeinek gazdag sorát is könnyen hozzáférhetővé teszi. Összesen 86 oldal hasonmását kapjuk e kötetben. Az első négy tábla a

¹ L'Origine de l'Imprimerie de Paris, Dissertation historique et critique, divisée en quatre parties etc. 4-r.

legrégibb párisi nyomtatványnak, az év nélküli, de valószínűleg 1470-ben készült, *Gasparini Epistolae*-nek előljáró beszédét és *explicit*-jét közli, melyben *Fichet* Vilmos a lelkes humanista, *Heynlin* Jánost, mint a könyvnyomdászatnak meghonosítóját Párisban üdvözli s azon reményének ad kifejezést, hogy az új találmány Franciaországban föllendíti az elhanyagolt klasszikus tudományokat. A többi tábla jó részt *Fichet* egyéb bevezető, illetve ajánló leveleit mutatja be, melyek részben saját Rhetorikájához, részben Gasparinus »Orthographia«-jához, Bessarionus beszédeihez, Cicero műveihez, stb. készültek.

Igen érdekes továbbá a Rodericus zamorai érsek *Speculum humani Vitae* cz. munkája élén álló három levél, melyek elsejében a párisi nyomdászok Robert d'Estouteville városi főbírónak hálálkodnak, a velük, idegenekkel való jó bánásmódot; a másodikban ugyanezek II. János Bourbon herczegnek megköszönik érdeklődését, melylyel Párisban jártakor műhelyüket megtekinteni kegyeskedett, míg a harmadikban XI. Lajost üdvözlík alattvalói hódolattal s felajánlják neki szolgálataikat.

A tipografiai emlékeket a sorbonnei priorok eredeti kéziratos jegyzékének két lapnyi hasonmása zárja be, mely a *Fichet*-re és *Heynlin*-re vonatkozó adatokat tartalmazza.

Az okmányokat szerző rövid, de mindenképen kellőleg tájékoztató bevezetésekkel látta el, melyekben a közölt adatok kulturtörténeti értékét igyekezett kidomborítani. —Sp.—

Köblös Zoltán: *Halotti beszédek az Erdélyi Országos Múzeum és a kolozsvári református kollegium könyvtárában.* (Különlenyomat a »Genealogiai Füzetek« 1904. és 1905. évi folyamából.) Kolozsvár, 1905. Gámán János örököse. 8-r. 104 l.

Köblös Zoltán tetszetősen kiállított füzetével első sorban a család-történeti irodalom művelőinek akart szolgálatot tenni, midőn az Erdélyi Országos Múzeum s a kolozsvári ev. ref. kollegium könyvtárainak gazdag hallottasbeszéd gyűjteményét ismertette. Az Erdélyi Múzeum halotti beszédeinek törzsét gr. *Kemény József* 36 vaskos kötetre terjedő gyűjteménye alkotja, melynek rövid, csakis a vezetéknevekre szorítkozó lajstromát *Jakab Elek* már 1881-ben közölte folyóiratunk hasábjain. E szűkszavú jegyzék azonban, minthogy a *Kemény*-féle kolligatumok a közel jövőben szét-szedetnek, rövid idő múltán teljesen használhatatlanná válik s főleg ez a körülmény ösztönözte *Köblöst* dolgozata megírására. Az egyes beszédek bibliografiai leírására ő sem törekedett, a mi, tekintve az ilynemű kiadványok hosszú és czikornyás czímeit, valóban aránytalanul megnövelte volna műve terjedelmét. Csupán az elparentáltak s az írók nevének, továbbá a beszéd nyelvének, alakjának, s a mennyiben nem kézirat, megjelenési helye és éve megjelöl-

lésére szorítkozott, úgy az 1711 előtt, mint után készült füzeteknél. A közlés sorrendjét nem a szerzők, hanem a halottas beszédben szereplők betűrendje határozta meg, de a művecske végén úgy az írók, mint az elbűcsűztatottak gondosan megszerkesztett jegyzékét kapjuk. Összesen 972 halotti beszéd nyert e könyvecskeben feldolgozást.

—s.

Graesel Arnim: *Führer für Bibliotheksbenutzer.* Leipzig, 1905. S. Hirzel. 8-r. 101 l. Ára 2 M.

A göttingai egyetem tudós könyvtárosa valóban házagpótló munkát végzett, midőn e kis füzetkében mintegy dióhéjban összefoglalta mindazt, a mit az olvasó közönségnek tudnia kell a nagy nyilvános könyvtárak mivoltáról, szervezetéről, belső életéről s az ott folyó munkásság természetéről, ha a könyvgyűjteményekkel szemben képtelen, sőt sokszor nevetséges igényeket támasztani nem akar.

Valóban méltó e dolgozat arra, hogy minden főiskolai hallgató íróasztalán helyet foglaljon, bár félt, hogy terjedelméhez viszonyítva kissé magas ára alighanem meggátolja kellő elterjedését.

A kalauz felosztása különben a következő: rövid bevezetés után, mely a könyvtár fogalmát és fajait határozza meg, a könyvtár-épület kellékeit ismerteti s tájékoztat a könyvtári személyzet működési köréről, az első fejezet a könyvtárak használatának módjaival foglalkozik, az olvasóterem és könyvtári katalógus kezeléséről, a házi kikölcsönzésről, a könyvtárak között fennálló forgalomról stb. nyújtva felvilágosítást. A második fejezet általános könyvészeti, encyclopaedikus és életrajzi segédkönyveknek, továbbá egyes tudományszakok bibliografiáinak jegyzékét nyújtja, persze különös tekintettel a német főiskolai viszonyokra. A harmadik fejezet néhány szemelvényt ad különböző katalógus rendszerek schemáiból, míg a negyedik az összes németországi és főbb külföldi tudományos könyvtárak lajstromát tartalmazza.

Megjegyzendő, hogy *Graesel* a magyarországi gyűjtemények közül csupán a budapesti egyetemi könyvtárt tartotta felemlítésre érdemesnek, míg a Széchényi Orsz. Könyvtár jóval jelentősebb gyűjteménye elkerülte a figyelmét. Függelék gyanánt a helynevek és német egyetemek latin elnevezése zárja be az édekes kis füzetet, melyhez hasonló munkára a mi könyvtárlátogató közönségünknek is égető szüksége van.

Γ.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXVI. évfolyam. 1. szám (1905. január 7.): Fr. Meyer, Verzeichnis einer Heine-Bibliothek. — **2. szám** (1905. január 14.): *Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken* 3. évf. — **3. szám** (1905. január 21.): A *Catalogue of the Publications of the University of Chicago Press*. — **5. szám** (1905. február 4.): Gyalui Farkas, A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon. Ugyanattól, A magyar könyvtárak jövőjéről (Ludwig Rác). — **6. szám** (1905. február 11.): G. Oppenheim, Christoph Hendreich, Churfürstlich-Brandenburgischer Rat u. Bibliothekar. — **8. szám** (1905. február 25.): H. Boos és H. Henking, Verzeichnis der Inkunabeln und der Handschriften der Schaffhauser Stadtbibliothek. — **10. szám** (1905. március 11.): Gyalui Farkas, Legkedvesebb könyveim (Ludwig Rác). — Select list of books of the Library of Congress relating to the far East. — **12. szám** (1905. március 25.): Al. Tzigara-Samurcas, Die Bibliothek der Fundatiunea Universitara Carol zu Bukarest. — **13. szám** (1905. április 1.): F. Rizatti, Prime linee d'una bibliografia per servire alla storia delle scienze.

La Bibliofilia. VI. évfolyam. 11–12. szám (1905. február–március): M. Morici, Le opere geografiche del Petrarca e del Boccaccio copiate da un amanuense di Roccacontrada nel 1434. — C. Mazzi, Un Codicetto in parte petrarchesco. — Leo S. Olschi, Collection Pétrarquesque formée, possédée et décrite à l'occasion du 6e centenaire de la naissance de Pétrarque. (Befejező közlemény). — M. Morici, La politica dei tempi borgiani in un sonetto popolare veneziano. — Luigi Ferrari, Gli Incunaboli della R. Biblioteca Universitaria di Pisa. (Befejező közlemény). — Recensioni: E. Levi, *Lirica italiana antica* (—i.). P. Durrieu, *Les très riches heures du duc de Berry* (***). G. L. Passerini e C. Mazzi, *Un decennio di bibliografia dantesca (1891–1900)* (—i.). — Állandó rovatok: Rivista delle Riviste. — Vendite pubbliche. — Notizie. — Monumenta typographica.

Le Bibliographie Moderne. VIII. évfolyam. 1904. november–decemberi füzet (48. szám): E. de Margerie, A propos de la »Bibliographia geologica«: réponse à MM. Murlon et Simoens. — Th. Le-gerand, Notes sur l'organisation des archives municipales de Guipuzcoa. — Chronique des Archives: France. — Chronique des Bibliothèques: France. — Chronique bibliographique: Publications de la »Gutenberg-Gesellschaft.« Histoire de l'Imprimerie. Récents catalogues d' »Antiquariat.« Expositions bibliographiques. — Comptes rendus et livres nouveaux: R. Koser, Die Neuordnung des preussischen Archivwesens durch den Staatskanzler von Hardenberg (H. S.). D. Onciul, Din istoria arhivelor statului (H. S.). Em. Calvi, Bibliografia analitica Petrar-

chesca (H. S.). R. Blanchard, J. Rousse et M. Giraud-Mangin, Bibliothèque de la ville de Nantes, collection Dugast-Matifeux: Catalogue des manuscrits. II. köt. (H. S.). D. Reichling, Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum I. (H. S.). G. Fumagalli, Lexicon typographicum Italiae (H. S.).

Mitteilungen des Österr. Vereins für Bibliothekswesen.

IX. évfolyam. 1. szám (1905. április 6.): F. Reininger, Die Wiegendrucke in der Bibliothek des Franziskanerklosters in St. Pölten. — R. F. Arnold, Aus Wiener Handschriften. (Folytatás). — Z. V. Tobolka, Die fürstlich Kinsky'sche Bibliothek in Prag. — G. A. Crüwell, Der Bücherfluch. Seine Geschichte. Seine Bedeutung. Seine Ausläufer. (Folytatás). — F. Menčík, Die Neapolitanischen Handschriften der Hofbibliothek. (Befejező közlemény). — G. Verzeichnis der Werke von Karl Schrauf. — Literarische Besprechungen: H. Röttinger, Hans Weiditz der Petrarkameister (L. Kaemmerer) Bibliographia economica universalis (V. v. Hofmann). Jean Loubier, Der Bucheinband in alter und neuer Zeit (Grolig). Gyalui Farkas, Legkedvesebb könyveim. Ugyanaz, A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon. Ugyanaz, A magyar könyvtárak jövőjéről. (St.). — Állandó rovatok: Aus oesterreichischen Bibliotheken. — Vereins-Nachrichten. — Personal-Nachrichten. — Vermischte Nachrichten.

Revue des Bibliothèques. XV. évfolyam. 1—2. szám (1905. január—február): Léon Dorez, Rabelaisiana, »Maistre Jehan Lunel.« — A. Mahler Catalogue des Manuscrits de Casanova conservés au château de Dux, en Bohême (1904). — Chronique des Bibliothèques: Allemagne. — Belgique. — États-Unis d'Amérique. — France. — Italie. — Suisse. — Paulin Teste, Table des matières contenues dans le Cabinet Historique (folytatás).

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XVI. évfolyam. 1—2. szám (1905. január-február): Guido Biagi, Le Biblioteche nel passato e nell' avvenire. — Hugues Vaganay, Attraverso il cinquecento. — Giuseppe Graziano, Bibliografia Guerrazziana. — G. Biagi, Willard Fiske. — Állandó rovatok: Libri nuovi. Notizie.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VIII. évfolyam. 10. füzet (1905. január): Emil Gigas, Venetianische Buchillustration in Holzschnitt vor 1500. I. — W. L. Schreiber, Die alten Kräuterbücher. Ein Beitrag zur Geschichte des Nachdrucks. II. — Emil Jacobs, Nachkommen Peter Schoeffers? — x. y., Von den preussischen Bibliotheken. — Chronik. — 11. füzet (1905. február): Emil Gigas, Venetianische Buchillustration in Holzschnitt vor 1500. II. — Ludwig Geiger, Max Waldau zum Gedächtnis. I. — Hugo Hayn, Süssoffenheimer Bibliographie. Ein Beitrag zur Kuriositäten-Literatur. — Chronik. — 12. füzet (1905. március): Ludwig Geiger, Max Waldau zum Gedächtnis II. — Alexander Moszkowski, Die »Iustigen Blätter.«

Naturgeschichte des Blattes. — Heinrich *Heidenheimer*, Aus der Geschichte der Zensur im XV. u. XVI. Jahrhundert. — Franz *Deibel*, Moses Mendelssohn und Johann Wilhelm Meit. Zu einem ungedruckten Briefe. — Chronik.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXII. évfolyam. 1. füzet (1905. január): Paul *Schwenke*, Einheitlicher Zetteldruck für die deutschen Bibliotheken. — Heinrich *Meisner*, Über Ordnung und Verwaltung von Kartensammlungen. — Richard *Kukula*, Die Feuermeldeanlage der Prager Universitätsbibliothek. — Paul *Frommsdorff*, Ernst Moritz Arndt in den deutschen Bibliotheken II. — Rezensionen und Anzeigen: D. Reichling, Appendices ad Hainii-Copingeri repertorium bibliographicum. Fasc. 1. (Ernst Voulhième). W. Haas, Katalog der Handbibliotheken des Katalogzimmers und Lesesaales der K. K. Universitätsbibliothek in Wien. (J. Franke). Trübners Minerva XIV. évf. Jahrbuch der deutschen Bibliotheken III. évf. (P. S.) — 2. füzet (1905. február): Albert *Sichler*, Untersuchung über die Tarifrung von Bucheinbänden. — Otto *Clemen*, Zwei wenig bekannte Veröffentlichungen Luthers. — Rezensionen und Anzeigen: P. Heitz, Les filigranes des papiers contenus dans les archives de la ville de Strassbourg. U. a. Les filigranes des papiers contenus dans les incunables strassbourgeois de la Bibliothèque Impériale de Strassbourg. U. a. Les filigranes avec la crosse de Bâle (W. L. Schreiber). Veröffentlichungen der Gutenberg-Gesellschaft III. (Karl Schorbach). — 3. füzet (1905. március): Emil *Heuser*, Der Umzug der Giessener Universitätsbibliothek im Herbst 1904. — Die Nationalbibliothek zu Turin nach dem Brande. — Karl *Moritor*, Zu den Vorschlägen betreffend einheitlichen Zetteldruck I. — Emil *Jaeschke*, Ugyanerről II. — P. S., Ugyanerről III. — Georg *Leidinger*, Der Münchener xylographischer Ablassbrief von 1482 ist echt. — Rezensionen und Anzeigen: R. Molitor, Deutsche Choral-Wiegendrucke (Hermann Springer). — Állandó rovatok: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen von Adalbert *Hortzschansky*. Personálnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1905. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

Összeállítja: HORVÁTH IGNÁCZ.

ALAPSZABÁLYAI, A magyar királyi gyulai 2-ik honvéd gyalogezred tiszti könyvtárának — Gyula, 1904. Corvina knyomda. 8-r. 10 l.

BELLAI JÓZSEF, A Temesvár szab. kir. városi nyilvános könyvtár szakcímjegyzéke. II. kötet. (X—XX. szak.) Közli: — Temesvár szab. kir. város könyvtárainak felügyelője. Kiadta a városi tanács. Temesvár, 1904. Csendes I. könyvnyomdája. Nagy 8-r. IV, 431 l.

BÜCHERZEICHNIS der Offiziersbibliothek beim Stabe des Infanterie-Regimentes Erz h. Ferdinand Nr. 48. Sopron, 1904. Romwalter Alfréd. 8-r. 40 l.

CATALOGUL cărților și tipăriturilor tipografiei diecesane din Gherla-Szamosujvár. Szamosujvár, 1904. Görög-kath. egyházmegyei kny. 8-r. 16 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A nyitrai r. kath. főgimnázium tanári kézikönyvtárának —. Nyitra, 1905. Huszár István kny. Nagy 8-r. 72 l. (Különlenyomat az 1904–1905-ik évi Értesítőből.)

CZÍMJEGYZÉKE, A pozsonyi Toldy-kör könyvtárának —. Pozsony, 1905. Angermayer Károly kny. 8-r. 120 l. Ára 50 fill.

CZÍMJEGYZÉKE, A m. kir. budapesti egyetem jog- és államtudományi kara kebelében szervezett nemzetgazdasági és statisztikai szeminárium könyvtárának —. Budapest, 1905. Athenaeum kny. 8-r. 72, 4 l.

GÁTHY GÉZA és FRIEDMANN LAJOS. A sátorlajaujhelyi általános ipar-testület könyvtárának jegyzéke. Összeállították —. S.-A.-Ujhely, 1903. Pannonia kny. 8-r. 14 l. Ára 20 fill.

GORZÓ BERTALAN. A nagykárolyi régi kaszinó könyvtárának jegyzéke. Összeállította —. Nagykároly, 1905. Roth Károly kny. 8-r. 84, 4 l.

GULYÁS PÁL dr. A bécsi könyvkötészeti kiállítás. (Magyar Iparművészet. 1905. VIII. évf. 1. 2. sz.)

JEGYZÉKE, A debreczeni kereskedelmi és iparkamara könyvtárának —. Debreczen, 1905. Csokonai kny. 8-r. 72 l.

JEGYZÉKE, A debreczeni »Egyetértés« önképző, dal- és zene-egylet könyvtárának —. III. rész. Debreczen, 1905. Csokonai kny. 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A »Kereskedők Egyesülete« Bekéscsaba könyvtárának részletes —. Békéscsaba, 1904. Tevan Adolf kny. 8-r. 23 l.

JEGYZÉKE, A nagykörsői kaszinó könyveinek — 1905-ben. Nagykörös, 1905. Bazsó Lajos kny. 8-r. 63 l.

JEGYZÉKE, Az ozorai polgári olvasóköri könyvtári —. Szekszárd, 1905. Molnár Mór kny. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE, A rimaszombati kaszinó könyvtárának —. Rimaszombat, 1903. Lévai Izsó kny. 8-r. 72 l.

JEGYZÉKE, A sajóvölgyi társaskör könyvtár —. Tornallya, 1905. Vitriól I. kny. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A sátorlajaujhelyi róm. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. S.-A.-Ujhely, év n. (1903.) Pannonia kny. 8-r. 48 l.

JEGYZÉKE, A szegedi iparos ifjúság közművelődési egylete könyvtárának —. Szeged, 1905. Endrényi Imre kny. 8-r. 28 l. Ára 20 fill.

KATALÓGUSA, A zólyomi állami polgári fu-iskola ifjúsági könyvtárának — 1904. Zólyom, 1904. Nádosy Ferencz kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, Kolozsvári unitárius kollégium. Az alosztályúak olvasóegyletének —. 1905. Kolozsvár, 1905. Lepage Lajos kny. 8-r. 48 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A likéri tisztii kaszinói könyvtár —. Rimaszombat, 1904. Lévai Izsó kny. 8-r. 40 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A likéri felügyelő- és munkás olvasóköri —. Rimaszombat, 1903. Lévai Izsó kny. 8-r. 32 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A nagykanizsai állami népiskola tantestülete könyvtárának —. I–II. igazgatósági kerület. 1870–1901. Nagykanizsa, 1905. Ifj. Wajdits József kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A nyústyai magyar olvasóköri könyvtárának —. Rimaszombat, 1902. Lévai Izsó kny. 8-r. 12 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A »pancsovai társaskör« könyvtárának betűsoros — a szerzők nevei szerint. 1905. Wittigschlager Károly kny. 8-r. 35 l.

KÖNYVTÁR PÓT-JEGYZÉKE, A diósgyőri vas- és acélgyár »jószerecsse« dal- és önképzőköriének —. Miskolc, 1905. Szelényi és társa kny. 8-r. 14 l.

MAGYAR MINERVA. A magyarországi múzeumok és könyvtárak cím-könyve. Közrebocsátják a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és

Országos Főfelügyelőség. III. évfolyam. 1903—1904. Budapest, 1904. Athenaeum ir. és ny. r.-társulat. 8-r. VI, 934, 2 l.

ORAVECZ GYULA. Az újvidéki m. kir. állami polgári fiiskola ifjusági könyvtárának jegyzéke. I—II. Ujvidék, 1905. Hirschenhauser Benő kny. 8-r. 15 l.

ORAVECZ GYULA. Az újvidéki m. kir. állami polgári fiiskola ifjusági könyvtárának jegyzéke. III—IV. Ujvidék, 1905. Hirschenhauser Benő, 8-r. 15 l.

RÉCSEY VIKTOR. Ősnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban. Budapest, 1904. H. Á.-tól. (Budapesti Szemle. 1905. márczius. 464—466. l.)

SCHÖNHERR GYULA. A római Casanate-könyvtár Korvin-kodexe és annak magyar glosszái. Budapest, 1905. Athenaeum kny. 8-r. 40 l. 3 díszlap és a magyar bejegyzések hasonmásával. (Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1904. évf.)

ESZTEGÁR LÁSZLÓ DR

Mélyen megindúlt szívvél írjuk le nevét, midőn e folyóirat szerkesztősége nevében végső búcsút veszünk tőle. Megilletődöttségünket növeli a gondolat, hogy oly fiatalon, s a szenvedéstől úgy összetörve kellett körünkből távoznia. Legszebb éveiben támadta meg a kérlelhetlen betegség; abban a korban, amikor az ifjúság csapongó kedvteléseit, nyugtalan vágyakozásait már felváltotta a férfi kor higgadtsága, a mikor már nem sóvárgunk jobban az élet gyönyöreit után, mint a mennyire szeretjük komoly feladatait, s a mikor már nem kecsesgetőbbek előttünk az álmok, mint a valóság. Eljutott ő is idáig. Sőt eljutott egész addig, a hol már mint a legnemesebb, legszebb életcél lebeg előttük a gondolat: becsülettel megállani helyünket, a hová a gondviselés állított és minél hasznosabb munkásaivá lenni az ügynek, melynek szolgálatába szegődtünk.

1896. február 20-án, tehát kilencz évvel ezelőtt jutott a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára kötelékébe mint segéd, a hol 1901. október 30-án I. osztályú segéd-örre, 1902-ben pedig örré lépett elő. Attól a pillanattól fogva, hogy először lépte át mint az ország első kulturális intézetének tisztviselője, annak küszöbét, szívének egész odaadásával ragaszkodott munkaköréhez, nem csak azért, mert kedvencz tanulmányához, az irodalomtörténethez itt egyúttal kimerithetlen anyagot talált, hanem még inkább, mert az új légkörben érzékeny lelke folyton a legnemesebb behatások alá jutott. Az utóbbi években az irodalmi levelezés rendezésén dolgoztatott nagy örömmel. Hogy e levelek egyesítését és egységes kezelését minél megfelelőbb módon eszközölhesse, két ízben is tanulmányozta a külföld hasonló gyűjteményeit; 1903-ban a bécsi cs. k. udvari könyvtárt, 1904-ben pedig a flórenczi nemzeti könyvtárt kereste fel e célból. 1897-ben

pedig a brüsszeli, majd 1898-ban a párisi bibliografiai kongresszus ülésein vett részt.

Már több éve, hogy ideges bántalmak miatt panaszkodott, a melyek ellen hasztalan keresett különféle helyeken gyógyulást, ámbár senki sem gondolta volna, hogy az alattomos kór oly veszedelmesen megtámadta gyenge szervezetét. Csak ha munka közben, néhány percnyi pihenőt tartva, az íróasztala mellett lévő óriási ablakon kitekintett az utcza mozgalmas, színes életére, láttunk az arcán valami különösen fájdalmas vonást átvonulni. Mintha csak a korai elmulás szomorú sejtelme suhogtatta volna meg felette ilyenkor fekete szárnyait. Állapota körülbelül nyolcz hónappal ezelőtt kezdett rosszabbra fordúlni. Ekkor orvosai tanácsára Abbáziába utazott, a hol annyira megerősödött, hogy január első felében visszautazhatott a fővárosba, hogy elfoglalja hivatalát. A javulás azonban — fájdalom — nem volt tartós és pár nap múlva már ismét kénytelen volt visszautazni a tengerparti gyógyintézetbe. Itt élt azóta folytonos remény és kétségbeesés közt hánykodva, kín és szenvedés által sorvasztva, többször útra készen állva már, hogy haza jöjjön, de gyötrelmes bajától mindig visszatartva, míg az élet és halál Ura június hó 3-án délelőtt 11 órakor, alig 35 éves korában ki nem szőlította őt sorainkból. Halála hírére Tóth Árpád múzeumi titkár leutazott Abbáziába, hogy koporsójára tegye a Nemzeti Múzeum és a Széchényi Országos Könyvtár koszorúját. Holttestét, miután június hó 5-én a voloscai halottasházban beszentelték, családja Szamosujvárra szállíttatta és itt helyezték június 8-án nyugalomra. Végtisztességén a könyvtár részéről dr. Fejérpataky László igazgató és dr. Sebestyén Gyula ör jelentek meg, és ez utóbbi, a könyvtár tisztviselői nevében, szép beszédben bucsúztatta el a derékon kettétört, értékes, fiatal életet.

A megboldogult három éven keresztül egyúttal segédszerkesztője is volt folyóiratunknak. Mi tehát nem csak a szelidlelkű, szeretetreméltó, szerény, készséges, jólelkű kartársat veszítettük el benne, hanem a választékos tollú, széles ismeretkörrel rendelkező, buzgó, csiszolt izlésű, munkás segítőtársat is, a ki mindig nagy odaadással szentelte idejét és munkáját a folyóirat programjának megvalósítására. Fájlalva korai elvesztét, kegyelettel emlékezve róla, kérjük Istent, adja meg lelkének az örök nyugalmat.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Igazgató-változás a párisi Bibliothèque Nationale-ban.
A socio-radicalis francia kormányzat szellemének jellegzetes nyilvánulása az a mód, a melyvel Léopold *Delisle*-t, ki csak két év előtt az egész tudós világ szeretetétől és tiszteletétől környezve ülte meg hivatali szolgálatának félszázados fordulóját, hirtelen s minden igazságos ok nélkül nyugalomba küldték, miután felsőbb helyről jött bizalmas felszólításra állásától önként megválni nem szándékozott. *Delisle*, ki magas életkora daczára munkabíróbb volt még sok fiatal embernél, politikai intrika közvetett áldozata. Edgar *Combes*-nak, a volt miniszterelnök fiának u. i. államtitkári állást kellett juttatni s az ennek folytán beállott személyi változások következtében Henry *Marcel*, a szépművészeti ügyek vezetője (directeur des beaux-arts) elvesztette eddigi posztóját. Üresedés sehol sem lévén, *Delisle*-t menesztették, az »administrateur général honoraire« címét adva neki s helyébe *Marcel*-t ültették, meg lévén róla győződve, hogy »irodalmi hajlamai« képesíteni fogják, a bibliothéka vezetésére. A francia kormány ezen eljárása, melynek *Delisle* amugy is gyöngélkedő felesége már áldozatul esett, nem csak igazságtalanságával kelt megbotránkozást, hanem a szakörök kritikáját is kihívja, a mennyiben sajnálatos megnyilatkozása azon téves felfogásnak, mintha egy nagy könyvtár vezetéséhez semminemű szakismeretekre, előzetes készületségre sem volna szükség. Igaz, hogy a Bibliothèque nationale jelenlegi osztályigazgatói teljes mértékben képesek a rájuk bízott szakok vezetésére, de féltő, hogy az új administrateur général, kinek, mint hírlik, a tőle távolabb álló tudománysszakokra nézve is meg vannak a »maga« nézetei, nem hagyja mások kezére az intézet gyeplőit, s tapasztalatlanságában olyan újításokra ragadtatja magát, melyek könnyen végzetessé válhatnak az intézetre nézve, vagy oly követeléseket támaszt alantás tisztviselőivel szemben, melyek csak a rájuk bízott munka technikájának nemismerésében lehetnek magyarázatukat.

A lőcsei könyvsajtó kezdetei. A lőcsei könyvnyomó műhely egyike hazánkban a régebbieknek; annak idején elsőrangú jelentősége is volt. Mégis történetével alig foglalkoztak. Magam vázoltam fejlődését a Szepesi Lapok 1902. évi 51—53. számaiban (ugyanez a Grafikai Szemle 1903. évi 2. és 3. számában). Igyekeztem ott meghatározni a könyvsajtó megalapításának évét, bár ez is, mint sok intézmény kezdete, elveszett »a mult kódében«. Akkor nem nyílt rá alkalom, hogy levéltári kutatásokkal tökéletesítsem tanul-

mányomat; ehhez most jutottam. Közlöm itt az alábbi leveleket, melyek Lőcse város levéltárában található és a melyek világot vetnek a műhely meg-alapítására és egyéb dolgokra is.

Az első levél Sulczer Salamon kőszegi betűöntő ajánlata a városnak, hogy sajtót állít számára. (Vár. Itár XII. oszt. 31. sz.)

Erbare Ersame Namhaffte wollweysse Herrn Herrn Richter vnd Rathmanen, Auch ainer l. gantzen gemain, der Kayserlichen Hochlöblich[en] Statt Leutsch, neinen freundlichen grues sampt Beflissne dienst seyen euch yeder Zeit willig vnnd bereit. Demnach dis mein schriftlich anzaigen betreffend. Nachdem Ich vor zway Jaren von Wien aus nach Bartfeldt geführt worden, alda aine schrift gegossen welche E. W. Befüeglich aine Prob derselben zusehen, hiemit vbersende, Vnnd dieweil ich aine Zeit lang In diesen Landen, mich aufgehalten, Vnnd nun die Stadt Leutsch Höre für ander loben, vnd Preysen, so will ich es vill verstendiger Leut lassen für gutt ansehenn wie das die Statt Leutsch woll gezieret were, mit ainer Buchtruckgerey, würde Ihr auch Hochreymlich sein, so aine rechte woll bestellte Buchtruckgerey, alda mechte auffgericht werden: zu welchem handel ich mich gantz willig, vnnd gerne brauchen lassen, Innsonderhait zur Befürderung der Rainem wortt Gottes, der Wahren Religionn Augspurgerisch Confenssionn, zu welchem hanndell, dan auch gantz dienstlich, vnnd befurderlich mir sein wurden, des Durchleuchtigsten vnnd Hochgeborren Fürsten, vnnd Herrnn Hertzog Phillips Ludwigen Pfaltzgrauffen bey Reyhnn, Hertzog in Bayrn, Graufenn zu Felb-dentz, Vnd Spoheim etc. meines Gnedig Fürsten vnd herrn, Kurchen Raths geschworn auch die Profesores zu Laugingen, vnnd Tübingen, desgleichen auch Ihrer Kayserlichen Mayestatt Rätthe zu Prag, vnd Preslaw Auch kan man solche freyhait durch Göttliche hülf vnnd beystandt bey Ihrer Kay. May. auss bringen, was Betreffende Sachen seindt welches der Augspurgerischen Confession Gemess, vnd zugethan ist. Solches alles hab ich E. W. sanpt ainer Erbaren gemain, meine gemueth vnd gueten willen schriftlich wollen anzaigen vud einwaerth von E. E. W. ainer trostlichen gueter Antwort. Datum Gimsz denn 16. October Ao 1591. E. E. W. D.

Salomon Sulczer Schriftgiesser jecziger Zeit zu Günsz in der Gelbröckl quartier bey dem furier.

Külső czímzés: Ann die Ersame, Namhafftügen vnd wollweysen Herrn Richter vnd Rathmanen Auch ainer Erbaren Gemain Der Kayserlichen Statt Leutsch Leutsch Zuerbrech[en].

Melléklet egy betűminta: 16 rétű papírlapon kétoldalt a Credo; utána: Anno. 1589. Die 16. Nouembris. Haec forma Literarum, cum tribus nouis Instrumentis, & tota instructione, ac simul cum tola arte fuforia parata & instaurata est, Prudentissimo ac Circumspecto Domino Daudid Guttgfell in domo eidsdem ei tradita.

Perme Salomonem Sultzer de Höchstet ad Danubium fita in Sueuia Anno aetatis meae 25. Barthphae. In fuperiori Pannonia.

Ez ajánlattal a város egyáltalában nem foglalkozott; nem akart könyv-sajtót *tulajdonába* venni. Az ügy maga is két évtizednél tovább pihent: a

mintaszerű gonddal kezelt levéltárban lehetetlen, hogy ne lenne nyoma, ha közben csak ajánlat is érkezik.

A mi a város eszméjének megfelelt: az könyvnyomtatónak műhelyestül a városba költözése volt. Mihelyt erre akadt vállalkozó: a város rögtön megtette a lépéseket. A következő levél első nyoma a könyvnyomtató műhely beköltözésének Lőcsére; Klósz Jakab értesíti a várost Bártfáról, hogy legközelebb átköltözik. (Vár. Itár XII. oszt. 100/1. sz.)

Ehrnveste, Ehrsame Namhaffte vnd wolweise Herrn, denen sind meine freündtliche grüesse, neben wünschung Göttliches segens iederzeit beuor.

Ehrnveste, Ehrsame, Namhaffte, vnd wolweise, grossgünstige Herrn, E. E. N. W. an mich gethanes schreiben habe ich heut datto entgegen, vnd daraus vernomen E. E. N. W. freündtliches vnd geneigtes gemüt gegen mir, neben erbietung möglichen fürdernus, in meinem Ehrlichen führhaben, als in transportation meiner typographi in die stadt Leutsch, vnd mein daselbst niederlassung: darfür ich dann E. E. N. W. freündlichen danck sage, vnd erbieite auch solches nach vermögen gegen E. E. N. W. zu verdienen: Vnd wil nun von stund an meine sachen zusamen machen, vnd mich ie ehe ie besser, (wann es nun der weg zulest, vnd ich fuhrleut auffbringen kan) nach der Leutsch verfügen: Ich dencke solches zu verrichten in diesen vierzehnen tagen, mit Gottes hülfte, dieweil aber diese meine transportation one sonderliche vnkosten nicht kan verrichtet werden, Als bitte ich gantz freündtlich vnd demütiglich, E. E. N. W. wöllen mir vnbeschwert mit einem kleinen stewer zu hülfte komen, nach E. E. N. W. erkentnus, solches gegen E. E. N. W. zu verschulden, mit meinen möglichen diensten, bin ich sampt den meinen iederzeit geflissen. Was nun die Wohnung anlanget, vernim ich aus des Herrn Doctors seiner Excellens schreiben, das dieselbe mir schon bestellet ist, nur vmb den Hauszzins soll ich mich mit des hauses herrn vergleichen. Hiemit E. E. N. W. in schutz vnd schirm des Allmechtigen Gottes empfelend. Datum Barttfeld den 10 febr. Ao. 1614. E. E. N. W. Dienstgeflissener

Jacobus Klös typographus.

Klősz aztán ott is működött — nem tudtuk pontosan meddig. A következő levél erre is világot vet: Schultz Dániel, Klősz utóda jelenti a tanácsnak a városba költöztét. (Vár. Itár. XII. oszt. 100. oszt. 100/2. sz.)

Meine willige vnd gefliessene dienste iederzeit beuor.

Ehrenveste, Ersamme, Namhaffte, Grossgünstige Herrn vnd Patronen, es zweiffelt mir in Wenigsten nicht, es werden E. E. N. W. in gutter wissenschaft haben, wie nemblichen mir das losament, in welches ich einveriret worden, zubedringen vnd vnbequem ist, wegen der Schriefften vnd anderer sachen so zu meiner kunst gehörig. Dieweilen aber ich dess Herrn Gastgebs Hauss besehen, vnd befinde, das es mir etlicher massen zu meinen vorhaben bequemer seyn mechte; gelanget derowegen meine fleissiges vnd demitiges bitten an E. E. N. W. als an meine geneigte Herrn vnd Patronen, wollen mit obdegachten Gastgeber handeln, damit mir dasselbige mechte eingereimet werden. Zu dem werden sich E. E. N. W. auch wissen Zuerinnern, das ich mich in meinem Hauszwesen gantz bloss befinde, vnd solches E. E. N. W.

verstendiget, gelanget derhalben auch hirin mein demitiges bieten, es wollen E. E. N. W. mich auch in diesem mit einem stück geldes versehen, damit ich meine kunst desto bass treiben vnd obliegen könnte. Solchen vorschueb vnd hilff, vmb E. E. N. W. vnd lieben kinderlein zu gelegener zeit zuverschulden. Actum Leutsch, den 12. January Ao. 1617. E. E. N. W. dienst geflissener
Daniel Schultz Buchdrucker.

A közölt levelek — különösen a második — kapesán bibliografiai adatokat is tisztázhatunk. Főnt említett cikkemben a lőcsei könyvsajtó megalapításának événél véleményt kellett nyilvánítanom a két legrégibbnek jelzett, de bizonytalan lőcsei nyomtatványról: az állítólagos 1604-es Balassa-Rimaykiadásról (leírását l. Szabó: Régi magyar könyvtár I. k. 180. l.), s az 1611-es Jesuitographiáról (Szabó: R. M. K. II. 94. l.). Az elsőről igyekeztem kimutatni, hogy nincs, nem is volt; felhoztam ez álláspontom mellett, hogy mindeddig nem került elő egyetlenegy példánya sem, s hogy létezését csak egy írott jegyzékre alapították, mely könnyen lehet hibás (valószínű hogy az is, l. Szabót), vagy sérült példányról készült. Hozzáfüzhetem most azt is, a mit R. Kiss István a M. Könyvszemle 1902. 125—126. lapján mond: lehetetlen, hogy a lőcsei könyvnyomtató a későbbi lőcsei Balassa-kiadásoknak ne az első helybelit vette volna alapjául, — ha ez létezett volna valaha. Azt hiszem: ezek és a főnti levelek után ez a kérdés eldöntöttnek tekinthető.

Akkor a Jesuitographiáról úgy vélekedtem, hogy lőcsei nyomtatvány, támaszkodva Szabó Károly álláspontjára, a ki a rajta levő fametszet nyomán vélte annak. De a főnti második levél erre nézve is megváltoztatja a fel fogást. Nem volt alkalmam látni az említett nyomtatványt, s így Szabó Károly czimerismeretére támaszkodom. De így is bizonyos, hogy a jelvény a *műhelyre* mutat: nem a városra; vagyis ha a nyomtatvány meghatározása különben helyes: akkor Klősz műhelyében készült, de ott, a hol Lőcse előtt tartózkodott: Bártfán.

Ezek után a lőcsei könyvsajtó alapítási évét is, azt hiszem, véglegesen megállapíthatjuk 1614-ben, a mely évben a műhely első ismert termékei is megjelentek.

Hajnóczy Iván.

Bibliografiai leletek. A szakfolyóiratok a közelmultból a következő érdekesebb bibliografiai leletekről adnak számot. — Miguel *Cervantes* Saavedra híres Don Quijote-jének editio princepséből rendkívül érdekes példány került ismét napfényre a minap Valladolidban, Feliciano *Ortega* orvosdoktor, ismert Cervantes-kutató hagyatékában. A példány bibliografiai értékét nagyban növeli az a körülmény, hogy lapjai telve vannak egykorú kézirati javításokkal és széljegyzetekkel, melyeket többen magának a nagy írónak tulajdonítanak. A ritkasághajhászó bibliofilek valósággal megostromolták az özvegyet e becses hagyomány tárgyában s horribilis összegeket kínáltak érte. Az özvegy, hogy a tolokodó ajánlatoktól megszabaduljon, azt az állhírt bocsátotta szélnek, hogy az értékes nyomtatvány véletlenségből egyéb kiselejtezett könyvekkel tűzre került. Most hogy a Cervantes-jubileum egész Spanyolországot átjárta, *Ortegáné* fölfedte a valóságot s egyben sürgősen felszólította a spanyol kormányt, hogy szerezze meg azt a haza számára s helyezze leletbe valamely

nemzeti könyvgyűjteményben. — Nem ennyire aktuális, de bibliografiai szempontból igen fontos az a két Shakspeare-lelet, melyekről a *Zeitschrift für Bücherfreunde* 1905/6. évfolyama első számában közöl részletes tanulmányt. Az egyik *Shakspeare* »Titus Andronicus«-ának 1594-iki londoni kiadása egy példánya, melynek létezéséről eddig csak igen valószínű feltevés útján volt tudomásunk. A jókarban fennmaradt, különben jelentéktelen külsejű füzetke a XVIII. sz. óta ugyanazon család birtokában volt. Első ismert tulajdonosa Charles *Robson* (1735—1794) stockholmi bankhivatalnok volt, a ki valószínűleg örökség útján jutott birtokába, mert a *Robson*-család Skóciából vándorolt be Svédországba a XVIII. sz. közepe táján s ekkor hozhatta magával a kis könyvet. Utolsó tulajdonosa Johanus *Krafft* lundi postahivatalnok volt, a kinek nagyatyja, Per *Krafft* festőművész Robson-leányt vett feleségül. Az anonim s szöveg tekintetében az 1600-iki kiadástól több pontban eltérő nyomtatvány, melynek egyetlen fogyatkozása abban áll, hogy az egyik lapból letéptek egy darabkát, 2000 £-ért H. *Sotheran* londoni könyvkereskedő birtokába jutott, a ki azóta állítólag 3000 £-ért már túl is adott rajta — Amerikában. Nem ily unikum, de azért több tekintetben fölülte értékes *Shakspeare* 1624-iki első folio-kiadásának az a példánya, mely vagy másfél száz év óta van a *Turbutt*-család (Ogston Hall, Derbyshire) birtokában, de csak most vált ismertté a szakkörök előtt. A Turbutt-Shakspeare legfőbb érdekessége, hogy, mint kiderült, eredetileg az oxfordi Bodley-könyvtár tulajdona volt, a hová mint kötelezpéldány került s hogy e könyvtár számára készült eredeti kötésében van, csaknem sértetlen állapotban. Mikor és hogy került idegen kézre az oxfordi gyűjtemény e becses darabja: bajos eldönteni. Annyi tény, hogy a Bodleiana 1635-iki nyomtatott katalógusában még szerepel ez az első folio-kiadás, de az 1674-iki könyvjegyzékben már nem fordul elő: helyette azonban fel van tüntetve az 1664-iki third folio. Úgy látszik a könyvtár vezetősége feleslegesnek tartott két Shakspeare-kiadást s a régebbi meglehetősen használt példányt — kislejtette. Lehet, hogy más könyvekével együtt, ennek ára is abban a 24 £-ban van, a melyet Mr. R. Davis oxfordi könyvkereskedő fizetett az 1663 szeptembertől 1664 szeptember haváig terjedő időből a curator által neki eladott »fölösleges« könyvekért. — Egy a bambergi karmelita kolostorból származó kézirat kötésében, mely jelenleg a bambergi kir. ktár tulajdona, egy V. századi Livius-codex 3 nem teljes lapnyi töredékét találták. A levéltöredékek, melyek paleografiai tekintetben igen jelentékenyek, *Livius* 4. decasához tartoznak, melynek egyetlen forrása eddig egy másik, szintén bambergi, XI. sz-i. kodex volt. Az ujonnan fölfedezett levelek vizsgálatából kiderült, hogy ezek kétségkívül mintalapul szolgáltak a XI. sz-i kézirathoz.

Régi kéziratok fac-simile kiadásai. A vatikáni könyvtár, mint Ulrico *Hoepli* könyvkiadó jelentéséből értesülünk, ujabban a következő becses kodexek fénynyomatú hasonmásait szándékozik közrebocsátani: *Kosma* indiai utazó miniatűrökkel díszített földrajzi munkáját (Vatican gr. 699.), *Cicero* (de republica, Vatican 5797.) és *Fronto* (Vatican 5750.) palimpsestusait, az illusztrált *Terentiust* (Vatican 3868.), s *Petrarca* saját kézírású énekeskönyvét (Vatican 3195.). Kiadásra kerül továbbá a mult évben lezajlott Petrarca-

jubileum emlékére a költő szonettjeinek Orsini da Costa-féle kézírata, melyet a quattrocento (1476) legszebb miniaturái díszítenek. A phototypiák *Danesi* római műintézetében készülnek; a bevezetést *Ciampoli* tanár, a római nemzeti könyvtár igazgatója írja hozzá. A kiadvány 300 példányban készül s példányonként csupán 200 lírába kerül.

Thietmar merseburgi püspök krónikájának drezdai kézírata, mely mint ismeretes, részben Thietmar sajátkezű, részben tollbamondott följegyzéseit tartalmazza a XI. sz. elejéről, fényképészeti hasonmásban fog kiadásra kerülni. A kiadvány, mely a kir. szász művészeti és tudományos gyűjtemények főigazgatóságának és a Muntumenta Germ. histor. központi szerkesztőségének felügyelete alatt készül, 385 műlapból fog állani s 250 márkába kerül.

Kérdés a Magyar Könyvszemle olvasóihoz. 1. Szatmár-Németi Mihály Tyrreinium Hebraicum című műve előszavában említi, hogy *Wesprémi István* kiadta az új testamentumot szír nyelven. — 2. Egy kézírati feljegyzésben találtam az alábbi címet: »*Gisberti ab Isendoorn annunciatio actus solemnus quo Joan. Tsere Apatzai S. S. Theol. Doctoris honoribus augendus declaratur. Harderoyck 1651.*« A ki e folyóirat olvasói közül a kérdezett művek egyikét vagy másikat látta, vagy egyébként tud róla felvilágosítani, szíveskedjék alulírottat értesíteni.

Dr. Eisler Mátyás Kolozsvárt.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1905. április 1-től június 15-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Bácsalmás :

Horváth Mátvás.

Budapest :

Eberle József és társa IV., Mária-Valéria-u. 2. (azelőtt: VI., Podmaniczky-u. 43.).

**Eichenbaum Mór VII., Dohány-utca 29.

Goldfaden Márkné sz. Mandl Eleonóra VII., Dohány-u. 29.

Hatschek Jenő és Kunst Gyula (felelős igazgató: Kunst Gyula) VI., Podmaniczky-u. 71.

**Leitersdorfer József VI., Vörösmarty-u. 52.

Lengyel Lipót IV., Régiposta-u. 4. Lichtmann Róza VI., Vörösmarty-utca 52.

Medch Rajmund Gyula VII., Rottenbiller-u. 19.

**Misner Simon VI., Izabella-u. 70.

**Nádas Ignác né sz. Frank Anna VI., Dessewffy-u. 45.

**Polacsek Frigyes Jakab VIII., Mária-u. 11.

Rosenbaum Bendel VII., Wesselényi-utca 49.

**Róth Sándor és Pintér Manó VII., Vörösmarty-u. 19/b.

Schildberger János VII., Csömöri-ut 44.

Spiegel Jakab és Nemetz Géza VI., Bötvös-u. 29.

Székely Albert (Ábrahám) VI., Új-utca 38.

*Világosság« kny. VII., Nyár-u. 1.

Deés :

Pollák Vilmosné sz. Weinberger Matild. Felelős igazgató: Pollák Vilmos (előbb: Pollák Vilmos).

H.-M.-Vásárhely :

**Wesselényi Géza.

Kaposvár :

*Szabó Lipót.

Kovácsna :

Szabó Friderika.

Marosvásárhely :

Révész Béla.

Vince és Leopold.

Nagykanizsa :

Offenbeck Vilmos.

Nagyszalonta :

*Székely I.

Nagysomkut :

Vider Jakab.

Palánka :

Csernicsek Imre.

Resiczabánya :

**Eisler József.

Salgótarján :

*Boros Róza.

Torda :

*Undy Domokos.

Ungvár :

Schillinger testvérek (azelőtt: Lévai Mór).

Zalaegerszeg :

Kakas Agoston (azelőtt: Tahy Rozália).

Zenta :

**Horváth és Pléstitty.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendőek.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferenczyk-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendőek.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1903-ban. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.
Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XIII. volume. 2-ième
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. | livraison. Avril—Juin 1905.

SOMMAIRE.

La bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois en 1904	97
Jean Csiky. L'ancienne musique d'art hongroise. Essai bibliographique. (Avec cinq fac-similés dans le texte.)	116
Dr. Frédéric Ahn. Les imprimés hongrois de Jean Mannel (dit Manlius) (1582—1604) Première partie	134
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le premier trimestre de 1905	158
La bibliothèque de l'université de Budapest en 1903	162
Littérature. Joseph Bellai, Catalogue méthodique de la bibliothèque publique de la ville de Temesvár. I. II. vol. Par le <i>Dr. Paul Gulyás</i> . — G. L. Passerini e G. Mazzi: Un decennio di bibliografia Dantesca 1891—1900. Par le <i>Dr. Paul Gulyás</i> . — Antoine Strausz, Catalogue alphabétique de la bibliothèque du chapitre de Veszprém. Par — <i>ly</i> —. — Pierre Champion, Les plus anciens monuments de la typographie Parisienne. Par — <i>Sp</i> —. — Zoltan Köblös, Les oraisons funèbres aux bibliothèques du Musée de Transsylvanie et du collège réformé de Kolozsvár. Par — <i>s</i> —. — Arnim Graesel, Führer für Bibliotheksbenutzer. Par l'. — Revue des périodiques étrangers	171
La littérature bibliographique hongroise dans le premier trimestre de 1905. Par Ignace Horváth	181
Dr. Ladislav Esztegár †	184
Notices. Changement dans la direction de la Bibliothèque Nationale de Paris (*). Les origines de l'imprimerie de Lőcse (<i>Ivan Hajnóczy</i>). Trouvailles bibliographiques. Éditions fac-similé d'anciens manuscrits. Aux lecteurs de la Revue Bibliographique hongroise	186
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie du 1. avril au 15. juin	192

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.